

Vasadi Péter

1926 – 2017

FÜLÖP PÉTER FOTÓJA: KRISZTUSMADÁR

„Mennyire kifeszülnek a szárnyai, a tollai... ahogy kapaszkodik bele a rácsba. Oda akar bejutni, ahova mindenki fél belépni.” (V. P.)

ALEXA KÁROLY

Laudáció

(ÚJRAMONDVA 2017. NOVEMBER 24 - ÉN...)

Van egy régi verse Vasadi Péternek, amelyik így kezdődik: „Úgy kellene, hogy mozdulatlanul. / Egyhelyben, folyton, mégis.” Az a címe a versnek, hogy *Át*. De hát miféle vers is ez, és mi az, hogy „régis vers”? Vasadi Péter versének nincs ideje. Nincs idő sem a versben magában, se a vers körül, azaz vers és verselés nem időben történik. Vagy – és ez ugyanazt jelenti – magában a létidőben, amely vélhető semminek és tartható, remélhető üdvtörténetnek. „*Át*” – az a pont a létezésben, ami nincs – két dolog között megálló és megálló pillanat. Az idézett két sorban hét szó van, de nem tudni

hány mondat. Hívószavak egymásutánja, amelyek térről és időről beszélnek, mozgásról a mozdulatlanságban, történésről a moccanatlanságban. Az élet törmelékes egységéről. És/de mindez egy sóhajjal indul: „Úgy kellene...” Kihez beszél a vers, mindig ez a fő kérdés. Hozzám, önmagához, Istenhez, eszmékhez, az emberiséghez. Ez a vers csak szól és nem beszél senkihez, csak mindenkire, aki meghallja a szavakat. És elgondolkodik az életén. Hogyan lehet úgy kiüresedni, hogy telítődünk.

Ám ez az ember, legyen a költő és magát a versnek odaszánó olvasó, nincs egyedül a némaságban, amit mintha torz rendetlenségben előbukkanó szavak jelei tennének hangossá: „Uramnak udvara vagyok. / Nagy csöndje bennem lépdél.” Ez volna a hit? Vagy az, ami így beszél: „Az ember bőrig ázik benne. / Majd csontjain dobol a zápora. / Végül fénylik tőle / a test / mint úrruha a sötétben.” Az Úrral való kapcsolat nem a misztikus beolvadás, az önfeladás, a mámor – hanem az örök résenlét: „Élsz, fontolgatsz, botladozol – szólítja meg önmagát a költő – Isten cselvetései közt és / föl-apítod a téli tüzelőt.”

Minden Vasadi-vers újakezdi a költészetet, ahogy minden Vasadi-vers újakezdi a dialógust Istennel. Nem igaz, hogy újakezdi: jelzi, hogy egy pillanatra sem lépett ki a párbeszédből. Ezért költészete nem a nagy formák keresése, hanem a beszéd fenntartása. Ez azt is jelenti, hogy hisz a teremtés kegyelmének állandóságában: „Az első biztos mondatra rábízom / magamat.” Itt a „biztos” jelzőn kell lennie a hangsúlynak, mert másutt, egy Tarkovszkijhoz dedikált versben ezt látjuk: „Elférgesedett / a mondat, el a szó s / hátrálunk a betűkig.”

Meg tudnám mondani, hogy mióta ismerem Vasadi Pétert, de azt nem, hogy mióta érzem és tudom, hogy itt van. Itt a közelünkben. Észrevétlenül lett azzá, ami. A jelen szellemiségének meghatározó alakjává. Önmaga létének harsány csöndjében. Léte – azaz – szava folyamatos intés, emlékeztető, biztatás, mosoly és engesztelhetetlenség. Aki nemcsak befelé figyel, hanem mindent tudni akar, ismerni, véleményezni. A legszigorúbb kritikusa mindannak, ami köznapi létünket nehezzé teszi. Engesztelhetetlen, mert a derűjével nem lehet vitatkozni. Nevezzük őt evangéliumi zsurnalisztának.

Aki tudja, hogy a nyilvános beszéd terébe csak akkor szabad belépni, ha ismerjük a magunk belső és közvetlen külső tereit. „Félálomban alva mélyen / ébrenlét a mesterségem.” Arany János beszél itt? Babits, Weöres Sándor? Nem, a szó Vasadié, és így a magyar költészet egyetemességéé. És mindez egy kis kertben fogalmazódik meg, vált át szóba a motyogásból. És ez a Vasadi-vers nagyszerűsége: ahogy állandóan egyeztetni akarja és tudja a helyzettudatot a létérzéssel. Ez az Istenre néző vers egzisztenciája.

Ez a kert itt van a szomszédban. „Kint poros utca.” Ma már a Magyar utca le van aszfaltozva, de ehhez nincs köze a versnek. A kerítésen áthallik, hogy „Villamos sikít a / kanyarban.” Emlékszünk? „Néma falun lakom én... / Csak ha villanyos átrohan itt... / sejteni a város szörnyeteges közelét.” Babits Mihály írta ezt éppen száz évvel ezelőtt, ide két-három saroknyira. A Vasadi-vers tud Babitsról. De nemcsak róla, hanem Pilinszky Jánosról is. Ő is idevaló egy rövid sétányira: itt tanulta meg a be-

szédet és itt ismerte meg kisgyerekként a nyomorúsággal és hittel összeszövődő bünt. „Kisfiú állva marad.” Ez már Vasadi megint, aki látja, ahogy az örök gyermek, Mozart átsuhan a szívünkön „egy G-dur sárkányrepülőn.” „Sírása hideg tengelyében / áll a fiú.” Ez egy Pilinszky önarckép, akkortájról, amikor már itt volt a Klarisszeumban. (A belvárosi Magyar utcából került ide...)

A három legnagyobb magyar katolikus költő itt él egymás közelében, itt a mi közelünkben. A két régebbi éppen úgy van, mint aki most is itt van velünk együtt. Itt, ahol a nagyváros zaja lehalkul. A szív meg...? Sursum corda.

Vasadi Péter most Kossuth-díjat kapott. Örülünk vele együtt. De ne feledjük: nem neki volt szüksége a Kossuth-díra, hanem a díjnak Vasadi Péterre.

Elhangzott 2012 egyik tavaszi délutánján a XV. Kerületi Önkormányzati Hivatal Dísztermében

BÍRÓ JÓZSEF

Szívbezárt

VASADI PÉTER EMLÉKÉRE

számlálhatatlan emlékkép tolul
őzbarna köpenyedben jössz elem
átnyújtok néhány újabb kéziratot
kiszáratva felolvasásba kezdesz

magyar utcai házatok kertjében
vörösbort kortyolva beszélgetünk
frisspogácsával Feleséged kínál
bólogató fenyőid hús árnyékában

aranyember bebocsáttatsz

„Bévül van az egyetlen forrás”

S Ü M E G I G Y Ö R G Y S Z Ö V E G K Ö Z L É S E

Kovách Aladár (1908–1979) már az érettségije évében *Írói arcképek* címen irodalmi rovatot indított a *Nemzeti Élet* hetilapban. Magyar nyelv- és irodalom – francia szakon diplomázott (egy lexikonok szerint művészettörténetet is hallgatott), egy évig a Sorbonne ösztöndíjasa volt (Rajk Lászlóval).

A generációja íróit bemutató *Új szó* című lexikonát (1937) Halasy András álnéven jegyezte. „Csendes szemle ez, de itt van az egész Fialat Magyarország, a rügyek s a reménység határon innen és túl. Itt van az építő új Erdély, a soknyelvű észak és néhány szép névben déli aranykalászkok” – írja bevezetőjében az akkor 29 éves szerző. Kovách nem alkalmazott semmiféle megkülönböztetést. A korabeli magyarországi alkotókat érzékelhető szellemi hovatartozásukra való tekintet (pl. népiesek, urbánusok) nélkül vette számításba. Így természetes, hogy Bálint Györgytől, Erdélyi Józseftől Radnóti Miklósig és Vas Istvánig, Veres Péterig, Fábíán Dánieltől, Ignotuson, Fejtő Ferencen át József Attiláig, Weöres Sándorig mindenkit szerepeltet. Kovách generációja, a fiatal Magyarország soraiba számítja a történészeket, néprajzosokat (Bálint Sándortól Lükő Gáboron át Tomori Violáig), régészeket, művészettörténészeket (Balogh Jolán, Dercsényi Dezső, Bogay Tamás, Gerevich László, Grandpierre Edit, Kádár Zoltán, Váyer Lajos stb.) ugyanúgy, ahogyan néhány képzőművész is (Buday György, Gy. Szabó Béla, Lajos Ferenc). Összegzésül megfogalmazta: „három, egymás mögött álló tiszta vonala van ma a küzdő szellem Magyarországnak. Az első az Ady–Szabó Dezső–Bartók–Kodály–Rudnay–Vaszary–Csók-vonal. /.../ A második vonal Féja Gézától–Kodolányin–Illyésen–Matolcsyn–Kerék Mihályon át Németh Lászlóig fut. /.../ A nemzedék két kariatidája: Németh László és Tamási Áron./.../ Márai Sándor erőteljes ellentéte az egész arcvonalnak. /.../ A polgárt támasztja fel. /.../ A harmadik vonal közvetlen az előbbi mögött, most fejlődik ki”. Kovách Aladár¹ a „négy száz fiatal magyar író lexikoná”-ban szélesre vonja generációja, az 1930-as évek magyar művészeti és szellemi életében szereplő fiatal és középgenerációs szerzők sorát. Szemléletileg sokkal erősebben sugallja az együvé tartozást, mint az elkülönülést vagy elzárkózást. S teszi ezt éppen a 30-as évek derekán, amikor a népi irodalom megerősödésével látványosan eltávolodni látszottak egymástól a pólusok.

Szerkesztőként, irodalomszervezőként legjelentősebb, irodalomtörténeti fontosságú tette a Bolyai Akadémia (valóságosan nem működött, csak Kovách képzeletében virtuálisan létezett, talán a hivatalos akadémiával szemben tételezte) könyvsorozata, a *Bolyai könyvek* kiadása 1939–1944 között.² A sorozat általa összeállított (sajtó alá rendezte, elő- vagy utószavával, jegyzetekkel ellátott) darabjai: *Balassa Bálint összes*

költeményei (1942), *Berzsenyi Dániel minden munkája* (1943) és Ady Endre: *A tegnapi Párizs* (1942).

A legnagyobb sikerét drámaíróként érte el a főművének tartott *Téli zsoltár* című, Apáczai Csere Jánosról szóló darabjával (1940). Színházi vonzódását, dramaturgiai érzékét, a párbeszédes, tömör fogalmazásban való jártasságát már korábban is gyakorolta. ³ Két, 1935-ben írt egyfelvonásosát (*Symphonia Hungarorum*, drámai vázlat, *Szikra a szél szárnyán* – Tinódi-színmű) 1936-ban közvetítette a Rádió Budapest I. A Rádióval való további kapcsolatának stádiumai: átírta hangjátékká Linnankoski, Johannes: *Dal a tűzpiros virágról* című regényét (1938), lefordította és rádiószínpadra alkalmazta id. Dumas, Alexander *A komédiás* című színművét (1940). Lev Nyikolajevics Tolsztoj *Feltámadás*ából három- felvonásos drámai játékot írt, dramatizált, melyet Németh Antal rendezésében mutatott be a Nemzeti Színház (1939). Németh Antallal, a Nemzeti Színház igazgatójával a munkakapcsolata már korábban kezdődött, mivel a *Dal a tűzpiros virágról* című hangjátékot Németh Antal rendezte (Rádió Budapest I. 1938. okt. 15.). Kovách Németh mellett a Nemzeti Színház dramaturgja lett, és 1938-tól kezdve mindegyik munkáját a direktor állította a Nemzeti Színház színpadára (Tolsztoj: *Feltámadás*, 1939, Kovách Aladár: *Téli zsoltár*, 1940, ifj. Dumas, Alexander: *A kaméliás hölgy*, ford.: Kovách Aladár, 1943). Németh Antal lemondása, lemondatása után Kovách Aladár lett rövid időre, mintegy nyolcvan napra (1944. július vége–október 16.) a Nemzeti Színház igazgatója.⁴

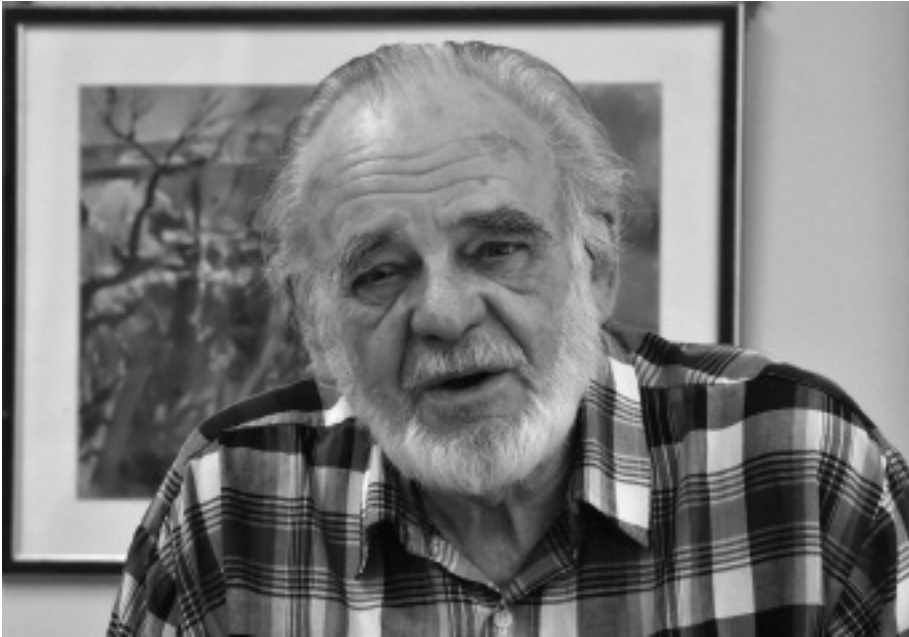
A legnagyobb visszhangot kiváltó műve a Nemzeti Színházban 1940. dec. 21-én, Németh Antal rendezésében bemutatott *Téli zsoltár*.⁵ Gombos Gyulától Németh Lászlón át Schöpflin Aladárig írtak elismerően a darabról és az előadásáról. A siker nem folytatódhatott: a németek betörése, majd a második világháború végkimenetele Kovách Aladárt emigrálásra, az ország elhagyására kényszeríthették, mert – a legenda szerint – 1947-ben ismeretlen körülmények között távozott nyugatra.

Kovách Aladár alakját és itthoni munkálkodását leghitelesebben az itt közölt levelek szerzője, Tatay Sándor idézte meg: „Kovách Aladár egyszer telefonált nekem, hogy fontos ügyben szeretne velem beszélni. Elmentem hozzá. Az asztalán maroknyi irat feküdt. Írók, művészek, tudósok számára kiállított okiratok, melyek szerint felmentést nyertek a sárga csillag viselésének kötelezettsége és a vele járó megkülönböztetés alól. Felolvasott jó néhány nevet, és azt kérdezte, melyikhez tudnám eljuttatni a fontos papírt. Kettőt vállaltam, közülük az egyik Füst Milán volt. /.../ Kézhez kaptam még egy /.../ felmentő okiratot. Ez pedig Gelléri Andor Endre nevére szolgált”. Tatay megidézi a teljes, az ő életét is befolyásoló Kovách Aladár-jelenséget: „Egy szép tavaszi napon boltunk fölé új cégtábla került: Bolyai könyvesbolt, s az én nevem csak apró betűkkel: cégtulajdonos. Aki forgatja kezében a háborús évek könyvtermését, gyakran találkozik a Bolyai Akadémia emblémájával. Nehogy valaki e hangzatos címszó nyomán klasszicista épületet lássson lelki szemei előtt, és szalonruhás, rangos társaságot! Volt az Üllői út egyik nagy bérházában valami szerény kis diákkotthon. Szűk előteréből jobbra nyílt egy szoba, hat lépés hosszú, és tán három lépés széles, két vasággal, szekrénnel, asztalkával. Ebben lakott Kovách Aladár és Szamosi József.

Kovách Aladár réges-rég befejezte egyetemi tanulmányait, letette doktorátusát. Minden bizonnyal már Szamosi is, csak úgy laktak ott tovább. Ez volt a Bolyai Akadémia. Még közelebbről egy személyben Kovách Aladár. /.../ Szüntelen szervezett, szerkesztett, kiadott, inspirált. Szuggesztív egyénisége, kitűnő előadókészsége, rendkívüli műveltsége, tájékozottsága, gazdag nyelvtudása vonzotta maga köré kortársait és a nálánál fiatalabbakat. Az a nyomorúságos kis szoba, az elfeledett, a sokat emlegetettek mellett mégis létező irodalmi központtá vált. Itt ismerkedtem meg többek között Asztalos Istvánnal, Böződy Györggyel, Gombos Gyulával, Szabédi Lászlóval, Kiss Tamással, Kiss Jenővel, Cseres Tiborral, Sáfáry Lászlóval, Nagy Istvánnal, Kárász Józseffel, Szatmári Sándorral, Mikecs Lászlóval. Találkoztam ott szinte minden fiatalabb író társammal, akiket már a Szabó Pál nevével fémjelzett Kelet Népe korszakából ismertem. De szép számmal idősebbek is, akiknek könyvét Kovách Aladár szerkesztette, kiadta vagy kiadatta. A Bolyai-könyvek nagyobb része Püski Sándor rezsijében jelent meg, de volt számos, melyhez máshonnan szerezte a költségeket. Olyan is akadt, melynek kiadási költségeiről én gondoskodtam. Ezen az alapon lett a mi boltunk Bolyai könyvesbolt Kovách kívánságára”.⁶

Kovách Aladár sok emigráns magyar íróhoz hasonlóan kettős életű és életművű. 39 évesen emigrált (1947), és azután 32 évet élt s dolgozott külföldön, Nyugat-Európában. Az emigrációban írt műveinek egy jelentős része az akkori magyarországi hivatalos álláspont szerint bizonyosan nem-kívánatosnak, elfogadhatatlannak minősült. Ha be is jutott ilyen munkája Magyarországra, az Országos Széchényi Könyvtár szigorúan titkos pecsétjével az olvasótól elzárt karanténban őrizték (ezt csak 1990 után oldották föl). Különösen igaz lehet ez *A Mindszenty-per árnyékában* című művére, amelyben a koncepció per visszásságaira, a valós történésekre eredeti dokumentumok fölhasználásával sokrétűen igyekezett rámutatni. Ugyanez vonatkozhat az erdélyi magyar ügyet, Erdély helyzetét bemutató kiadványaira is.⁸ Magyarországi tiltólistáját⁹ tovább súlyosbította azzal, hogy dolgozott a Szabad Európa Rádiónál, ahol a „műsorok felvételéért és általában a produkciós (gyártásvezetési) osztály munkájáért volt felelős”.¹⁰ Részlegéhez rendezők, adásellenőrzők, zenei rendezők, színészek és bemondók egyaránt tartoztak. Kovách dramaturg és adásrendező volt egyszerre.¹¹

A Szabad Európa Rádióból történt kiválása után Münchenben¹² a *Hungaria* című hetilap főmunkatársa, majd valószínűleg rövid ideig a francia rádió magyar adásánál dolgozott. Az 1956-os magyar forradalom leverése után emigráns magyar írókkal együtt alapította Bécsben a *Nemzetőr* irodalmi folyóiratot, amelynek szerkesztője, a lap német nyelvű változatának főszerkesztője. Színmű írói pályáját belső alkotói igényei és a maga elé tűzött elvárásai szerint talán soha nem zárta le. 1955. május 3-i dátummal jelölte az Osztrák–Magyar Monarchia fölbomlásáról és az első világháború kitöréséről szóló – kísérletező kedvéről is tanúskodó – filmforgatókönyvét: *Megállt az óra (Schönbrunn regénye) Schratt*.¹³ A hatvanas évek második felében írott *Hammeső*¹⁴ című drámája „Edit Steinről, akit 1942-ben az Auschwitz-Birkenau-i halál-

Láng Gusztáv

Torjay Valter

táborban meggyilkoltak”.¹⁵ Ezt 1971-ben bemutatták a saarbrückeni Stadttheaterben (Edit Steint 1987-ben boldoggá avatták).

Tatay Sándor az emigrációban is meglátogatta Kovách Aladárt: „Hosszú idő után, az ötvenes évek közepén találkoztam újra Bécsben Kovách Aladárral. /.../ Ugyanúgy költötte idejét és pénzét mások irodalmi boldogulására, és mindenkifelett a kinti magyarság művelésére. Mérhetetlen tömegű levelezése, minden bizonnyal, a határainkon kívül élő magyarok harminc esztendejének leggazdagabb dokumentumanyaga”.¹⁶ Tatay, svájci gyógykezeléséről viszi Bécsbe Kováchot, és utoljára szétnéz a szobájában: „Könyvvel,¹⁷ kézirattal tele a lakása, napi postája akkora, mint egy hivatalé. A világ minden részébe szétszórta magyarok levelei elárasztják a szobáját, a két polc közé beszorított ágycsészét. Rátelepsznek a szívére. Kovách Aladár a háború fordulatokkal teli éveiben egy darabig a Nemzeti Színház igazgatója volt. Ez időben csak rendezett, levélbeli instrukciókkal, a nagyvilág kontinenseket átfogó színpadán. Szereplői voltak a szétszóródott magyarok”.¹⁸ Bécsi időszakában a *Nemzetőr* szerzői gárdájának és egy kicsit a nyugati magyar emigrációnak is központi figurája lett, ugyanis az '56-os emigránsok iránt lassan enyhülő Kádár-rendszer lehetővé tette a hazautazásokat (jobbára családlátogatásokra, esküvőre, temetésre), de mivel nem lehetett közvetlenül Budapestre repülni sem Jeruzsálemből, sem New Yorkból s más nyugati fővárosokból, így Bécsben volt az átszálló, a transzfer. Így válhatott Kovách Aladár irodalmi/művészeti információs központtá. A Bécsen keresztül hazalátogatók és választott országaikba ugyancsak Bécsen át visszatérők (Gombos Gyulától Kerényi Károlyon át Tollas Tiborig, Püski Sándorig és Varga Lászlóig) meg-meglátogatták őt bécsi őrhelyén, s hozták-vitték a híreket. Ugyancsak velük és *Nemzetőr* szerkesztőként sokakkal levelezés útján tartott kapcsolatot.¹⁹ Ahogy Tatay Sándor, úgy Kolozsvárról Gy. Szabó Béla vagy Budapestről Illés Árpád, Varga Nándor Lajos is meglátogatta őt Bécsben és leveleztek. Tatay Sándor Kováchnak írt, a hagyatékában megmaradt levelek legfontosabbjait véltem 1990-ben a Bécsi Nemzeti Könyvtárban lemásolni, amelyeket most adunk közre. Ezekben a családja gondjairól ugyanolyan gyengéd figyelemmel számol be, mint a saját állapot-változásairól. Az íróársak, vagy az írószövetségi történések és a készülő könyvei, cikkei, valamint az éppen aktuális helyzetelemzése („két dolog, ami aggaszt, a népszaporulat hiánya és az erdélyi magyarság sorsa”) is helyet kaptak bennük. Ahogy írásaiból, a leveleiből is a „jó bazaltmeleg sugárzik; emberszeretet, tolerancia, engedékenység, elfogulatlanság, józanság, jókedv, pártatlanság, természetesség, életöröm gondokkal is terhelten derűs jellege”.²⁰

1. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK

Kovách Aladár
Wien XV.
Meisel str. 3/27. Ausztria

Kedves Ali.

Nekem jelenleg még piros sincsen, csak ceruza.

A címek a következők:

Weöres S. Bp. II. Törökvész u. 3/c.

Veres P. Bp. II. Gárdonyi G. u. 60.

Erdei S. Bp. XII. Kálló esperes u. 8.

Jankov. F. Bp. II. Mátrai u. 9. T.i. mindenki Budán lakik, csak a magamfajta Angyalföldön.

Tegnap voltam Pesten. Lapot késve adták oda. A kis íráson még gondolkodnom kell. Az utolsó Simeon kötetet²¹ júl. elején megkapod.

Később bővebben írok, csak a címekkel siettem.

Szeretettel ölel Sándor

(1964) VI. 26.

(ÖNB, KA 163.)

2. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1967. JANUÁR 3.

Kedves Alikám!

Szilveszter napja lévén írok néhány sort, remélem, megtalál a levelem. Köszönöm a Münchenből küldött sorokat.

A nyarat szokás szerint Badacsonyan töltöttük, azaz inkább csak én magam, mert Ági²² dolgozott a tavasz óta a Bőripari Kutató Intézetben. Szeptemberben felvették az Épületgépészeti Felsőfokú Technikumba, melynek a szilikátipari tagozatán tanul, és már két tárgyból nagyon jól vizsgázott. Üveg, porcelán, cement és épületelemgyártás gépészeti részét tanulja, még szűkebben meghatározva. Ő találta ki magának, hát csak tanuljon, míg módja van hozzá. Marika megvan a szokott egészségi állapotában. Az NDK-ban két hétig velem volt, és ott meghízott. Jót tesz neki a nem zsírral, hanem olajjal vagy margarinnal készített étel, sajnos, azonban a hazai olajat és margarint nem bírja a kis maradék gyomra. A németeknél magasabb életszínvonalat találtunk a miénknél, és meglepően fejlett iparral rendelkeznek. Lefordították a második kötetet, de igen hosszú náluk a nyomdai átfutási idő. Úgy látszik, csak 68-ban lesz kész.

A nyárvégét és az őszet azzal töltöttem, hogy a Bakonyról írtam egy könyvet a Panoráma Kiadónak.²³ Ez persze olyan peremterülete az irodalomnak, de érdekes munka volt. Igen sokat csatangoltam a bakonyi falvakban és a hegyekben is. Most jöttem rá, milyen fantasztikusan szép kis hegység az. Még ennél is mélyebb hatást tett rám a levéltári anyag, amit tanulmányoztam. De szomorú történelem! De szomorú! Ha megjelenik – úgy gondolom, az ősszel – akkor majd küldök belőle.

Gondok között persze, de azért a világgal megbékélve élünk. Sokat jártam mostanában az országot, és sok embert találtam, aki méltó a rábízott feladatra, az ország népének tartozó felelősséggel teszi. Jó volt látni a Bakonyban azt a csodát, amit a bauxit, a kis szénkészlet és a rátelepített ipar mível. Csak két dolog, ami aggaszt, a népszaporulat hiánya és az erdélyi magyarság sorsa. Az, hogy ezek a magyar kultúrközösségből kizárva élnek. Nehéz megérteni, ismerve a Szovjetunió példamutató nemzetiségpolitikáját.

Jó kis enyhe telünk van eddig. Ma még a nap is süt. Kicsi ez a pesti lakás, de földig ablak.

Tegnap egy újságíró barátom volt itt, aki nemrég jött haza Észak-Koreából. Alig akartam hinni a fülemnek, annyi szép dolgot mondott. Hihetetlen vitalitás a népben és óriási léptű fejlődés. Nem véletlen a futball bravúrjuk sem. Látod, milyen a világ. Hinnem kellett a fiatalembernek. Nem elfogult, világlátott ember.

Alikám, boldog új évet kívánok. Sok szeretettel ölelünk Marikával és Ágival együtt:

Sándor

(Gépirat, autográf aláírással, ÖNB, KA 32.)

3. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1969. MÁJUS 13.

Kedves Alikám!

Különbéféle forrásokból származó hírek jutnak el hozzám, hogy beteg vagy, kórházban vagy, de remélem, már csak voltál: kórházban és beteg. Időközben megkaptam egyszavas leveledet is. Éppoly jól esett, mint annakidején a regényciklusról írt két oldalad, melyből egy dundi kis fiatal tanárnő 35 oldalas szakdolgozatot írt. Nem kellett más neki, csak mondataidat egy-egy fejezetként az anyagból alátámasztani, és feltűnést keltett a pedagógiai főiskolán. Mert „az irodalom ismertetésben eddig nem szereplő eredeti szempontok szerint dolgozta fel anyagát, és a dolgozat a műben való eredményes elmélyülésről, és megismerésről tanúskodik”. Ne sajnáld tőle a dicsőséget, és ne haragudj, hogy leveleddel hozzásegítettem. Így is eleget gürcölt a tördemeci lány.

Egyébként februárban Szigligeten engem is mozdulatlanságra ítélték egy hétre, mert azt hitték, infarktusom van. Végül a tapolcai EKG nem mutatta ki, s azóta talpon vagyok. Béla egészítette ki a diagnózist, aki most teszi első rövid sétáit a második csapás után, s mivel a terápia kétféle: a mozdulatlanság, vagy éppen az ellenkezője, én a másodikat választottam, bástyát rakogatok mérsékelt erőbevetéssel, a cigarettát viszont nem tudom elhagyni. Darvas²⁴ is cigarettázik, és újra nősült a második után.

Gombos Imrééknél²⁵ voltunk a múltkoriban Szentendrén, ahol egy hegyoldalban építkeznek. A Kán bírja a talicskázást.

A hideg április és a rá következő tíz napos kánikula itt Badacsonyan csodát mivelt, mert a mandulától a birsalmáig minden egy hét alatt virágzott, és egy araszt hajtott az első meleg napon még alig bimbózó szőlő. A szőlővel egyébként sokat kell dolgoznunk, mert a napszámot már nem igen tudjuk megfizetni. Tíz évvel elébb zavarba ejtett, hogy anyagi tekintetben bizonyos kiváltságot élvezek mint író a haza többi dolgozóihoz képest. Ma sorra építik a pompás, villaszámba menő házakat, s a miénknek csak magunk foldozzuk a tetejét. Mondjuk, hogy hála Isten. Ági az idén végez az épületgépészeti felsőfokú technikum szilikát tagozatán. A Veszprémi Vegyipari Egyetemen szeretne elhelyezkedni laboratóriumi dolgozónak, vagy valami ceféle. Különösképpen nem akar Pesten maradni. A fenti állásra van is valami ígérete. Majd meglátjuk.

A múlt hónapban Vásárosnaményben voltam egy irodalmi est végett. Visszafelé Tokajt, Sárospatakat és a Zempléni-hegységet útbajtettem. Sok szépet és érdekes dolgot láttam. Milyen szép a Füzér vára! Jó lenne egyszer beszélgetni ezekről.

Most Marika is itt van velem, és rövidesen rá vár a szőlő kötözése. Elég jó színben van, csak az idegei. Őt nagyon megviselte, hogy nem csinálhatta tovább, amit fiatal korában elkezdett.

Még nem tudtam, hogy betegeskedsz, mikor megadtam a címedet egy ismerősömnek, aki Szabó Dezső unokaöccse. A legnagyobb vendéglátóipari tröszt főborásza, vagy valami ilyesmi, és könyvet ír a bor történetéről, így kerültem vele össze. Szóba jött a kisalaku regény, amit Te kiadtál,²⁶ azon lelkesült fel. Ne haragudj, ha esetleg felkeres.

Most még testvéreimről valamit, akiket ismersz. Lajos bátyám nyugdíjba ment, leválasztotta lakását a kocsmától, s abban más ügyködik. Szív és tudóasztmájával kínlódik, de csak megvan feleségével együtt. Fia, aki annakidején nem tanulhatott, mint kulákgyerek, azóta taxisofőrködés közben üzemmérnöki diplomát szerzett, és a Lovászpatonai gépállomás vezetője, lányairól tudsz. Tibor öcsém fia megnősült, mindketten mérnökök Százhalombattán. Marika lány Bábólnára ment férjhez, s ott a tyukászatban és lovászatban dolgoznak. Rózi és Etti nővérem még él Veszprémben. Diákot tartanak, és csecsemőt ringatnak némi pénzért, mert a nyugdíjuk nagyon kevés. Most eszembe jutott, hogy még mindig nem fényképeztem le neked a lórintei házat. Most jöttem rá, hogy hiszen a házat ismerem. Később, de már rég ott lakott Ihászné, Jókai Etelka, több testvérem keresztanyja, és a birtokot az evangélikus egyházra hagyta. Nem értem, miért nem jössz el hozzánk?

Sok szeretettel ölelünk családommal együtt, és szívből kívánunk jó egészséget. Ha Olga néni ott van, kézcsókunk add át neki. Mária valami címet küld neki Pestről.

Sándor

(Gépirat, autográf aláírással, ÖNB, KA 20.)

4. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1970. MÁJUS 27.

Kedves Alikám!

Szerencsésen megérkeztem,²⁷ a szél is hozott, és 2 órakor már Badacsonyan voltam, ebben benn volt a vámnál eltöltött rövid idő is. Ebből látszik, milyen közel lakunk. A családot még kicsit jobb színben találtam, mint mikor elmentem, ha Marika kicsit soványodott is. Ági is megjelent Badacsonyan, és volt öröm. Azóta megvolt a badacsonyi irodalmi délután, és a két napos írószövetségi közgyűlés, ahol teljesen demokratikus titkos választással megint bekerültem a választmányba. Közben megjött az első nyugdíjam (2.500). Hozzá kaptam munkaérdeméretet is, melyet holnap ad át Simó Jenő,²⁸ a volt bécsi követ, aki most mint miniszterhelyettes, ügyeinket intézi. A közgyűlés nagyon tartalmas volt, komoly és eredeti felszólalásokkal. Beszéltem Darvassal, Kahánával,²⁹ átadva neki Gerda üdvözlését. Nagyon örül, hogy Gerda érdeklődést tanúsít regényes emlékiratai iránt, melyből már két kötet megjelent, de sok életrajzi adata van azonkívül is, amit nem ír meg. A nyáron Szigligeten beszélgethetek vele részletesen. Kunszeri³⁰ átadta üdvözlétedet. Medgyesi Károly³¹ kis könyve nálam maradt, amit eljuttatok hozzád. Örülök, hogy ifj. szakosztályunk kezdeményezésére felvették a Szövetségbe. Most vették fel Solymos Idát³² is. Egyelőre nagyon érzem az utazás és a gyűlések fáradalmait. Alföldi író-olvasó találkozóim elmaradnak az árvíz miatt, ami páratlan érvágás az országnak, de megkapó az összefogás, és áldozatkészség, mely nyomában keletkezett. A Tisza, mint bizonyára tudod, soha, soha nem volt ilyen magas. Ha Szeged megmenekül, amit most már joggal hihetünk, az mégis ennek a társadalomnak az érdeme akkor is, ha egyesek kacsalábon forgó várakból mulasztással vádolnak. Mert ilyen természeti katasztrófa a történelem folyamán még nem fenyegetett. Román területen 270 000 embert telepítettek ki a veszély elől. Ebből láthatod a méreteket. Mennek a fiatal írók is a gátra. Nem minden úgy van, ahogy az Angolkert³³ környékén elképzelik. Majd később bővebben is írok. Most mennem kell a nemzetközi vásárra, ahol orosz ismerőseimmel találkozom.

Sok szeretettel ölel és hálával sok mindenért, amit neked köszönhetek. Marika külön is köszöni a lapodat, és ő is csókoltat:

Bpest, 1970. máj. 27.

Sanyi

(Gépirat, autográf aláírással. ÖNB, KA 161.)

5. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1970. JÚLIUS 26.

Alikám!

Megkaptam leveledet, a költségeset. Sajnos, ebben a pillanatban mozgás- és akcióképtelen vagyok. Marika igen beteg. Drámai hirtelenséggel lefogyott 45 kilóra. Nem eszik. Orvost nem akar látni. Idegállapotát és az egész ház légkörét nem lehet leírni.

Közben nyakamon a szőlő, körmömre égett gondja. Azért napokon belül levelezésbe kezdek, és értesítek, hogy mit tudtam így levélileg elintézni. Addig is szeretettel ölelek a sok cigarettától kifulladásra:

Badacsony, 1970. júl. 26.

Sanyi

(Gépirat, autográf aláírással. ÖNB, KA 161.)

6. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1974. ÁPRILIS 1.

Alikám!

Köszönöm a Lajossal közösen írt lapot. Úgy látszik, Szatmáry³⁴ sokat jár Bécsben. Jól teszi.

Két hete Badacsonyban vagyunk Marikával, és szombatonként Ági is jön vőlegényével. Sok itt ilyenkor a tennivaló, ők is segítenek. Jelenlegi vőjelöltem szorgalmasan dolgozik a szőlőben. Ez minden esetre pozitív tulajdonság. Egyébként tanársegéd a műegyetemen a várostervezési tanszéken. A nyáron majd sokszor lesznek itt, mert vettek egy vitorlást, különben az Ági szervezi a balatoni szúnyogirtást, és az is közel hozza a tájhoz. Emellett egy épületkerámiai üzemeckét is szervez most a tsz.-nél, ahol dolgozik, mert tudod ez az eredeti szakmája. Sőt, gerencsér kisiparosi iparendélye is van másodállásban. Építtetett egy szép villanykemencét, és elég szép dolgokat bütykölget ott. Olyan aktív, hogy nekem elég gondolatban követni.

Anyósom már sokadszor van a tapolcai kórházban öreg szívével. Nyolcvanegy éves, az ő szőlőjét is istápolni kell.

Egy lírai hangulatú könyvecske a gyermekkorról a nyomdában van,³⁵ talán az ősszel előjön. Most „A sikertelen élet titka”³⁶ címmel önéletrajzi regényfélét írok apránként és nyögve. Igen nehéz ügy ez milliomm körülmény miatt.

A télen sokat betegeskedtem. Igen hosszú influenza, aztán valami bélhurutféle hozzá. Most kicsit nehezebben megy a mozgás, mégis, azt hiszem, ez a szőlő tart meg.

Marika meghízott, és viszonylag jó állapotban van, csak sokat aggságoskodik, ahogy a korabeli asszonyokhoz illik. Tibor öcsémet, aki hátgerincével rengeteget szenvedett és meggörnyedt, percek alatt összerakta és daliásan kiegyenesített a felvidéki csontkovács. Leszázalékoltan nyugdíjba ment, és most egész legényes. Isten tartsa meg ebben az állapotában. Lajos bátyám igen gyengélkedik érzelmesedéses betegséggel. Etti és Rózi megvannak öregesen Veszprémben, csak igen keveset látnak.

Hát eddig tart a családi beszámoló. Béla, gondosan betartva az orvosai javallatokat, úgy látom elég jó állapotban van az infarktusok után. Illés Árpinak szép nagy kiállításán³⁷ voltam nemrég. Sajnos, éppen akkor vitték azt is kórházba. Nem is tudom, milyen bajjal.

Hát, most csak ilyen tájékoztatót írtam, kommentár nélkül.

Arra kérlek, írd meg, az év folyamán mikor tartózkodsz Bécsben, mert ha lehet kimegyek, és minden jel arra mutat, hogy sikerül is. Nagy baj lenne, ha elkerülnénk egymást. Most úgy gondolom, egy kicsit körülnézhetnénk együtt Ausztriában. Vettem most egy új Zsigulit. Ha nem megyek túl messzi országba, akkor azzal utazom. Ausztria pedig nincs messze.

Meleg tavasz indult, de most elég hűvös van. Virágzik a kökény, és a badacsonyiak tudják, hogy kökényvirágzáskor hidegnek kell lenni.

Ha Lajos még ott van, szeretettel ölelem. Küldtem neki egy könyvet, talán odaért már Amerikába.

Szeretettel ölel:

Badacsony, 1974. ápr. 1.

(Tatai) Sanyi Márta Ági

Továbbá kívánunk áldott húsvéti ünnepeket!

(Gépirat, autográf az aláírás és az utána következő mondat. ÖNB, KA 47.)

7. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1974. NOVEMBER 1.

J É Z U S

Kedves Alikám!

Jézust Luther Márton szokta odaírni levelei fölé, annak nyomán pap őseim epistoláin is megtalálható, sok bajomban hát most odaírom én is. Rózsit eltemettük Fehérváron annyi kísérvél, hogy nem sokkal több jutott Veres Péternek a Kerepesiben³⁸. Pedig az nagy temetés volt. Ez csak annyi, hogy szerették. Szerették a szőlőhegyben Zámolyon és Badacsonylábdihegyen, Székesfehérvárott a helyben megöregedett tisztos iparos feleségeként és a piacon, a vásároknak, ahol cipőket árult, mert szeretetet árasztott maga körül, és mindig, mindenütt kész volt a szolgálatra, ebben égett el.

Rám maradt a badacsonyi és lábdihegyi szőlő szomorú szüretje. Mert ilyen ősz még talán sosem volt, az hasonlítható csak ehhez, a negyvenegyves, amikor a katonák milliói ragadtak az orosz sártengerbe, korán odafagytak, sokan köztük magyarok. Egyetlen ép fürtöt nem szedtünk, csak rohadtat, és Lábdihegyen kétszer lecsaptak a seregélyek, és lerugdaltak ezer liter bort. Anyósom házában átvették az uralmat az egerek. Most már talán mind elpusztultak méregtől és a drótháló, a csattanós és a virágcserepből és dióból rögtönzött egérfogókban. És hideg és nyirkosság. Szerencsére, van jó csizmám, hóálló (bujj mellém szógálló) – írja Dallos Sanyi,³⁹ akinek Daskája éppen itt van az alkotóházban, ahova végül is behúzódtam, hogy innét intézzem peremterületi ügyeimet.

Anyósom hozzánk került Pestre. Marika keze-lába újra remeg erre. Egyetlen megoldás, hogy elhelyezzük szociális otthonba. Laciéknál nem fér össze a hatéves gyerekkel, Marikát, amint felemelte fejét súlyos bánatából, gyötörni kezdte, hogy mért jár haza későn este Ági. Nagy szaladgálás után a helye már tegnapi meg is volt Sző-

cön, nagyon szép, minden gondossággal berendezett szociális otthonban. Ám tegnap este felhívtam Marikát, és közölte: anyja eszméletlen leesett az ágyról, és beszállították a Róbert Károly körüti kórházba. Hát ezek vannak, és ezért nem tudtam elmenni a hét elején Veszprémbe Gáncs Anti unokaöcsém temetésére, amiért Rózsi nővérem nagyon szomorú lett, és ő is nyolcvan, és ő is egyre gyengül.

Ezek miatt nem írtam eddig, és az emlékezetembe vésett dolgokról sem tudtam még intézkedni.

Bandinak⁴⁰ is írok, amint lélegzetet vehetek. Szép dalait nem adtam át az énekesnek, jó barátommal való konzultálás után. Mert hátha tudnánk valamit tenni gyönyörűen fülembe csengő kézzongorás versenyével és a többiekkel. Azok a dalok pedig a szövegíró személye miatt esetleg útját állják. Szóval, nem feledkeztem meg semmiről, csak egy kis levegő kell és tiszta agy. (Egyszer, vagy harminchatban albérleti szobát kerestem Pesten, és egyhelyütt ki volt írva a Király utcában: tisztességes férfi számára tiszta agy kiadó. Azért most szép pénzt fizetnék.) Az is valami, hogy ebben a pillanatban, tudom, csak rövid időre, előbukkant a nap, és ablakom alatt az arborétum fái csodálatos színekben pompáznak, köztük majdnem fekete fenyők és a nyírágak fehér cirkalmi. Sinka⁴¹ özvegye azt mondta rám, hogy én lekvár vagyok, azt hiszem, úgy értette, hogy én hagyom rám szakadni az eget és a reterátot. Lehet, hogy igaza van, mert az igazi nagy költő hősiesen eltartatja magát gyenge asszonyokkal.

No, szervusz, Alikám, egy szép lány behozta a reggelit, tejet, vaját és mézet, hát minnek nyafogok.

Ölel: Sanyi

Szigliget, 1974. nov. 1.

(Gépirat autográf aláírással. ÖNB, KA 187.)

8. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1975. JANUÁR 15.

Szigliget, 1975. jan. 15.

Alikám, kedves Alikám!

Azelőtt mindig vidám leveleket írtam néked innen. Bűn, hogy mostanában mindig szomorúakkal fájdtom szíved. Félve írok, mert nem akarok véteni szíved ellen, de adjon erőt az alábbiakhoz, hogy hozzád való múlhatatlan szeretetemben, jókedvemben és balsorsomban Te jutsz eszembe.

Szilveszter éjszakáján elvesztettem Lajos bátyámat. Nagy ember volt ő a maga módján, a verandáját ellepő legyekkel együtt. Most úgy lepték el a téli napsütéses tágas tamási temetőt a fekete ruhás parasztok, olyan sűrűen. Tudod, hogy nagy vadász volt, a Bakony ismerője, de puskáját rég elvették, csak loppal néha még a fiatalok adtak kezébe egyet-egyét... Aztán ez is elmúlt. Ám mikor a pap befejezte búcsúztatását, az erdőszélen vadászpuskák szóltak. Olyan temetése volt, hogy a győri püspöknek sem lehetett külön.

Az én szorgalmas, erős, új dinasztia alapítására termett bátyámat egyszer csak úgy hívták undorító, gyalázatos, aljas szóval: kulák. Nem akkor halt abba bele, hanem most. De most is idejekorán. A csapások sorához jött még valami, amiről nem tudok most írni. Elég is ennyi az ilyesből, ugye? Erről egyszer majd beszélgetünk. Más természetű, és nem olyan zord, mint a sok sír. Fájóbb sokban még az eddigieknél, de bizonyára, mikor majd beszélgetünk róla, már csak szívet melegítő emlék lesz.

Biztosan észreveszed, hogy kicsit kuszáltak a mondataim. Most azt mondják rólam, idegkimerültségben vagyok. De nem szeretem az ilyen megjelöléseket. Egyszerűen rosszak az álmaim érthető okokból. Járkálok inkább éjszaka, mint agyon rakjam magam a sok gyógyszerrel. Hogy nyitott sírokat látok, ha lehunyom a szemem, az nem kényszerképzet, hanem természetes, és majd elmúlik.

Jobban félek az influenzától, mint az egészszől, mert ha az elkap, akkor igen nehezen tudok lélegzeni, mióta nagy beteg voltam. A lélek, az majd kibírja, az a leg-erősebb testrészünk. Ne vedd ezt úgy, mint egy bölcs materialista szentenciát. Minden rendszerre füttyülök. Ha istent szomjazik a lélek, hát adassék néki Isten, ha viaskodni kíván, jöjjenek a markos ördögök.

Csak a bigottság száználmas rettenetesen, és ezen belül is a legszáználmasabb az ateista bigottsága. Mert abból még a költészet is hiányzik, mely pedig ha nincs jelen legalább parányában, akkor holdbéli sziklatömb lesz a milliomm életű Badacsony. A részegek pedig nem énekelnek többé, csak hánynak.

Ági pénteken eljön egy hétre, ezt várom nagyon, hogy velem legyen. Aztán majd lassan nyitni kék. Csak bírjam újra az egyedüllétet a hegyen. Azt kell bírni, mert akkor vagyok erős harcállásban, ha hátamat azoknak a szikláknak vethetem.

Csak ne lennék most még inkább, sokkal inkább egyedül, mint eddig! Ez az, amiről nem írtam.

Alikám, ennek az én panaszos korszakomnak majdcsak vége lesz. De jó volna olyanokat írni, hogy mikor leírom, szinte hallanám a hangodat, amint derülsz rajta!!

Ölel: Sanyi

p.s. febr. végéig itt leszek.

(Gépirat, az aláírás és az azt követő mondat autográf. ÖNB, KA 163.)

9. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK, 1976. SZEPTEMBER 21.

Kedves Alikám!

Mint talán a nyomtatványból értesültetek, Ági férjhez ment. Stefler Imre a férje. 36 éves építészmérnök, MÁV műszaki tanácsos. Történetesen az apja a Vilma nővéremnek olyan főlegényfélje volt a harmincas évek legelején, és kollégája a siketnéma intézeti tanárságban. Továbbá vegetáriánus az apa, nyolcvan körüli, Kaposvárott él. A fiataloknak van lakásuk a Naphegyen. Fenyő u. 9-ben. A házat az Imre tervezte, és így lett neki egy társasházban. Tavaszra elkészül az Ágié is a Rügy utcában a Rózsa-

dombon, nagy kilátással a Húvösvölgytől a Gellért hegyig. Írtam, hogy titokban kezdte ezt fizetni egy szövetkezeti vállalkozásban. Akkor valószínűleg oda költöznek, csak az a baj, hogy a Boldizsár Iván⁴² kastélya elé épült éppen, és szegény Iván most alig lát ki. Az Isten nem ver bottal, hanem a fiatalokkal. Jövőre oda költöznek. A polgári esküvő Pesten volt, de arra még mi sem mentünk, csak két tanú. Az egyházi esküvőt pedig Boglárán tartották. A Stefler testvérek nyaralójában pedig a lakodalmat, melyet szerényre terveztek, végül hatvanan lettek. A Marikával csoda történt. Évek óta teljesen akcióképtelen volt. Én mindig egyedül vagyok itt Badacsonyban, nincs, aki ellásson. Az elmúlt évben többet volt kórházban, mint otthon. De ebből az alkalomból feltámadt, és kifőzte a hatvan személyes vacsorát, és még mindenkit feltarisznyált maradékkal. Pesten készültek az ételek, és kocikkal vittük le. Katolikus templomban esküdtek, mert a fiú családja nagyon vallásos, és maga az Imre is. A család jóbarátja az esperes. Luteránusságunkra tekintettel ökomenikus hangot ütött meg, és végigmondta a Miatyánkat „Mert tiéd az ország stb.”

A mi családukból ott volt még két élő testvérem, Etti és Tibi. Rózsi nővérem, sajnos, nem lehetett ott. Ő nem is tud semmit a világról, csak néha szól Ferenc József korabeli dolgokról, úgy mintha abban élne leányfejjel. Ott volt Lajos bátyám özvegye, gyermekei és unokák, Tibor gyermekei és szintén unokák. Illés Árpiek és Takáts Gyula⁴³ egyedül, mert a felesége a nyáron szívinfarktust kapott.

Mindig folyik az eső, és rothad a szőlő, pedig jó termés lenne. Viaskodom a seregélyekkel, meg a kirándulókkal. Mindenki csipegeti. Egyedül voltam egész nyáron. Segítségét is alig kaptam a munkához. Ági néha vasárnap lejött Imrével, de azok meg mindig vitorlázna. Körülöttem már minden szőlő kipusztult. Az állami gazdaság is kivágatta. Csak a laponon termelnek, és az osztrák Lenz Moser tanítja őket lugos szőlőn hitvány bort termelni nagy mennyiségben. Így is jó, mert elég jó a répatermés, és számításaim szerint kb. háromszázezer mázsa cukor kerül a magyar borokba. Ahol jó bor teremne, ott is éretlenül szüretelnek. Én megvárom, amíg megérik, akármennyi elrothad belőle.

A tavasszal leadtam egy önéletrajzi ihletésű regényt *Lődörgések kora* címmel.⁴⁴ Talán a jövő tavaszra elkészül vele a nyomda. A tavasz végén és a nyáron írni nem tudtam a szőlőtől. Csak most egy-két hete. Megírtam a hegyről szóló keserveimet ismeretlen 40 oldalon. Talán az Új Írásban jelenik meg.⁴⁵

A bécsi TV szatelitképén látom, hogy a Genfi tó fölött nincsenek felhők. Itt még vannak, de majd jön a magasnyomás északkeletről. Tükön ülök, hogy meddig várhatok a szürettel.

Volt itt egy kedves kis asszony üzenettel Bódiséktől, de több vendég volt, nem tudtam vele eleget beszélgetni.

Sok szeretettel ölel Bandiékkel együtt: Sanyi

1976. IX. 21.

(Gépirat, autográf aláírással. ÖNB, KA 20.)

10. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK

(1978. dec. vége-1979. jan. eleje)

Kedves Alikám!

Bizony, régen nem írtam néked. A nyáron küldtem egy könyvet, a Lődörgések kora címűt, mely visszajött „hiányos csomagolás” miatt. Elázott rajta a címzés valahol. Vagyok úgy, hogy minden szarság kedvemet szegi. Szeptember óta pedig rengeteget szenvedek lumbágóval. Legutóbb a kis Rudas kórházban kezelt a vejem sógora, aki ott főorvos. Ma az első nap, hogy némi javulást érzek. A bal forgómban van kitapintható góc, és kisugárzik a keresztcsontomba. Lealázó fájdalom. Ilyenkor gyöttrődnek urológiai műtéteim nyomai is.

A Lődörgések önéletrajzi regény. A gyermekkorról szól a Meglepetéseim könyve, ez az ifjú korról. Nemsokára befejezem a trilógia utolsó kötetét, Lyuk a tetőn⁴⁶ címmel, de hogy mikor jelenik meg, azt a kiadók és nyomdák mennyei felelősei mondhatnák meg. Lassan készül, és novella ciklus-szerűen, hogy részleteiben megjelenhessék a folyóiratokban.

Októberben meghalt Erdélyi József.⁴⁷ Engem kért fel lánya és az Írószövetség, hogy mondjam el a temetési beszédet. Sajnos, Badacsonyban kaptam a hírt, és mozgásképtelen voltam fájdalmas betegséggel. A pécsi Jelenkor című folyóiratban írtam róla a decemberi számban.⁴⁸ Ez sem volt könnyű, a cikket visszakaptam átalakítás végett. Átalakítottam hát lírai hangulatúra. Megvallottam barátomnak,⁴⁹ ennyi, amit tettem. Novemberben a debreceni Alföldben⁵⁰ például gyalázatosan írtak és illetlenül a nagy költő halála alkalmából.

Bizony elmúlnak lassan mind, akikhez emlékeim fűződnek. Testvéreim közül már csak Etti és Tibor él. Etti szegény Veszprémben, egyedül. Sajnos sem olvasni, sem televíziót nézni nem tud. Mivel nincs mellette senki már, akit ápoljon, viaskodik a lakásában állítólag elburjánzott penésszel és salétrommal. Tele haraggal, hogy nem látja azokat az ártalmakat más, csak ő maga. Bélánál voltam az ünnepek előtt. Elbeszélgettünk késő éjszakáig. Arról is szót ejtettünk, hogy jó lenne elutazni Bécsbe, ha felmelegszik az idő.

Marika az utóbbi hetekben kicsit gyengélkedett megint, de egyébként az előző évekhez képest jobb állapotban van. Ágiék jól megvannak egymással. Hálát adunk az Istennek, hogy ilyen vejünk lett. Csak az unoka maragdat ígéret.

Azt írtam, hogy a badacsonyi házunkat építgetjük újjá. Megtorpantunk vele, mert a 77-es keresetemre, melyből elindultunk, igen magas adót vetettek ki. A hátralévő Imre (a vejem) leginkább maga bütyköli Ági segítségével, mert én nem sokat érek jelenleg a testi munkában.

Feladom most a könyvet megint. Jan. 2-től 28-ig Szigligeten leszek az írók házában (címmek elég a nevem és 8264. irányítószám). Ha állapotom úgy kívánja, onnét átjárok Hévízre, februárban pedig szeretnék a hévízi Termál szállóba költözni két hétre, ami igen költséges, de a család szerint is meg kell tenni. Ott tudok dolgozni, de kórteremben nem.

Vásáry Tamás

Kocsis Zoltán

Ma dec. 30-a van, és 11 fok meleg. Ilyet még nem értünk. Bár a Kárpátok fölött már kemény tél van, nagyon is kemény. Nem tudom, óv-e még minket, magyarokat a Kárpátok?

Alikám kívánok néked családommal együtt istenáldotta új esztendőt. Elhíztam a sok mozdulatlanságban, nappal is gyakorta fekszem. Krudyt olvasok, Gogolt és az osztrák Traklt, akit nagyon megszerettem. Ezt az osztrák Csáth Gézát. Mindezek az urak tanúsítják, hogy nincs határ a próza és a költészet között. De nem úgy, mint jelen költészetünk hamis prófétái.

Sok-sok szeretettel ölelünk.

Sanyi Marika, Ági, Imre
(ÖNB, KA 186.)

Keltezetlen levelek

11. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK

Alikám!

A Westbanhofról írt lapodat is megkaptam. Úgy gondolom, Jóskaéktól már kapnál választ, leveleztem velük, és elküldtem a képet is. Most végre feljutottam Pestre, és a napokban felkeresem őket, telefonjuk nincs. Pillanatnyilag családi ügyekkel és kocsijavítással vagyok elfoglalva. Marikával egy Badacsonyba került öreg orvos csodát mívelt, hetek alatt felszedett hat kilót. Ez hát jó. Közben azonban én vérhast kaptam, és most lábadozom. Ági pedig egy súlyos bélfertőzés után két hétre makacs közepes lázt kapott. Most felhoztam Aligáról, hogy kivizsgáltsassuk. Egyébként, úgy látszik, állást változtat. Arról majd még írok, és egyébként is napokon belül kapsz tőlem levelet. Lehetőleg még ma este elmegyek Jóska-hoz. Ha eddig nem teljesült, amit kértél tőle, igyekszem elintézni okosan. Dallos könyvet⁵¹ még nem sikerült szereznem. Veszprémben, sajnos, nincs.

További levélig is szeretettel ölelünk: Sanyi
(ÖNB, KA 187.)

12. TATAY SÁNDOR KOVÁCH ALADÁRNAK

Most pedig valóban abba hagyom a dohányzást, az utolsó cigarettát behajjítottam a tejes zacskóba. Mert itt zacskók vannak és nem olyan szép papírvulkánok, amilyeneket a kisember szokott hozni. Akit egyébként szívélyesen üdvözlök. Nicht vergessen! Übergében!

Kedves Alikám!

Ragyogó napfényben tündököl a déli széltől felporzalt Balaton, kint 16 fok meleg van, a levéltelen fákon még mindig akadnak édes, fonnyadt szilvák, és végre a füge is beérik kínjában, amelynek már a nyár közepén kellett volna. Ezek remek dolgok, de

ezen kívül minden rettenetes. Tán írtam már, hogy mire nagy nehezen elhelyeztem volna Anyósomat Szócön a szeretet otthonban, kórházba került, és betegem nem veszik fel. Míg Pesten voltam, Marika félre nyelt, és mert a sok gyógyszerrel nem jók a nyelő reflexei, ismét megmerevedett állapotból a csodával határos módon sikerült visszahozni, de nem maradt ez az idegek újabb sérülése nélkül. Egy hete ismét lejöttem, Veszprémen keresztül, mert úgy volt, hogy Ettit kórházba kell vinni vesekövével, Rózsi nővérem pedig tehetetlenül marad ott. Egyelőre elkerülte a kórházat, csak nem tudom, meddig. Ide jöttem milliom elmaradt ügyet intézni, ám megérkezésemkor mindjárt ágynak dültem régi operációs terület gyulladása miatt, igen nagy fájdalommal. Akkor köd volt, és hiába másztam az ablakhoz, három napig egy lelket nem láttam. Végre jött a postás kislány, ami még csak sejtette a veszélyt, majd néhány órával később a másik távirat, hogy sógorom Fehérváron utána ment egy hónappal elébb meghalt feleségének. A legtisztább példája annak, hogy a reménytelenségbe milyen könnyen bele lehet halni. Anyagi természetű baj hozzá, hogy lakásukból egy hete jelentettük ki az anyósomat, mert csak innen mehetett a Veszprém-megyei otthonba. Ha nem jelentjük ki, megmarad nevén a szép lakás, és valamit kezdenek vele az utódok. Így elreppent a semmibe. Én most már elég jól vagyok, de nem merek kocsiba ülni és rázatni magam. Üzentem orvosért, Takács Lajos barátomért, aki Sikátorból, Tamási közelségéből származik, és gyerekkori ismeretség, de visszaizentek, hogy nem jöhet, mert két napja meghalt. Két éve már volt hasonló bajom, és a maradék gyógyszerek itt voltak, azokat beszedtem. Akkor nem ajánlották a műtétet, csak hogy kerüljem a sok izgalommal járó strapát. Ezt kerültem is, amíg lehetett. Most nem lehetett.

Most jönnek a táviratok, hogy szükség van rám, de nem mozdulok, mert össze akarom szedni magam, és ezt csak itt tudom. Nem akarok a következő lenni fölöslegesen. Majd eltemetik a holtakat. Az erőm végső határáig cselekedtem, és vannak még bőven befejezetlen dolgaim. Családom csak annyit tud, hogy gyengélkedem, és nem értenek. Talán majd feleszmél és megérkezik Ági. Ma már felszedegettem a kardvirág hagymáit, és sárgarépából, meg osztrák leveskockából hatalmas húslevest főztem. Lassan mindenféle osztrák tasakételeket árulnak itt, legtöbbszörre kooperációban csinálják. Bár már ide érne a Tip-top is. Még van néhány dobozzal abból, amit hoztunk.

Megvan a Remenyik féle Por és hamu,⁵² amint Pestre megyek, küldöm. Talán jó is lenne, ha Ági ott lenne, igaz más a Léman tó és mások a piaci bódék, de odébb a Kahlenberg és azon túl minden, a boldogságnak vagy boldogtalanságnak pedig nincsen tárgyi és embertársi forrása. Bévül van az egyetlen forrás. Nem mintha ezen urak lennénk. A Léman tó vagy a piac csak látszólag nem mindegy és az sem eldöntött dolog, hogy jobb-e a Bandival élni, vagy jobb nélküle. A megszabadulásnak szerintem irrdatlan varázsa van. Persze, ha maradt valami belőlünk. Ha nem maradt, az nyavalyás dolog. Hogy maradt, vagy nem maradt, az nem attól függ, hogy az ember férfi, vagy nő. Továbbá nincs öregség, meg nincs évek száma, meg ilyesmi. Az idők végtelenség-

géhez mérten hatvan év, vagy néhány év mindegy. Mit kezdjen a magára maradt hatvan éves? Csodálatos órákat.

Té pedig írj, és írj és ne a múltért, hanem a holnapért, mert akkor a súlyponton állsz, és nem billent ki akármilyen szél. Ha nem hinnék ebben a súlyponton, akkor most rohannék holtakat temetni, és inognék a szélben, míg ki nem fordul a gyökerem. Ha van megpróbáltatás, iszonyú még Jób mértékeivel mérve is, akkor az az enyém. És fogódd meg jól, ne vedd istenkáromlásnak: a lelkem épp olyan könnyű, mint mások. Két angyal támaszt jobbról-balról. Nem az elköltözött apám-anyám, nem elmúlt szerelmeim jótét lelkei a túlvilágról, csak egyszerűen két kis idegen angyal az égből. Az angyalokból rengeteg van, jut mindenkinek, jut féljünk.

Szeretettel ölel: Sanyi
(ÖNB, KA 187.)

JEGYZETEK

- 1 Munkásságáról részletesebben: Petővári Ágnes: *Kovách Aladár portréjához*. Somogy, 1987. 5. sz., Hartványi István: Kovách Aladár bibliográfiája. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1994. Ezentúl: Hartványi 1994.
- 2 Sorozaton kívül: Sinka István: *Vád* (1939), Bartha Miklós: *Kazár földön* (1939).
Turul falufüzetek: Sinka István: *Az élők félnek* (1939), Bodnár István: *Ludas Matyi* (1939), Györfly István: *Szilaj pásztorok* (1939), Erdélyi József: *Mutató* (1939), Veres Péter: *Az Alföld parasztsága* (1939).
Bolyai könyvek: Böződi György: *Székelyek* (1943), Cseres Tibor: *Zöld levél árnya* (1942), Giraudoux, Jean: *Sellő* (ford. Zilahy Lajos, 1943), Gombos Gyula: *Álom az országról* (1941), Guéhenno, Jean: *A negyvenéves férfi naplója* (ford. Fojtényi Mihály, 1942), Jankovich Ferenc: *Elégia* (1941), Kárász József: *Családi tűzhely* (1941), Kodolányi János: *Baranyai utazás* (1941), Kovách Aladár: *Téli szoltár* (1941), Kovács Imre: *A paraszttételeforma csódjé* (1940), Leskóczy Mihály: *Francia bírádó* (1940), Makkai János: *Válság Amerikában* (1942), Mályusz Elemér: *A magyar történettudomány* (1943), Medgyesi Károly: *Teleki-tér* (1943), Mikecs László: *Románia* (1940), *Csángók* (1941), Németh László: *Szegfű Gyula* (1940), *Széchenyi* (1942), Pudovkin: *A film technikája* (ford. Székely György és Jenei Imre, 1943), Sértő Kálmán: *Gyászjelentés* (1940), Sinka István: *Denevérek bonfoglalása* (1941), Szabédi László: *Alkotó szegénység* (1939), *Véér Anna alszik* (1941), *Szalay Lajos hatvan rajza* (előszó: Kassák Lajos, 1941), Szathmári Sándor: *Gulliver utazása Kazobíniában I-II.* (1940), Szűcs Sándor: *A régi Sárrét világa* (1942), Takáts Gyula: *Családfa helyett* (1941), *Hold és hárs* (1943), Tatay Sándor: *Csipke* (1942), *Húshagyókedd* (1943), Veres Péter: *Gyepsor* (1940), *Ember és írás* (1941).
- 3 Első, nyomtatásban megjelent ilyen munkája: *Csodálatos május*, drámai játék három felvonásban. Történet 1930 tavaszán, három hét alatt. Folytatásokban megjelent: Nemzeti Élet, 1928. aug. 12. (VIII. évf. 32. sz.) – 1929.
- 4 Több lexikon is említi, hogy a Nemzeti Színház igazgatásáról való lemondása előtt a Nemzeti Színház teljes archívumát, jelmez- és díszlettárát – Demény Pál segítségével – Svédország védnöksége alá helyezte.
- 5 A kolozsvári Nemzeti Színház előadását Marosvásárhelyen is vendég-játszották (1943). Legutóbb, 1986-ban a győri Kisfaludy Színház társulata tűzte műsorra. A színház vendéjátékeként Budapesten, a Thália Színházban is bemutatták.
- 6 Tatay Sándor: *Hét szűk évtized*. Lyuk a tetőn. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1983. 95., 140.

- 7 *A Mindszenty-per árnyékában*. Dokumentumok, pásztorlevelek, rendőri utasítások, jegyzetek. Archivum Hungaricum, 160. Innsbruck, 1949.
- 8 Zathureczky Gyulával: *Die siebenbürgische Frage*. München, 1965.
- 9 „A Szabad Európa Rádiót Magyarországon a kormányzó kommunista párt és kormány hatóságai, hivatalai és tájékoztatási orgánjai az ország és a nép ellenségének, magyar munkatársait hazaárulónak nevezték.” Borbándi Gyula: *Magyarok az Angol Kerben*. A Szabad Európa Rádió története. Európa Könyvkiadó, Bp., 1996. 69. Ezentúl: Borbándi SZER 1996.
- 10 1951. aug. 13. – 1953. jún.30-ig volt a SZER alkalmazottja. Borbándi SZER 1996. 567., 39.
- 11 Birbándi SZER 1996. 101., 107-108. Talán egyik kiemelkedő munkája lehetett Márai Sándor: *Kassai polgárokjának rádiószínházi megrendezése*. A bécsi Nationalbibliothek Kovách Aladár hagyatékában fennmaradt a darab előtt elmondott bevezetőjének írásos változata és Márainak egy vasárnapi levele, amit publikáltam: „*Ami az életünkben szép volt*” Márai Sándor 1951 karácsonyán a Szabad Európa Rádióban. Népszabadság, 1995. dec. 23.
- 12 Münchenben, a Szabad Európa Rádiónál történt alkalmazása előtt, 1950-ben főszerkesztőként indította a „katolikus magyarság” hetilapját, a *Szózatot*. Valószínűleg finanszírozási problémák miatt a lap csupán 12 számot ért meg.
- 13 *Életünk*, 2014-8. LII. évf. 45-75.
- 14 Megjelent az Új Látóhatár 1967/ 3., 6., 1968/3. számában. *Aschenregen* címen, németre fordította Eberhard Johow.
- 15 Hartyányi 1994. 9.
- 16 Tatay Sándor: *Hét szűk évtized*. Lyuk a tetőn. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1983. 305-306.
- 17 Sümei György: *Kovách Aladár könyvei között*. Bécsi Napló, 2014. március-április, XXXV. évf. 2. sz. 8.
- 18 Tatay Sándor: *A szezon vége*. Magvető Kiadó, Bp., 1992. 39-43. Tatayéhoz hasonlóan elismerő hangon emlékszik meg Kováchról Gombos Gyula is. „Kovách Aladár /.../ a harmincas évek közepétől a háború végéig egyik legkiválóbb szellemi embere volt a népi mozgalomnak. /.../ Nincsen senki, akinek az én nemzedékem, indulásában, annyit köszönhetett, mint Kovách Aladárnak”. Gombos Gyula: *Eszmélet* (Emlékezések és elmélkedések), Püski, Bp., 1999. 137-140., 240-241.
- 19 A hozzá írt leveleknek a hagyatékában megmaradt részét zeneszerző öccse, Kovách Andor és huga, a kor ismert, Párizsban élő emigráns íróője, Arnóthy Kriszta a bécsi Nationalbibliotheknek (ezen-túl: ÖNB) adta el. E gyűjteményben bécsi ösztöndíjasként (1990) kutattam, számos fontos darabját, együttessel publikáltam a 11. jegyzetben említett Márai előadáson kívül: *Szalay Lajos levelei Kovách Aladárhoz* (Dokumentumok – Österreichische Nationalbibliothek, Wien). Herman Ottó Múzeum Évkönyve, XXXIII-XXXIV. Miskolc, 1996. 529-545., „*Megsérült a hitem a ma élő magyarokban*”. Adalékok Brogyányi Kálmán életrajzához. Fotóművészet, 1997/1-2. 86-87., „*Az idő örlésének kitéve*” (Somogyiné Nagy Éva: Önéletrajz). Korunk, 2006/12. 129-131.
- 20 Vekerdí László: Tatay Sándor: Lódörgések kora. Jelenkor, 1978. okt. XXI. évf. 10. sz. 984-985.
- 21 Tatay regénytrilógiája *A Simeon család* (*A Simeon ház, A második leány, Kenyér és virág*), 1960.
- 22 Ági Tatayék leánya; a felesége: Marika, testvérei: „Lajos bátyám”, „Tibor öcsém”, „Rózsai és Etti nővérem”, „Vilma nővérem”.
- 23 *Szülőföldem a Bakony (útirajzok, visszaemlékezések)*, 1967.
- 24 Darvas József (1912-1973) író, 1959-től haláláig az Írószövetség elnöke volt.
- 25 Gombos Imre (1916-?) tanár, verseket, novellákat és tankönyveket írt, műfordító.
- 26 Szabó Dezső: *Az elsodort falu*. Regény két kötetben. Sziget i. d. Wárt-Burgenland-Ausztria. Szerk.: Kovách Aladár. A Sziget Könyvei, 1964. Bevezető: Kovách Aladár: *Az Idő nagy regénye*.
- 27 Tatay valószínűleg ekkor Bécsben volt Kovách Aladárnál. 1973 őszén is meglátogatta, amiről egy Gombos Gyulának közösen írt levelük tanúskodik: „Alival közel egy hónapot együtt töltöttünk, utazgatva jó öreg N.D.K. kocsimon Lausanne-Genf-Bécs között. Sokat emlegettünk temérdek egyéb beszélgetnivalónk között. Ölel szeretettel Tatay Sanyi”. Dunamelléki Református Egyházke- rület Ráday Levéltára, Gombos Gyula levelezése C 255 (1.)

- 28 Simó Jenő (1925–?) irodalomtörténész, kritikus, bécsi nagykövet (1967–1970), művelődési miniszterhelyettes (1970–1974.)
- 29 Kahána Mózes (1897–1974) író, költő.
- 30 Kunszery Gyula (1906–1973) költő
- 31 Medgyessi Károly (1907–1986) író, a levélben említett „kis könyvét” nem tudtam azonosítani.
- 32 Solymos Ida (1922–1995) költő, műfordító.
- 33 A Szabad Európa Rádió a müncheni Angol Kertben működött.
- 34 Szathmáry Lajos Amerikában élő költő, újságíró, akinek a versválogatását Kovách szerkesztette: Szathmáry Lajos: *Ajándék. Válogatott versek 1935-1970.* Sajtó alá rendezte és az Utóhangot írta Kovách Aladár. Szenci Molnár Társaság, Bp., 1992.
- 35 A *Meglepetéseim könyve* című önéletrajzi regényére (1974) utalhat.
- 36 Talán a végül is a *Lődörögések kora* címen megjelent (1977) önéletrajzi regényéről van szó.
- 37 Illés Árpád (1908-1980) festőművész, közös barátjuk, 1974-ben az Ernst Múzeumban volt kiállítása.
- 38 Veres Péter (1897–1970) író, 1970. április 16-án halt meg Budapesten.
- 39 Dallos Sándor (1901-1964) író.
- 40 Bandi – valószínűleg Kovács András, Kovách Aladár Svájcban élt zeneszerző testvére.
- 41 Sinka István (1897–1969) költő, író.
- 42 Boldizsár Iván (1912–1988) író, publicista, szerkesztő.
- 43 Takáts Gyula (1911–2008) költő, író, műfordító, kritikus, Tatayval együtt járt a pécsi egyetemre, Kovách Aladár két könyvét adta ki.
- 44 A *Lődörögések kora* című önéletrajzi regénye 1977-ben megjelent.
- 45 Az Új Írás, a Jelenkor és a Kortárs évfolyamaiban (1980-ig) sem találtam ilyen írását Tataynak.
- 46 A *Lyuk a tetőn* című önéletrajzi regénye, a trilógia zárókötetete 1980-ban, Kovách Aladár halála után jelent meg.
- 47 Erdélyi József 1978. október 4-én halt meg.
- 48 Tatay Sándor: *Emlékezés Erdélyi Józsefre.* Jelenkor, 1978. december, XXI. évf. 12. sz. 1153–1156.
- 49 A Jelenkorban megjelent nekrológiájában Tatay Erdélyit a saját verse idézésével vallotta barátjának: „Ősszel egy régi jó barát/gondol reánk a messzeségből,/s jószagú, ritka ibolyák/idéznek tűnt tavaszt az égből”. Egyebekben elismeri Erdélyi költői értékeit, Németh Lászlót is idézve: „Erdélyi József a mi nemzedékünk legteljesebb lírai hajtása”.
- 50 „Az utóbbi két-két és fél évtizedben az irodalmi értékrend szélére került, mert korábbi eszmei tévedései bezárták előtte a kapukat. Költészete nem bírta el a kor új terheit, a népköltő-póz rámeredett, nem tudott többé szinkront találni korával. /.../ Búcsúztassuk azt a költőt, aki 1920-1938 között volt. /.../ A benne jelenlevő misztikus, anarchista elemek /.../ sodorták emberileg-politikailag tétovakra, egészen a nyilasokig”. Bényei József: *Erdélyi József 1896-1978*, Alföld, 1978. november, XXIX. évf. 11. sz. 94-95.
- 51 Nem lehet tudni, hogy melyik Dallos Sándor könyvről van szó (pl. *Az ember nyomában* (önéletrajzi regény, 1972), *Támadás a Szellő utcában* (elbeszélések, 1975), *Fúj a szél* (elbeszélések, karcolatok, 1978).
- 52 Remenyik Zsigmond (1900–1962) író, *Por és hamu* című regénye 1955-ben jelent meg.

H. HADABÁS ILDIKÓ

Anyámra emlékezem

Valami ott maradt a tenyeredben,
amellyel éjszakánként megsimogattál,
valami ott maradt szép, őz-szemedben,
mikor ránk figyelve mindazt tudtad,
hogy némaságunk eltakarja,
mennyire fáj a távolléted,
otthonunkból elmaradt lépted,
a selyemszoknyád perdülése,
mikor a városba siettél,
hogy hozz valami titkos jókat,
amitől földerülhet esténk,
s a fűttyös szavú dúdolásban,
– a tenger ruha kivasalva –
szél átfűtyülte téli estén
összeborzongtunk boldogságban,
hogy Te is testvérünké lettél:
neked mi voltunk, minékünk Te –
apánk arca föl sem derengett,
jó messze volt, élte világát,
azt az úrit, tékozoltat,
azt a világból kivetetett,
azt a családtól leszakadtat,
azt a zsigerbe beivódott
rendszeret nem váltott régi múltat,
nem ő akarta, mégis, mégis ...,
árvák lettek a távolságok,
és idő-mosta, nem látott arca.

Minden voltál gyermek anyácskánk,
tudtad te jól, hogy fáj hiányod,
mikor bezárult köröd csendje.
Amíg lehetett sorsunk voltál,
akartad lássuk, azt a régent,
s talán még eljön a majdan lesz,
hiszen a mese vége álom,
ahol a semmi mindenné lett,
melybe anyánk szava úgy rakta-rakta,
párka nagynénik borzongását,
halottaink sors-fájdalmait,
a haza keresztjeit,
hogy minden idő az égig érjen!
Anyánk ölelésében gazdagodtunk.
A valóságához nem volt kilincsünk,
az udvarunkból nem nyílt ajtó,
a küszöbünket nem érte láb,
de csillagokat nyitogattunk!

Caravaggio: Lázár feltámasztása. Fotó: Museo di Roma

A halottak nem támadnak fel. Nincs olyan erő, és nincs az a képzelet, bár Gilgames óta erőlködünk, hátha. Fohászokodom, és közben mormolom, hogy *hallotta Aruru, amint Anu kívánta, elgondolt egy lényt elméjében, megmosta kezét, vett az agyagból, nyálával összesodorta, harcos Ninibtől lelket és vért is kapott; testet formázott, emberi testet.*

Hiába minden, nem működik.

Mert volt egy évszázad, volt néki két iszonyatos háborúja, volt néki töméntelen halottja, volt néki mártírja, nem is egy. És a halottak nem támadnak fel, nem válaszolnak. Feltámasztásukhoz isteni kegyelem, krisztusi erő kellene.

Hol van a kegyelem? Hol van az erő?

Virágvasárnapi ajándékként könyvet kaptam Dobos Marianne-tól, frissen megjelent könyvét, *A mezítelen Lázár feltámasztás-át*. Nagyhéten bele-beleolvastam, végül Húsvétvasárnap azzal tettem le a kötetet, a szerző ebben is Feltámadást idéző gondolatokat adott nekem és mindannyiúnknak. Húsvétvasárnapi üzenetet adott át hívőknek és hitetleneknek, keresztényeknek, és minden felekezethez tartozóknak.

Azóta eltelt három hónap. A könyv nem hagy békén, mégsem vagyok képes írni róla. Nézem a borítót, legalább te segíts, Caravaggio! Festékkel vászonra csodát teremtetél. A legenda szerint eltemetett halottat ásattál ki a sírból, hogy hüen tudd lefesteni Lázár feltámasztását.

Sötét háttér, *tenebroso* mindig *van*, példának okáért a figurákat elnyelő XX. század. Kell az ürességbe irányuló fény, akár a semmiből, hogy áthatoljon, vibráljon a

testeken, drapériákon, díszleteken, egyszerre valós és képzeletbeli előadást teremtve, fokozva a misztikus tartalmat.

Miről is van szó?

Dobos Marianne ebben a kötetben ismét anyagot gyűjt, történészeket megszégyenítő vagy inkább történészhez méltó munkával, holott nem az. Eredeti szakmájához híven mérnöki pontossággal illeszti egymáshoz a talált dokumentumokat, eseményeket, míg végül előttünk elevenedik meg a vértanúhalált halt lengyel minorita, akit a szerző csak úgy nevez: lengyel Bácsikám. Ez a szerzetes: Wojciech Adalberto Topoliński.

Az író eleinte nem őt kutatja. Nem is tud róla. Akkor még Kelemen Didák miskolci minorita szerzetes boldoggá avatási ügyében jár-ke, nyomoz, gyűjt adatot, teszi ezt hosszú évekig. A szálak Topolińskihez vezetnek, aki *posztulátor*a volt Kelemen Didáknak, vagyis egyházi tisztviselő, akinek a boldoggá és szentté avatási eljárásokban kinevezett feladata összegyűjteni Isten szolgájával kapcsolatos minden adatot, megfogalmazni az indokokat, amelyek alapján a boldoggá illetve szentté avatás kérhető, aki tanúkat állít az ügy bizonyítására. Dolga volt az anyaggyűjtés, de ügyvéd is egyben, aki Rómában képviseli az ügyet.

Topoliński összegyűjtött minden adatot Kelemen Didákról. Járt Miskolcon is. 1939-et írtunk. Kezében volt a teljes anyag az 1744-ben meghalt minoritáról. Majd Topolińskinak nyoma veszett. Ismétlem, 1939-et írtunk.

Mi történt a posztulátorral?

Dobos Marianne elindul ezen a szálon, ami *a szöttes túloldalára* vezet.

„Kutatni egy ember életét, mártír halálát... történelmi jelentőségűnek vélt cselekedetei okait nyomozva, a kivitelezésükhöz szükséges, szinte a Gondviselés által vezérelten szövődött barátságainak, ismerősei körének, feljebbvalóival való kapcsolatának szálaira rábukkanni...valóban legünnepibb pillanatim voltak..., az ő vágya ugyancsak a misszió volt, ... érezte a Szentírás valóságát..., a magnak meg kell halnia,” avatja be az író az olvasót.

Ki volt ez a rejtélyes Wojciech Adalberto Topoliński?

A szerző évek óta bogozza, mi történt vele, s ami történt, miért történt? Adatról adatra, nyomról nyomra haladt.

Amit a könyv alapján megtudunk, hogy lengyel minorita szerzetes volt, 1885. április 23-án született Biskupi Popowoban. A Gergely Egyetemen tanult, 1912 vagy 1913-ban szentelték pappá. Filozófiai és teológiai doktorátust szerzett 1913-ban. Ezután, hiszen gyermekkorától arra vágyott, hogy missziós tevékenységet végezhesen, az amerikai Szent Antal tartományba került. 1928-ban tért vissza Olaszországba, Lorettóba. 1932-től Rómában a Rendi Szent Bonaventura Egyetemen tanított fundamentális teológiát. 1939-ben eljött Rómából, hogy hazautaztában előmozdítsa Kelemen Didák annyiszor elakadt szentté avatási ügyét. Tehát ő maga volt a posztulátor. El is ment Miskolcra, hogy a helyszíni szemlét elvégezze, és az iratokat összegyűjtse. Továbbutazott Lengyelország felé, ahová a krakkói bíboros érsek hívta, Nagy Lajos királyunk leánya, Hedvig királynő ügyének hasonló kivizsgálására. Csakhogy

kitört a háború, s a lengyel szerzetesnek nyoma veszett, miután német gyűjtőtáborba került. 1940-ben mártírhalt. Fördőkádhoz vezették, „azt mondták neki, hogy most indul a szabadságra. A víz alá nyomták, és addig tartották úgy, míg elfogyott a lélegzete”.

A mezítelen Lázár feltámasztása fejezeteiben ott a figurákat elnyelő XX. század, ott a II. világháború, XII. Pius pápa, Katyń, Piaśnica, szerzetesi titkos küldetések embermentéssel a célkeresztben, különös mandzsetta gombok, de megjelenik a könyvben Árpádházi Szent Erzsébettől Kalkuttai Teréz Anyáig a szentek hosszú sora. Felsejlik, vibrál alakjuk az ürességbe irányuló fényben.

Krakkó bíboros érseke a befogadókra bízta a lengyel fiatalokat. Topoliński Krakkó bíboros érseke hívására bejár egy útvonalat. Ezek tények. Dokumentumok, levelek bizonyítják.

És kérdezzük, és kérdezzük.

Milyen úton tudtak menekülni a lengyelek, a zsidó származású lengyelek? Esetleg ezt az utat járta be, ezt járhatta be a minorita szerzetes, miközben posztulátori munkáját is elvégezte? Szervezte a menekülés útját – módját? Tanúságtevő volt a posztulátor vagy több annál?

Vértanú az, aki az igazságért életét adja, szorosabb értelemben olyan keresztény, aki hitéről élete árán tesz tanúságot. II. János Pál pápa tanítása szerint a mártírium a hit és az erkölcs összetartozásának legnagyobb jele.

Mártír volt tehát Topoliński? Dobos Marianne nem kérdez, hanem állít. Mellé ilyen szavakat illeszt, mint *szakrális nemzetállamok*, Magyarország és Lengyelország. Tessék, mindegyiknek van egy-egy boldoggá, szentté avatható, avatandó minorita szerzetese, mondja a szerző ebben a könyvben, és csaknem kiállt hozzá: a *kisebb testvérek* Ference még hallotta a kereszt szavát: Ferenc, *nem látod, hogy házam omladozik? Menj tehát és javítsd meg nekem!*

E szavak után hangosan beszólt: „Lázár, jöjj ki!” S a halott kijött.

A mezítelen Lázár – fr. Wojciech Adalberto Topoliński – szemünk előtt támad fel, sorról sorra lesz élő, eleven. Történetek, levelek, adatok keltik életre. *Lába és keze be volt pólyázva, az arcát még kendő fődte. Jézus szólt nekik: „Oldjátok fel, hogy tudjon járni.”* Pedig már szaga van, hiszen negyednapos. És tud járni, tud cselekedni. Egyházáért, hazájáért, Európáért, a kereszténységért, élőkért és holtakért.

Az író pedig hálát ad, hogy kérése meghallgatásra talált. Az évekig tartó kutatásai során miértekre is válaszokat kapott. Isten segítségével ezt a feladatát elvégezte.

Úgy tudom, már egy ideje civilek, sőt, hölgyek is lehetnek posztulátorok.

Dobos Marianne izig-vérig kérelmező ebben az írásában. Kinevezés nélküli *posztulátorka*. A lengyelek így mondják, azt hiszem.

Száraz Miklós György a kötethez írt utószóban az írói teljesítményt így foglalja össze: „Munkája, ami egyszerre napló, gyónás, és elmélkedés, helyenként hiánypótló korrajzzá, egyház- és diplomáciatörténetté terebélyesedik. De közben a célt sosem téveszti szem elől. A feladat: összeszedgetni a fellelhető legapróbb adatokat is. Bizonyítandó, hogy Isten szolgálja híven teljesítette küldetését.”

A kötet szép. Borítóján Caravaggio világhírű festménye, Lázár feltámasztása első pillanatban sejteti, megrázó, katartikus olvasmányt kapunk Jerzy Snopek lengyel nagykövet ajánlásával és Száraz Miklós György utószavával.

És egyben jelezhetem, hogy augusztus első napjaiban kezembe vehettem ugyanennek a könyvnek lengyel nyelvű változatát is, Joanna Urbańska kiemelkedő fordításában, Sr. Beatrix Van den Borre FSO előszavával, Jerzy Snopeknek a lengyel olvasók számára készített ajánlásával (Marianne Dobos: *Wskrzeszenie nagiego Łazarza*, Wybór tekstów, przekład i redakcja Joanna Urbańska).

(Dobos Marianne: *A mezítelen Lázár feltámasztása*, Szülőföld Könyvkiadó, Szombathely, 2017)

Kisléghy Nagy Ádám

ZALÁN TIBOR

Nyerésre áll a saját csatájában*

SZEREPLŐK:

Korsós Albert, koporsós – Maszlay István

Anna, Korsós felesége – Bányoczky Nóra

Johanna, Korsós lánya – Dulai Csenge

Misa, a segédje – Koppány Zoltán

Rudi, a családi törékeny – Molnár Zsolt

Benjamin, kereszteslovag – Fejlesztés Attila

Történik valahol, egy egyre inkább elfogyó kisfaluban, valamikor, de leginkább sehol, és leginkább semmikor. Anyyi bizonyos, hogy minden jelenet után nagy, hosszú, néma sötét tartandó...

Zalán Tibor

1. JELENET

Koporsós műhelye. Korsós egy koporsófedélen faricskál. Nincs kedve a munkához.

KORSÓS

Ez az igazi dráma! Hogy nem jut eszembe semmi. Ebből akár két drámát is meg lehetne írni. Az enyémet, meg a teremtését. A teremtését már neki! Egyébként egy koporsósnak minnek jutna eszébe bármi is. Bár, ha a koporsós ember, eszébe kell jutnia néha valaminek. Nekem semmi sem jut az eszembe. Ha csak az nem, hogy szaporodnak a korsók, a korsók, akarom mondani, a koporsók, a koporsók, aztán meg mire? Semmire. Nem fekszik beléjük senki. Kihalta magát a falu. Már mindenkit eltemettünk, akit érdemes volt. Meg aki hagyta. A fiatalabbak az istennek sem akarnak meghalni. Ez a Rudi is. Kezét-lábát, vállát-fejét, orrát-fülét, minden bordáját összetörte már, de mégse akar meghalni. Jó rokon, nem mondom, de csöppet se hasznos. Misa, gyere csak be?

MISA

Hozzám tetszett fohászzkodni a mesternek?

KORSÓS

Fohászkodott ám a jó anyád.

MISA

Anyuka köszöni, jó egészségnek örvend, nincs oka fohászzkodásra.

* Készült a győri Könyvszalon drámaíró fesztiváljára (2017. október)

KORSÓS Na, még az is. Kilencven elmúlt, és még mindig jó egészségnek örvend. Hát minek dolgozom én akkor? Kinek? Ha egy jóra való halott nem akad hónapok óta a környéken. A szomszéd kecskéjén kívül senki sem harap a fűbe. Hány kész koporsó van már kint?

MISA Több. Annál több, hogy megmondjam.

KORSÓS Azt meg tudod-e, hogy hol az ebédem?

MISA Odabenn, ahol lenni szokott. A sparhelten.

KORSÓS Akkor most itt szokjon lenni, mert itt akarok enni.

MISA Hozzam?

KORSÓS Hozza az asszony! Valamire való legyen az is.

MISA *(meg sem mozdul, csak vihog.)* Szaladok... rohanok... bár az idejéből kifutná odabent is enni a mesternek.

KORSÓS Nekem itt van étvágyam. Ha akarom, a koporsóból eszem ki a lekváros derelyét. Meg a Jókai bablevest. Meg a káposztás cvekedlit. Olyan remekművek ezek, még az isten is megnyálná a tíz ujját utánuk, már, ha van neki ujjá. Gondolod, hogy van?

MISA Most éppenséggel frankfurti leves van. A tetején virslik úszkálnak.

KORSÓS Na, akkor úszkáljon ide az asszony azzal a frankfurti levessel.

Miska el. Korsós faricskál tovább. Hümmög.

KORSÓS Hogy az anyád szentségét, te kis riherongy! *(Hirtelen fölpattan, és a kezében lévő szerszámot hozzávágja valamibe. Kicsoszog utána, és egy döglött csirkével tér vissza.)* Na végre, egy igazi hulla. Még meleg. Igaz, nem rendel neki senki koporsót, de legalább üzentem a *másvilágra* vele.

ANNA *(érkezik a levessel, látja a döglött csirkét szorongató Korsóst. Összecsapja a kezét.)* Hát maga, szerencsétlen Korsós Albert, már megint agyonverte az egyik legszebb csirkémet?

KORSÓS Vészhelyzet volt, Anna. Halotthiány lépett fel a munkaterületemen. Krónikus halotthiány. Ha nem látok néha egy-egy döglött csirkét, amelyik ki akar szállni a kerítésen, akkor teljesen fölöslegesnek érzem magam a világ számára. Ha filozófus lennék, azt mondanám, világba vagyok vetve Anna, de mert nem vagyok az, csak annyit mondok, hogy le vagyok szarva a teremtés által.

ANNA Ha meg agyonveri a csirkémet, akkor tán jobb lesz magának a világba vetettsége? Beleszarása?

- KORSÓS Nem jobb, de másabb! No, hol a leves? (*Belekanalaz a levesbe.*)
A hétszentségit, hogy ne mindig káromkodjak, aztán hol a pircsában van ebből a levesből a virsli? Egyet se látok...
- ANNA Az a tetején szok úszkálni. Aztán, a tetejét lemerte a gyerek meg a Rudi.
- KORSÓS A gyerek meg a Rudi. Egyik egész nap a haját piszmorássza, a másik meg hol ezét töri el, hol azát. Még szerencse, hogy csak magán. És én, már én nem számítok, én már? A tövit töröm, s a gallya jut?
- ANNA Igya, akkor a kocsmába képzelheti magát.
- KORSÓS Kocsmába? Járok is én kocsmába! Ugyan, mivel fizessem ki a kocsmárost? Adjak neki két korsó sörért egy fölíratlan fejfát? Vagy két pálinkáért egy szemfödelet? Píz kell annak, Anna lelkem, nekem meg addig nem lesz pízem, amíg nem kezdenek el halni az emberek. Ez a Rudi is csak szarakodik a töréseivel, aztán meg nem tud egyikbe se belehalni.
- RUDI (*érkezik sántikálva.*) Albert bá, hát nem eltörött megint a lábam?
- KORSÓS A lábad helyett eltörhetett volna a gerinced! Az nyomósabb ok a koporsó felé vezető úton.
- RUDI Hagyja már a koporsó emlegetését ilyen beteg ember előtt.
- KORSÓS Beteg, a lófaszt vagy te beteg. Csak törsz itt, meg törsz ott, csupa passzió az életed, én meg már több tucat koporsót és legalább annyi fejfát faragtam neked.
- RUDI Közvetlen ember maga, Korsós Albert, de nem kedves. Aztán mé' nem maga hal meg, bele egyenesen a legszebb koporsójába?
- KORSÓS Hát fizetné azt nekem valaki? Ugyanott tartanék, ahol most. Csak egy koporsóval kevesebb volna. De az elébb üzentem az úristennek, s ha meghallgatott, küld nekem valamilyen megoldást.
- ANNA Csak nem írt neki elsőbbséggel, vagy express ajánlva?
- KORSÓS Nem úgy kell üzeni az istennek. Láta, hogy kupán vágtam azt a tyúkot? Azt se mondta, nyikk. Vagy nyakk! Csak lefordult a kerítésről. De utolsó erejében azt pintyegte nekem: megállj, te rohadék Korsós, hogy szakadna ki az összes beled, megmondalak az úristennek, de meg én, hogy milyen... hm... faszfej vagy... így mondta, ő mondta, amit én egy csöppet sem szeretnék most ide idézni.
- RUDI Ez magának üzenet? Ha elér az úristenig, hát úgy vágja magát kupán pillanatokon belül, hogy egyből összeszarja magát. Na, én arrébb is állok, nehogy megrévedjen a sújtásával, és nekem törje el megint valamimet!

JOHANNA (*szökellve közeledik.*) Ah, lágyan kél az esti szél a temető felé, apuka szerdes hangja zeng belé, nem szülök, amíg szűz vagyok, karom nem ringat csecsemőt, ints, apuka, ints, s elérem még a halálba menőt.

KORSÓS Na, már csak te hiányoztál. Nem elég, hogy ennek a keze-lábakarja-feje-füle-bordája török... még egy három kerekű lánnyal is megvert az isten!

RUDI A kulcscsontot kihagyta.

KORSÓS Kurva kulcscsont, kihagytam, hát kihagytam. Lehet, hogy nincs is kulcscsontod, csak képzeled, és engem izélgetsz itt vele. Sokan vagyunk ebben a lyukban egy köbméter levegőre ennyi tüdővel, és még a levesben se hagytatok nekem egy árva virslit sem. Nem húznátok a fenébe?

Nem mozdul senki, látszik, hogy megszokták a Korsós-cirkuszt.

MISA Néha kell hús nélküli napokat is tartani, gazda! Ügyeljen jobban az egészségére!

KORSÓS Ma te is tarthatnál volna hústalan napot, Misa. De nem sokáig lesz ez így!

JOHANNA Nem sokáig lesz ez így, a leves se lesz majd híg, lesz virsli és oldalas, vagy csak ez, meg vagy csak az.

ANNA Mitől változnék meg itt minden egyszerre? Magának kéne állást változtatnia, Albert!

KORSÓS Ha értenék máshoz. De hát, nem értek. Eddig haltak, haltak az emberek rendesen, ahogy ez embereknek illik, most meg egyszerre megállt minden. Háború kéne, egy jó kis háború, sok-sok drága hullával, amelyeket a hozzátartozók kellő pompával temetnének el.

MISA Ne gondolja, hogy csak magára jár rá a természet kiszámíthatatlan hatalmas rúdja. A falu egyetlen virágosa is bezárt.

KORSÓS Legalább abba belehalhatott volna.

MISA Nem morbid ez kicsit, így, drámailag, hogy folyton csak korporsó meg hulla?

JOHANNA Tragédia nélkül minden dráma csak nulla. Én megértem apuskát, venni kéne neki egy jó puskát, és durr, durr, ami belefér, hadd hulljon a férgese, és aki él. Keménynek lenni, nincs mese.

KORSÓS De a falu rendőre is jó egészségnek örvend még. Ez a megoldás elvetve. Már csak az üzenetben bízom.

MISA Miféle üzenet kezdi elvenni a józan eszét?

KORSÓS Üzentem az előbb a tyúkkal. Oda föl! Föülre. Legföülre. Ahonnét az összes parancsok lejönnek. Az isten megsegít, ha nem segítünk magunkon.

ANNA Kár magába a frankfurti leves, maga már virsli nélkül is félrebeszél.

Kopogtatás. Valamennyien megdermednek.

KORSÓS Húzódjatok hátrébb! Valaki kopogott.

JOHANNA Ha kopogott, apuska nyissa ki legott az ajtót, valami ügyfél jött...

MISA Vagy a drótostót...

KORSÓS Hátha egy elő halandót akar el...

ANNA Ilyet normális ember nem kívánhat.

KORSÓS De az élet farkastörvényei megtanítanak üvöltöni. Na, üvöltösek?

Üvölt. Az ajtót megnyitják, és belép rajta egy keresztesvitéz. A jelenlévők dermedt csodálkozással nézik, és sokáig hallgatnak.

KORSÓS Maga meg ki a fene ebben a maskarában?

BENJAMIN Benjamin a nevem. Foglalkozásra nézve keresztesvitéz. És fentről küldtek.

ANNA Honnan fentről?

BENJAMIN Onnan, ahonnan a segítséget kérték.

ANNA Ist... szóval onnan... ist...

BENJAMIN Ja. Kérése, Albert fiunk, meghallgattatott, állok rendelkezésére.

JOHANNA Juj, de cuki! Olyan forma, mintha gyurma... Nincs sehol elszúrva. Elöl keresztes, hátul passzentos. Magas és bozontos. Kár, hogy nem kontyos.

BENJAMIN Ki e szép hölgy, ki mint a hold, tekintetembe belegyalogolt?

JOHANNA Beszélj, beszélj még, huncut kis kobold!

KORSÓS A helyzet szempontjából nem érdekes, hogy ki. És hagyjuk ezt a hülye koboldozást! Azt sem tudom, mit jelent. Amúgy a lányom, Johanna. Szóval, maga, te, mi, szóval egyenesen onnan... jöttünk?

BENJAMIN Egyenesen. Csillagösvényen, ahogy máskor is, rendesen.

MISA Ez a zűrzavar engem kicsit összezavar... zűr... Ez a kard, meg ez a keresztes szűr... Nosza, add elő, mi dolgod itt koma...

JOHANNA Miska, így én beszélek! Tartsuk be a jellemhez illő beszédet!

MISA Legyen! Mi a fasz van, haver, karneválra jöttél?

BENJAMIN Nem jöttem. Engem küldtek. Tessék rendelni!

ANNA Pincér az úr valahol?
 BENJAMIN Mint látható, keresztleslovag. Szemük előtt egy álom lebeg. Ahogy kocsmában a korsó, teljék meg itt is minden koporsó.

KORSÓS Maga szállít hozzá...?
 BENJAMIN Ez így lesz rendben. Én szállítok, maga rendel.
 JOHANNA Beajulok. Levegőhöz alig jutok. Egy igazi hős. Mondja, maga nem nős?

BENJAMIN A szöveg elhasznált, túl ismerős. Tölünk idegenek az ilyen szokások. Nősüljenek mások, nőn üljön, akinek kisebb a hite. A keresztleslovagság vállalás, nem profán pite.

JOHANNA És milyen szépen beszél! Minden szavában lágy nyugati szél kél, a Zaphyr. Mágikus erővel bír. Ha még nem nős, minden lehet. Frankfurti levest itt virsli nélkül is ehet.

MISA Hagyjuk a tréfát másra, Miska!
 KORSÓS Értettem. Lesz virsli dögivel, ha tényleg szállít.
 MISA Rendelnek, én indulok, s annyit levágok, ahányat kívántok.
 BENJAMIN Most tegez vagy magáz, kereszttesem? Elég morbid a helyzet így
 KORSÓS is, én a bizonytalanságot nem szeretem.

JOHANNA Apuska is tud úgy beszélni, ahogy én! Lehet, hogy mégis tőle vagyok? Kezdjük a kezdetén...

BENJAMIN Kérem, ne akadjunk meg a kezdeten. Kardom szikrázik, akár csak a szemem.

MISA Tényleg szikrázik. Ennek csillagszóró szeme van. Nem tudok belenézni.

ANNA Akkor ne nézz!
 MISA Inkább azt, mint a koporsókat!
 KORSÓS Eddig persze neked is jók vótak a koporsók. Egy panaszos szavad se vót.

JOHANNA Ne vótozzál papa, nem vagy te paraszt! Csak halld meg az alulról jövő paraszt.

KORSÓS Mindjárt panaszkodom alulról, ha kell, csak az orrotok viselje el!

BENJAMIN Kérem, az idő megy. A maguk ideje. Szívem, ha kell, haraggal tele. Szúrok, vágok, mindig telibe találok.

ANNA Szóval szállítja nekünk a koporsóba valót.
 BENJAMIN Mint kérem levesbe a sót, télen a hót, nyáron a tót... bocs, nem tudom, nem sértem-e itt valaki érzékenységét.

KORSÓS Nyugalom. Családom grófi, ott valahol messze a régben vesztette el rangját, címét, és főleg vagyonát valamelyik fegyelmetlen, figyelmeztetlen ösöm...

JOHANNA Legyél a hősöm... legyél a nősöm...

BENJAMIN Meg kell kérdezni határozottabban. Kell hulla, vagy nem kell hulla? Mert akkor az én küldetésem innentől fogva nulla.

KORSÓS Jaj, csak azt ne! Menjen, szúrjon, vágjon!

BENJAMIN Mondjon egy számot!

KORSÓS Egy.

BENJAMIN Nagyobbat nem tud?

KORSÓS Mondjuk... kettő.

ANNA Tizenkettő!

JOHANNA Tizenhárom, te leszel a párom.

MISA Huszonkettő, huszonhárom.

BENJAMIN Rendben. A türelmüket kérem. Időbe tart, míg a kaszálandókat utolérem!

Sebbel-lobbal kifelé indul, meglöki Rudit, aki elesik. Anna fölsegíti.

ANNA Nem esett bajod, Rudi? Olyan törekeny vagy, tudod!

RUDI Nem, semmi komoly. Csak a kulcsontom tört el, azt hiszem.

KORSÓS Na végre! Sose búsulj! Ebcsont beforr!

MISA Csak ugassál hozzá, kérlek, sokat! S leginkább föl a holdra.

2. JELENET

Helyszín ugyanott. Korsós koporsót fejez be éppen, Misával kiviteti. A lovag az asztalnál ül, és falatozik.

BENJAMIN Ebben a frankfurti levesben nincs egyetlen virsli sem.

MISA Mert a tetején úszkáltak... és a többiek mind leették éppen.

BENJAMIN Kérem szépen, ennyi munka után igazán megérdemelném, hogy a frankfurti levesemben legyen virsli elég. Ebben meg még csak alig... se.

KORSÓS Majd intézkedem. Misa, eredj, szólj Annának, hogy a lovag virsli kíván.

BENJAMIN Benjamin, kérem, ha lehet Benjamin.

KORSÓS Akkor legyen Benjamin. Benjamin virsli akar. Futás valaki a boltba, virsliért.

MISA A bolt bezárt. A boltost tegnap előtt temettük.

KORSÓS Akkor a henteshez.

MISA Azt meg hétfőn.

KORSÓS Árulnak még egyáltalán valamit a faluban?

MISA Nem nagyon. Mert, hogy nincs ki áruljon, és merthogy nincs kinek.

KORSÓS A disznóból nem lehet kihúzni egy pár virsli?

MISA Dőreség. Azt előbb le kell vágni...

BENJAMIN Egy szavukba kerül, és én...

KORSÓS Nenene! A szultánt ne! Az a kedvenc disznóm. Ha a hasát vakargatom a homokban, olyan hálásan néz rám, ahogy a családom nem nézett soha.

BENJAMIN Magának se könnyű, Korsós!

KORSÓS Koporsós, kérem, ha lehet... vagy Albert... Korsós... Erről jut eszembe, a kocsmában mindig van virsli... hm... csípős mustárral.

MISA Csak nincs már kocsmá se, és nincs kocsmáros se, Albert úr. Bezárt a Babilon, merthogy a kocsmáros, ugye, a múlt héten meghótt.

KORSÓS Mi van még nyitva?

MISA A szánk, de az sem sokáig.

KORSÓS Ki van még élő rajtunk kívül?

MISA Nehezen megmondható, Albert úr. Amilyen tempóban a koporsók teltek, olyan tempóban fogytak a lakosok a faluban. Az utolsó temetéseken már maga volt a pap, én voltam a ministráns, Anna asszony és Johanna kisasszony a kórus, aztán meg mi ketten voltunk a gyászhuszárok is, szóval maga, meg én.

KORSÓS És Rudi?

RUDI *(sietve érkezik. Megbotlik, elesik. Miska felsegíti.)* Én segitettem volna, ha nem lennék ilyen átkozottul törékeny. Tessék, még össze sem forrt a kulcscsontom, máris elesék itten a sietségben, és eltört... azt hiszem, eltört a... medencecsontom.

KORSÓS Azt sem tudod, hol van a medencecsontod.

RUDI Ahhoz nem kell tudnom, hogy eltörjem. Eltört, és kész. Munkaképtelen vagyok.

MISA Nincs is munka.

RUDI Nincs munka. Az jó.

KORSÓS *(gondterhelten.)* Nem vagyok biztos benne!

Anna érkezik Johannával.

JOHANNA Ah, lágyan kél az esti szél a temető felől, szüzek siralma, özvegyek panaszja az élőket nem lelé...

ANNA Akkor ne sírj, te szűz! S főleg ne bámuld úgy a lovagot, mert attól szülni fogsz nemsokára.

BENJAMIN Finom volt a leves. Különösen a virsli volt ízletes.

KORSÓS Akkor minek mondta, hogy nem volt benne!

BENJAMIN Azt maga mondta.

KORSÓS Mikor?

BENJAMIN Érkezésem előtt.
KORSÓS Maga szemét, maga kihallgatott?
BENJAMIN Több tiszteletet érdemelnék. Hozzánk minden sóhaja felhallat-
szott, Albert.

KORSÓS Hova?
BENJAMIN Hát oda.
KORSÓS Na, innentől kezdve egy kurva szót nem szólok, ha nem lesz
virslit a frankfurti levesben. Eszem hígan, virsli és szó nélkül.

ANNA De hát, mintha azt mondta volna, hogy önnek jutott!
BENJAMIN Nem mondtam, de jutott, ám ezzel most kár törődniük. Jól
ettem, jól ittam.

KORSÓS Egészségére. Misa, hozz deszkát, lássunk munkához!
MISA Nincs több deszka, mester. Elfogyott.
KORSÓS Hogyhogy nincs deszka! Mi az, hogy elfogyott? Lódulj a gat-
tereshez, szállítson ide egy rakomány deszkát.

MISA Azt nem lehet.
KORSÓS Miért nem lehet.
ANNA Mert a gatteres is el van temetve.
JOHANNA A jó gatteres, kinek szíve szálkáktól eres, a feje meg bortól volt
veres, hát meghótt a jó gattetes is, hát.

KORSÓS Eredj már, te kétbalkezes!
MISA Mindig meg volt elégedve a munkámmal.
KORSÓS Nem neked mondtam, hanem ennek a lüke lánynak.
JOHANNA Tudom, hogy apám szeret, csak ilyen benne a szeretet, kicsit gö-
csörtös, kicsit erezett, szeret az apám, mindig is szeretett.

BENJAMIN Fogy a munka, fogyni látszik.
KORSÓS Maga csak ne szóljon bele! Épp elég kárt tett már eddig is ne-
künk.

BENJAMIN Hálátlanság, Korsós, hálátlanság. Majd elválunk, mint levéltől
az ág, ha eljön az ideje, s nem lesz terhes jelenlétem jele.

MISA A lovag egyre érthetlenebb a számomra.
JOHANNA Senki sem számított ilyen számomra.
MISA Mi van? Mi számum?
ANNA A számum szélvész Észak-Afrika, Arábia és Szíria sivatagaiban.
Por- és homokfelhőket sodor magával. Az ég a portól elborul,
a Nap elhalványul és az izzó légkör piros színűvé válik. Nagy
forróság – a levegő hőmérséklete felmegy 50°-ig – és szárazság
jár vele. A sivatag homokos talaja ugyanis felmelegszik egészen
70°-ra, és a széltől felkapott homok aztán a levegőt is felmele-
gíti.

MISA Most már értem. Azt hittem, a számmal van valami baja Jo-
hanna kisasszonynak.

KORSÓS Ne szájalj annyit, Misa! Ha jól értettem a célzásodat, akkor nincs deszka.

MISA Nincs deszka.

KORSÓS Ha nincs deszka, akkor nincs koporsókészítés.

MISA Akkor nincs koporsókészítés.

KORSÓS Ha nincs koporsókészítés, akkor...

RUDI Akkor nincs koporsókészítés... akkor.

KORSÓS Ha nincs koporsókészítés...

RUDI Ha nincs koporsókészítés...Ha.

KORSÓS Akkor nincs munkánk se.

MISA Akkor nincs munkánk se.

RUDI Akkor nem baj, hogy eltört a medencecsontom?

KORSÓS Nem. Vagy nem annyira nagyon.

ANNA Akkor most mi lesz?

KORSÓS Nem tudom.

MISA Nem tudom.

RUDI Még én sem tudom.

JOHANNA Ha nincs munka, nincs kenyér, szegény ember vízzel él, nem lesz virsli a frankfurtiba, az lesz majd csak az öreg hiba.

KORSÓS Azt gondolom...

MISA Albert úr azt gondolja...

RUDI Albert bá' mindjárt mondja...

ANNA Csak mondja, csak mondja, mi nyomja a begyét!

KORSÓS Ha nincs munka, akkor Benjamin úr közreműködésére sincs szükség.

ANNA Akkor nincs.

MISA Hát, akkor bizony nincs.

RUDI Mégpedig nagyon, hogy nincs.

JOHANNA Most mész, szép lovagom vissza, égi utadon, könnyem, majd elkísér, legyen az neked elég bér.

BENJAMIN Azt mondják, vége?

ANNA Egyszer minden utazás véget ér, Benjamin.

BENJAMIN De nem nekem. Mi, kereszteslovagok, azért vagyunk ide elküldve, hogy addig ne térjünk vissza, amíg a munkát be nem fejeztük.

KORSÓS De az ég szerelmére, hogy meg ne bántsam a főnökét, bocs, de hát a munkát befejeztünk, nem?

BENJAMIN Maguk igen, Albert.

KORSÓS És maga is.

BENJAMIN Azt hiszem, téved, Albert!

KORSÓS Még hogy én tévedek? Idejön, lekaszabolja az egész falut, se mini market, se kocsmá, se virágos, se gatteres, se pap, se minist-

ráns, se gyászhuszár, se siratóasszonyok... *(Homlokát törölve.)*
Remélem, mindenkit felsoroltam... Szóval, rajtunk kívül nincs senki már... Akkor meg mit akar?

BENJAMIN Misa úr! Ha megkérem, lenne szíves megszámolni, hány koporsót lehet az udvaron számolni.

MISA Nem kell azt nekem megszámolnom. Ötöt, kérem.

KORSÓS Ötöt?

RUDI Ötöt...

ANNA Ötöt!

JOHANNA Ötöt. A hold mögött huncut árnyak járnak, lassan megszállják már ezt a házat, szikrázik majd minden elem, és felébred a félelem...

KORSÓS Mitől kéne félnünk?

MISA Nekem aztán semmitől.

RUDI Nekem csak attól, hogy valamim megint eltörik.

JOHANNA Te törekeny drága! Ezért nem jártál óvodába, iskolába, egyetemre, ültél a tenyerembe, mintha istenke tenyerében ülnél, de most talán kicsit kihűltél...

ANNA Hideg van itt, egyre hidegebb.

MISA Nincs tüzelőfa, Anna asszony.

ANNA Azt is magával vitte az a bitang gatteres?

MISA Nem. De utód híján le van lakatolva a portája.

KORSÓS Akkor menj, és törd föl!

MISA És a rendőr?

KORSÓS Együtt temettük.

MISA Ja... de föltörni talán mégse... egy halott portáját, Albert úr?

ANNA Én rosszat sejtek.

KORSÓS Ne kárálj! Benjamin, úgy is mint keresztes lovag, bár tőlem lehetsz akár keresztes pók is, feladatodat, mit feladatodat, hivatásodat betöltötted, mehetsz istenhez isten hírével.

BENJAMIN Ezt lenne szíves magázó módban megismételni? Eddig ugyanis magázódtunk, Albert úr.

KORSÓS Kérem! Tisztelt Benjamin, úgy is mint kereszteslovag, bár tőlem lehet akár keresztes pók is, feladatát, mit feladatát, hivatását betöltötte, mehet istenhez isten hírével.

BENJAMIN Így már jobb. Egy tisztelt szót ugyan betoldott, de megbocsátom.

KORSÓS Ettől én teljesen meg vagyok hatódva.

MISA Én is.

KORSÓS Misa, te kuss! Van még mondanivalója, tisztelt keresztes úr?

BENJAMIN Lenne, kedves Albert.

RUDI Akkor mondja. Kíváncsian várjuk.

Cseh Tamás

KORSÓS Te is kuss! Törődj a töréseiddel!
RUDI Török, egyfolytában, kellő szorgalommal – török...
BENJAMIN Szóval, Albert úr, volt önnek egy kérése, kívánsága, hívhatjuk
 akárhogy is. Hogyan is szólt ez a kérés, oda, fölfelé?
KORSÓS Hogy legyenek teli a koporsóim.
BENJAMIN Úgy van. Pontosabban, hány koporsóról is volt szó, Albert úr?
KORSÓS Hát, úgy... konkrétan... nem volt szám megnevezve.
BENJAMIN És nem konkrétan?
KORSÓS Nem emlékszem.
JOHANNA Én már sejtem, ha nem is régen, hamarosan nekem is végem...
BENJAMIN Én emlékszem.
KORSÓS Mondtam számot? Az lehetetlen. Konkrétan?
BENJAMIN Mondott számot. Ha nem is konkrétan.
KORSÓS Na, nagyokos, hányat mondtam?
BENJAMIN Az összes koporsója legyen teli, Albert úr, azt kérte a följobbva-
 lómától. Az összes. Tetszik érteni? Az összes.
ANNA Az összes?
MISA Az összes.
RUDI A törött csont is csontnak számít?

JOHANNA Eljött az *összes* ideje, gondoljunk csak most mind bele, öt korporsó nem több, nem kevesebb... és öt ember itt... ki következik?

ANNA Csak nem azt akarja mondani?

MISA Azt akarja mondani.

KORSÓS Én megvédem a családomat.

BENJAMIN Hát, ha megvédi, csak védje, bajban van, Albert, hát még tétézz!

RUDI A törött medencecsont nem ér!

BENJAMIN Minden ér, amiben van vér.

MISA A fejem nem ér! Kiment belőle az összes... vér!

BENJAMIN Anna asszony, köszönöm a levest. Pihenni fogok egy kevest.

MISA Keveset.

BENJAMIN Én se mondtam azt, hogy leveset.

KORSÓS Még magának áll följebb.

BENJAMIN Idóm van. Én várhatok. Előttem szolgálaim a századok.

MISA Meg kell hagyni, szépen beszél.

ANNA Szép halál lesz, meg kell hagyni.

JOHANNA Jaj itt kell hagyni, jaj, meg kell halni...

RUDI Ez örület. Egészben összetörök, ha ez így megy tovább.

ANNA Most akkor mi legyen?

BENJAMIN Ha még van mit, mindenki egyen. Aztán csendben legyen. Munka előtt kell egy kis pihenés. Igaz, kevés munka maradt, de a kevés is bőség, ha elhatalmasodik fölötte a minőség!

3. JELENET

Misa és a lovag egymásnak háttal az asztalnál. A lovag valamit falatozik éppen.

BENJAMIN Ebben a frankfurti levesben nincs virsli.

MISA Miért, volt?

BENJAMIN Nem hiszem. De nem rossz. Csak kár, hogy nincs benne káposzta sem.

MISA Miért, volt?

BENJAMIN Nem hiszem. De nem rossz. Csak kár, hogy se virsli, se káposzta nincs benne.

MISA Ja. Hát az kár. Hogy se virsli, se káposzta nincs a frankfurti levesben.

BENJAMIN De azért ehető.

MISA Ja.

BENJAMIN Nincs kedve beszélgetni?

MISA Momentán nincs.

BENJAMIN Pedig egészen jól elvagyunk itt, nem
KORSÓS (*komoran jön be.*) Ja. Egészen jól. Ez az igazi dráma! Hogy nem jut eszembe semmi. Ebből akár két drámát is meg lehetne írni. Az enyémet, meg a teremtését. A teremtését már neki! Egyébként egy koporsósnak minek jutna eszébe bármi is. Főleg világba vetve. Bár, ha a koporsós ember, eszébe kell jutnia néha valaminek. Nekem semmi sem jut eszembe. Csak hogy fogynak, hogy fogynak a korszok, a korszok, akarom mondani, a koporsók, a koporsók, aztán meg mire?

BENJAMIN Ne adja fel! Nyerésre áll a saját csatájában.
KORSÓS Nyerésre? Kivel szemben?
BENJAMIN Ezt maga kell tudja. Kiszámíthatatlan az emberélet útja.
KORSÓS Egyre kiszámíthatóbb.
BENJAMIN Az ám! Az ebédnél tartottunk Misa úrral való diskurzusunkban. Meg kell köszönnöm a kedves feleségének a finom ebédet.
KORSÓS Majd megköszönöm én, maga helyett.
BENJAMIN Ne fáradjon! Ez az én dolgom. Igazán nem esik nehezemre.
KORSÓS Ahogy más se.
BENJAMIN Ejnye, Albert, izél itt nekem! Mintha bármiről is én tehetnék.
KORSÓS Igaz.

ANNA (*dúdolgatva jön, nem lehet tudni, szomorú, vagy már meghihibbant kicsit. Mellette Johanna, aki csakúgy dúdolgatva jön, nem lehet tudni, szomorú, vagy csak a szokásosan hobbant.*) Ízlett az ebéd, lovag úr?

BENJAMIN Benjamin, ha kérhetem, kedves Anna! Felséges volt. És benne az a sok öröslő virslikarika...

JOHANNA Öröslő...
BENJAMIN Meg a nem túl szétfőzött káposzta...
JOHANNA Ez az ember sorsa...
KORSÓS Nem megy ki a fejből... vagy nem megy a fejembe... A dráma...

JOHANNA A törekeny drága! Azért nem járt óvodába, iskolába, egyetemre, ült a tenyerembe, mint aki istenke tenyerében ült, de most talán kicsit kihűlt...

ANNA Örülök, hogy ízlett a leves, lovag úr.
BENJAMIN Ha kérhetem, Benjamin! Soha jobbat, asszonyom.
KORSÓS Jókat eszik, jókat iszik, ideje hazamennie, derék lovag, akarom mondani, Benjamin.

BENJAMIN A szíves vendéglátásról nehezen mond le az ember. De javítom magam. Nem ember, hanem akit a maga kívánsága iderendel-t. Lám-lám, kezdünk a finisbe érni, kedves Albert!

KORSÓS Ha a családomhoz mer nyúlni...

MISA Én is családtag vagyok... a fogadott fia... akár a lánya... Albert úrnak... valakije, na!

BENJAMIN A dolgozó ahhoz nyúl, s van ebben, így, némi nyál, amihez tud, kedves Albert. Akihez tud.

JOHANNA És aki dug?

BENJAMIN És mégis, mi lenne, mondja, amihez lenne kedve, ha a családjához nyúlnék?

KORSÓS Akkor megölöm.

BENJAMIN És ha megöl? Kikandikál a bibi a tézise mögül. Hogyan lesz teli a maradék négy koporsó?

KORSÓS Szarok a négy koporsóra.

BENJAMIN Albert! Mindnek teli kell lennie! Azért jöttem ide. De hát maga érti ezt, vagy épp maga ne értené? Amikor így rinyál, olyan, mint a tarkóvágásra váró nyúl.

ANNA Ki következik?

JOHANNA Aki öltözik, vagy aki vetkezik? Van magában vér? Egy összebújást ez a test talán megér?

KORSÓS Johanna!

BENJAMIN Hagyja! A gyerek válaszra vár. Johanna kedves, nincs bennem vér.

MISA Azannya! Ez tényleg különleges fajta.

JOHANNA Megint kezded a verses beszédet, Misa?

MISA Ja, igaz. Kibaszott egy fura alak ez a Benjamin! Na, ez így már jó?

JOHANNA Jó, jó... Ring velünk egy kis hajó, rongyos, szakadt a vitorlája, ez visz át bennünket a sötétség honába.

ANNA Valaki oldja meg ezt a helyzetet!

BENJAMIN Én meg fogom oldani. Ebben biztos lehet.

MISA És ha nem maga oldaná meg?

BENJAMIN Nem lenne magából jó vátesz, Misa úr! Én most sétálni megyek. Üres a falu. Csak a legyek... donganak. Ellepik a falat. Különös fekete sereg. Nézem őket, és mindenre ráébredek. *(Elmegy.)*

ANNA *(Korsósra förmed.)* Csináljon már valamit!

KORSÓS Csináljak, csináljak. Jó, de mit?

ANNA Ölje meg!

JOHANNA Akinek nincsen vére, nem játszani jött a játszótérre.

MISA Ezt nem lehet megölni.

ANNA Akkor könyörögjünk neki.

MISA Ennek nincsen lelke.

JOHANNA Ha van is neki, isten kőből lehelte a mellkasába. Olyan furcsa vagyok ma, olyan kába!

KORSÓS Felkínálom magamat neki.

ANNA A választást az isten rá bízta.
 KORSÓS Te hiszed, hogy isten...?
 ANNA Maga hiszi, hogy nem?
 JOHANNA Volt egy ifjúságom, volt egy életem, elhull a virág, eliramlik velem a hajó... Na jó, hiszen ez csak játék... Ahogy játék az élet.
 Volt, nincs, eltűnt, semmivé lett.
 KORSÓS Nem tudunk mit tenni. Várunk.
 JOHANNA Elfogy a vérünk.
 MISA Ja. Várjunk!
 ANNA Ki a következő?
 JOHANNA Az öltöző, vagy a vetkező? A sors itt kicsit szeles. Csak ne lennék ennyire balkezes!

4. JELENET

Misa a földön ül, a lovag az asztalnál eszik valamit.

BENJAMIN Ebben a frankfurti levesben nincs virsli.
 MISA Miért, volt?
 BENJAMIN Nem hiszem. De nem rossz. Csak kár, hogy nincs benne káposzta sem.
 MISA Miért, volt?
 BENJAMIN Nem hiszem. De nem rossz. Csak kár, hogy se virsli, se káposzta, se víz nincs benne.
 MISA Miért, volt?
 BENJAMIN Nem hiszem. Csak kár, hogy se virsli, se káposzta, se víz nincs benne.
 MISA Ja. Hát az kár. Hogy se virsli, se káposzta, se víz nincs a frankfurti levesben.
 BENJAMIN De azért ehető.
 MISA Ja.
 BENJAMIN Nincs kedve beszélgetni?
 MISA Momentán nincs.
 BENJAMIN Szép napunk van.
 MISA Különösen szép.
 BENJAMIN Mitől lenne különösen szép?
 MISA Csak úgy mondtam, a beszélgetés kedvéért.
 BENJAMIN Maga csak úgy mondogat, közben meg nincs gondolat a mögött, amit most felém nyögött.
 MISA A gondolataimat megtartom magamnak.
 BENJAMIN Így is lehet.
 MISA Így is ehet.

BENJAMIN Ja.

KORSÓS (*Johannával jön, nagyon meg van rogyyanva, Johanna is feldúltnak látszik, vagy bolond, mint szokása.*) Szép napunk van.

BENJAMIN Szép. Az égen könnyű fátyolok. Kár, hogy nem vagyunk angolok.

MISA Na, ebben aztán volt egy cefet gondolat.

BENJAMIN Misa úr, mostanában nem beszél kicsit túl sokat?

MISA Jól van. Értem. Én következem. Öltözöm, vetkezem, ahogy Johanna kisasszony mondani szokta.

KORSÓS Szállj le a lányomról, Misa!

MISA Csak idéztem. Az úri dolog.

JOHANNA Igen, szép nap van. A föld forog, és kering a Nap körül... A hajócska orrában véres fejű sirály ül.

KORSÓS Mikor lesz vége?

BENJAMIN Nem tudom. Egyszer, ha a végét a végére hagyom.

JOHANNA Már csak három koporsó nincs zárva, nyitva mindhárom fekete szája, mindhárom szája tátva, törekeny lettem én is, árva...

MISA Végezzük már gyorsan, lovag úr!

BENJAMIN Végzéshez még korán van. Így van megírva a Koránban. Olvasták?

KORSÓS Ja. Meg az összes tekercset...

JOHANNA Kevergek, a világban kerengek, kavargok, felhők közt bolyongok, akik nem erre járnak, mind bolondok, aki meg erre, azt eléri mind a veszte.

MISA Azért Johanna kisasszonynak a legjobb.

KORSÓS Miért lenne neki a legjobb?

MISA Mert bolond. És nem veszi észre, mire megy ki a játék.

JOHANNA Ha észrevenném fáznék, hajamba gyöngyöt fűznék, ruhámra virágot tűznék, melegednék még kicsit a tűznél...

KORSÓS (*a lovaghoz*) Jól szórakozik?

BENJAMIN Bennem megértés és együttérzés lakik. A szívem jég, de figyelek. S hogy ne olvadjon el maguktól, arra ügyelek.

MISA Nem is vártunk olvadást. Csak siessünk.

KORSÓS Tudom, ideje van, maga várhat, maga előtt isten tudja csak, hány század...

BENJAMIN Látom, maga is figyelt, koporsós. Jól beszél. Kisasszony, maga lengén öltözött. Megfújja a szél.

JOHANNA Arany a szája, ahogy beszél. Szívemre ilyenkor lepke száll. Aranyos a szárnya, kék a szája, szánja a lányt, de hiába szánja.

MISA Emlékszik a szánra, Johanna kisasszony, amikor azon a nagy télen együtt csúszkáltunk a domboldalon? Emlékszik maga is?

Csak nevetett, csak nevetett, akkor is, amikor felborult a szán-
 nal, szemé-szája teli volt hóval, de csak nevetett, csak nevetett...
 KORSÓS Hogy jön ez most ide?
 MISA Sehogy. De ezt még el akartam mondani. Meg még sok emlé-
 kem lenne, de azokat nem mondom most el. Nincs rá idő.
 BENJAMIN Idő annyi, mint a tenger. Örökké háborog az ember.
 MISA Én nem háborogtam. Én örültem, mert emlékeztem. Mert még
 emlékezhettem.
 JOHANNA Ezt a ruhát anyáskámmal vettem, fodrot varrt rá tizenháromat,
 hová vitte őt a bánat?
 MISA Óh szív! Nyugodj! Fegyverben réved fönn a téli ég, kemény a
 menny és vándor a vidék, halkul a hó, megáll az elmenő, lehel-
 lete a lobbant keszkenő.
 KORSÓS Ez meg mi a fene volt, Misa?
 MISA Mit tudom én. Jött, mint a vérhányás. Kifelé. Csak úgy jött.
 KORSÓS Hát ne jöjjön ki csak úgy! Befelé vérezz, Misa, ha nem esik ne-
 hezedre!
 BENJAMIN Senki sem akar beszélgetni velem?
 KORSÓS Számolja még, hány...?
 BENJAMIN Mi nem tudunk számolni. Nem tanított rá senki. Csak annyit
 ismerünk, *minden*, meg *semmi*. Érti, Albert? Minden, vagy
 semmi...

5. JELENET

A lovag magában, az asztalnál eszik valamit.

BENJAMIN Ebben a frankfurti levesben nincs virsli. *(Csönd.)* Miért,
 volt?*(Csönd.)* Nem hiszem. De nem rossz. Csak kár, hogy nincs
 benne káposzta sem. *(Csönd.)* Miért, volt? *(Csönd.)* Nem hi-
 szem. De nem rossz. Csak kár, hogy se virsli, se káposzta, se víz
 nincs benne. *(Csönd.)* Miért, volt? Nem hiszem. Csak kár, hogy
 se virsli, se káposzta, se víz nincs a semmiben. *(Csönd.)* Ja. Hát
 az kár. Hogy se virsli, se káposzta, se víz nincs a semmiben.
(Csönd.) De azért ehető.

(Korsós jön Johannával, egymásba kapaszkodnak, nem lehet tudni, megőrültek, vagy csak összeroppantak, valami dúdolnak, de mindketten mást.)

BENJAMIN Akarnak velem beszélgetni?
 KORSÓS Nem.
 BENJAMIN Kár. Pedig már nyeresre áll a saját csatájában, koporsókészítő.

KORSÓS Miért, csatáztunk?
 BENJAMIN Én nem. Csak maga. Ahol van, az a pokol és a lét pitvara. És lássa, így teljesüljön minden kívánsága, ahogy ez, amit meghalott a főnököm.

JOHANNA Szomorú ez énnékem, vékonyka már az énnékem, annál vékonyabb életem, nem is hiszem, hogy létezem...

KORSÓS Létezőnk, Johanna, létezőnk. Látod, itt van melletted az apád. Támogat téged. Erős, mint régen, mint amikor kislány voltál.

BENJAMIN Magát támogatja a lánya, elfogyott a tudománya, elfogyott az ereje, Albert, kérje meg, hogy tegye le!

KORSÓS Tegyé le, kislányom!

Leereszkedik a földre. Aztán elengedi magát, lefekszik.

JOHANNA *(leül mellé, az ölébe vonja az apja fejét.)* Tente baba, tente, itt van már az este, aludj apa, aludjál, boldogot is álmodjál!

BENJAMIN Elalszik lám, el a lélek...

JOHANNA Nem félek, mindegy, hogy élek, nem élek, csak őt hagyd, jég-szívű lovag, s én boldog leszek, ha ő marad!

BENJAMIN Tudod, Johanna, pereg a kocka, s a legritkábban perdül a hatosra.

JOHANNA Azt mondtad, nem tudsz számolni.

BENJAMIN Akkor még nem tudtam. Azóta megtanultam. Látod még a hajót?

JOHANNA Látom. S fönt rongy fellegek és rongy csillagok szegeznek a semmihez az eget.

BENJAMIN Sokat látsz, bár fiatal vagy.

JOHANNA Oh, irgalom atyja, el ne hagyd!

BENJAMIN Hány koporsó van még kint?

JOHANNA Számold meg magad, menj! Vagy hiába küldött le a menny?

BENJAMIN Nem kell kimennem. Tudom én magam. Csak az irány...

JOHANNA Hogy a következő merre van?

BENJAMIN Hogy a következő merre van.

JOHANNA Hazudtam. Valamennyi felhő színarany. Vizüket karcsú csónak szeli, abban ülnek, kik már nem lesznek velünk reggelig.

BENJAMIN Te reggel még itt leszel?

JOHANNA Te reggel még itt eszel?

BENJAMIN Várjuk meg vele a reggelt!

JOHANNA Én addig dajkálom ölemben ezt az apám-embert.

BENJAMIN Dajkáld, ne éljen hiába.

JOHANNA Nyerésre áll a saját csatájában.

BENJAMIN Te hiszed? Leányka, szemedből csorranhat könny-vized.

JOHANNA Hagyd ezt el! Átlátszóan vagy nyájas. Dajkálom, mintha anyja lennék, az apámat, mintha felesége, szeretője volnék, a szelíd, a féltő, a szakadékokon általlépő nemtő...

6. jelenet

Johanna az asztalnál ül, valamit faricskál. Kisvártatva megérkezik a lovag.

BENJAMIN Szép ez a reggel.

JOHANNA Szép ez a reggel.

BENJAMIN Te nem aludtál az éjjel?

JOHANNA Én nem aludtam az éjjel. Mikor loptad el az apámat?

BENJAMIN Amikor legnagyobb volt benned a bánat. Mikor édes méz volt a szájában, s mikor nyeresre állt a csatájában.

JOHANNA Nem éreztem, nem láttam, csak a Holdat csodáltam. A holdon a csónakot, onnan kívántak jó napot, ők!

BENJAMIN Hány...?

JOHANNA Egy.

BENJAMIN Egy.

JOHANNA Hány...?

BENJAMIN Miért nézel ilyen furcsán? Mi bánt, versben beszélő lány?

JOHANNA Semmi fontos, csak a csirke a kerítésen kirepülne, félek elkalandoz.

BENJAMIN Hajtsd vissza magadhoz!

JOHANNA Inkább megdobom a fával. Bár kétbalkezes vagyok...

BENJAMIN A két szemed mitől ragyog?

JOHANNA Hogy az anyád szentségét, te kis riherongy! *(Felpattan, a kezében lévő szerszámot hozzá akarja vágni a csirkéhez, de a lovagot találja el, aki lefordul a székről. Johanna odamegy hozzá, a pulzusát tapogatja, a nyakán nézi az érverését.)* Ennek vége! Végre! Az utolsó hulla. Mehetünk a dolgunkra. Milyen hideg. Akár télen az ablaküveg. S milyen finom! Hidegségéből egy kortyot, de csak egyet! – még iszom. Ennek nem kell koporsót, nem lesz szemfödele; de legalább üzentem a *másvilágra* vele.

2. ábra

BÁTYÁM, MINT POLLOCK

Mélyen Tisztelt Szerkesztő Úr, írom
a mellékelt kísérő- ajánló-
és egyben motivációs levélben:
megszületett a koncepció
vagy talán kialakult esetleg létrejött
melynek alapja tizennyolc év korkülönbség
negyvennégy év mulasztás
és az illendő de mélyebben
még mindig meg nem élt szégyen
amiért nem ismerem kellőképpen
a Művészt, akivel anyánk közös.

Valójában ő lehetett volna a kárpátaljai Pollock
esetleg az ukrainai, semmiképpen
sem ukrán Pollock merthogy Ukrajnában,
ahogy a másutt mások sokan szintén nem,
egyesek kicsit sem tartják magukat ukránnak,
persze mikor átestek egy migráción sokan
ezt mondják rájuk mégis, pedig olyan néha akaratlan
máskor szándékoltan-kirekesztő tapintatlanság ez
mintha valakire úgy utalnánk, hogy paraszt,
holott csak vidéki, vagy egy másikra, hogy
pesti proli, pedig tudjuk-sejtjük, a fővárosiak közül
sem mindenki bunkó tapló köcsög. És természetesen
Nagyra Becsült Szerkesztő Úr Ön is
kivétel a – nem a „sem mindenki”, hanem a „btk” –
fenti rész alól, hiszen nem is Bp.-en született.

Most kissé elkalandoztam de nem is
vezethet el *ugyanaz a vonal* Krafcsik Adolfig
mint Jackson Pollockig már maga a hangzás is
mennyire más, hogy Jackson Pollock
mint egy holywoodi félisten, ugye, pedig
éppúgy egy zavart idegzetű, akaratgyenge
emberről van szó, igaz, félbátyámnak nem volt
egy Lee Krasnere. A Krafcsik Adolfokra

nem jellemzők a Lee Krasnerek,
ilyesmi nélkül meg még teljesen ép művésznek
is nehéz megküzdeni a középserrel.
Így aztán maradt a néhány síheder-kori fadaragvány
és a különböző reprodukciók Erdélyitől Daliig
lakásom falain. Részben ezekből ismerem őt
egyébként szégyen, de alig jobban, mint Pollockot,
amiből is tisztán látható Tisztelt Szerkesztő Úr,
mennyivel többet is jelenthet annál, amit erről gondolunk
az ismerkedés a művészettel.

44. ábra

M . M I N T

a tegnapi fal nem ilyen volt.
ahogy zokszó nélkül bukdácsolt rajta talaj iránt
az a hangya pók vagy egyéb állatfajta. az mókás.
volt mozgás. mint mikor téged követlek megkövetlek
talán meg is ölelgethetlek óvatosan.
a mai falra nem vetül semmi nincs vetülete
projekciója nem tudok semmit beletenni
nem logikailag hanem pszichológiailag hamis
nem férnek bele a szorongásaim
de ha valahogy mégis beleerőltetném –
addig ütném a fényképed keretével
mert a fényképed nagyon erős és biztos a kerete is –
nem bírná el ez a támfal.
a döglött falból kivenni sem lehet semmit
mosolyodat sem ami pedig majd minden
arcodon ott van. mint magányhangzó a tömbház-ablakokban.
veszem hát az utat, mint a lapot,
mint alapot vagy kalapot csak most hazafelé
még egy nap az ördögé.

ahogy haladok hozzád sietek mint a futótök
vagy sütőtök ami nem véletlen
tök életlen és kissé ütődött
kusza körmondataimat rád ne vessem,
útfélen lerakom mind, legyél aki
rám nevessen mikor érkezem, hiszen

csizmaszavaimmal hiába huzakodnék –
ahogyan mifelénk ahonnan táncos
csipke lelked ered mondják – hiába hozakodnék eléd,
más történeteken nőttél, más on nevensz
és másképp temetsz magadba szavakat
mint ahogy én temetek.

több nő rájött mellettem hogy ha nem életképtelen
hát legalább élhetetlen vagyok
ritkán érkezem a *valóság függőlegeseit*
életem faragatlan fiktív elbeszélés
repedezett dohos gondolatok.
de mikor megérkezem te gyengéd vagy mint egy gyerekkel
az egyensúly érdekében ígéred nekem
hogy elbújhatok veled holnap megint
tulipánok tuják szőlőbokrok mögé
hogy onnan lessünk meg valódi embereket.

82. ábra

LESZ MÉG EGY ZUHANÁS

Apu azt mondja esetleg
az egy anya
az egynél több feleség
az ennél több gyerek
a még több szerető,
szerető emberek
barátok, tanárok, halálok
halálra ok

én azt mondom a kétség
az egy Istenben
aki úgymond teremtett, előírta a csendet és a rendet,
de az a rend mindig valaki rendje
és még ha szívből is jön fittyet hány a csendre
és az a csend mindig valami hiánya
így ahogy még sihederként írtam
vagy amint te írod talán apának nemsokára
mégiscsak megint nagyon hasonlít a halálra

a fiam nem mondja hogy az a hiány
a gyávaság keltette vákuum
majd művészetén át engedi látnom
a ketrecbe zárt lelkű fiú
a tettekre képtelen apa
a kompozíció maga.
szabálya a következő lehetne
önálló, mozgalmas-nyugodt vagy
nyugodt-mozgalmas egységet hoznak létre és
ez a kompozíció csak akkor teljesülhet be,
ha sikerül mozgásvégtelen megoldásra jutni.

83. ábra

D I G I T (A L I Z) Á L O M

Olyan ez, mint egy álom,
nem segít rajta sem Calderon, sem kortizon,
sem kurtizán, sem partizán,
mondja anyám, aki 83,
Alíz, bár ő akár egy bárónő
úgy ejti Alice
és ahogy fiatalon Vjatka
motorkerékpárján manőverezett
most is olyan ügyesen
barangolja be az Internetet.

Mint aki még szárnyat bontogat,
mint vásárló az ajándékpontokat,
úgy igényli a képet, a kéket, az üde rétet,
az efféléket és a gépet, ami az álmot adja
de nem kérdéses, mivel a maga nemében igazi klasszis
mikor elé vetül majd az aktuális bardó
– Ungvár után Szőlősvégardó –
ez sem éri készületlenebbül
és elegánsan mint Bridget Bardot
sálja, háta mögé lendül a ragaszkodás
önmagát meghaladva hátrahagyja azt is.

Ezalatt fia majd sír és verseket mímel
vagy ír Anyám meg Mama címmel
amikben végre minden rím stimmel
de egy írást még előregyárt,
hogy ketten együtt olvashassák,
az anya fogja a hasát
a nevetéstől egymásnak dőlnek
mert csak így illik gondolkodniuk
temetésről,
és arról hogy van előtte
ez a pörgés az a káros kisugárzás
az a hörgés ez a párzás
az az isten, ez a sátán,
Ádám bátyám pávát látván
Évát látván szablyát rántván...
a többit még kitalálom
és anyám tiszteletére
elnevezem az egészet
úgy hogy élet
aztán digitalizálom.

Székely Iván

Éveken keresztül, akár egy életen át lehet rakni a téglát, sorban, egymás után, követ hordani, gépeket szét- és összeszerelni, bányában tolni a csillét, túl lehet élni a szilikózist, még az unalmat is. Abba viszont azonnal belehalunk, ha életünk képéről lemaradunk. Ha nem látszunk rajta. Ha eltakarja arcunk a keret. Persze, minden valóban lényeges a tökéletes kompozíción kívül történik. A kép szélein túl van az élet. Mégis, emlékeink és a jelen időbe a múltból visszamasolható képeink nélkül védtelek vagyunk. Ha már nem tudjuk, hogyan láttuk egykor a világot, és nincsen rá kézbe vehető vagy legalább gondolatainkban előhívható képe annak, amit megéltünk, hogy egyáltalán, láttuk valaha valahogyan, vak szobában találjuk magunk. A világtalanoknál is nagyobb sötétségben kell túlélni a legnagyobb hiányt, önmagunk elvesztését.

Albertnek furcsa gondolatok jártak a fejében a temetésén.

Jacques-ot, a színészt búcsúztatták a szemerkélő esőben. Pár Jacques-nál is vénebb kolléga és barát, szűk családja és egy-két régi ismerős. Alzheimer kórban szenvedett, s egy hete, egyik derültebb pillanatában a borotvájával felvágta az ereit. Először a Központi Színház igazgatója beszélt, aztán a fia.

Albert, mert szerette Jacques-ot, teljesítette felesége kérését, és végig fotózta a temetést.

A koporsó mellé lépett, hogy szemből fotózza le az egybegyűlteket, amikor egy hangszóróból színházi utasító hangját lehetett hallani.

A nagymonológ következik, jó Hamletet kérem, Hamlet, nagymonológ, recsegett vissza a hangfelvételen a múltból a színházi ügyelő hangja. Jacques, te jössz, Jacques, sürgető, sürgetővel kérem Hamletet, Jacques, te jössz...

Aztán Jacques hangja volt hallható, ahogy belekezd a lenni vagy nem lenni-be. Erre keverték rá a Mozart Requiem Dies Irae tételét.

Megrendülten álltak a sír körül, egyedül Albert érezte úgy, hogy nem bírja visszatartani a röhögést. Alig tudta türtőztetni magát. Végül úrrá lett a rohamszerűen feltörő ingeren, s minden indulata egyetlen halvány mosollyá szelídült.

Lefotózta a gödröt, a gyászolókat, a sírásók arcát, és a koporsót, ahogy Mozart zenéjére a mélybe ereszkedik.

Hányingere lett, és legszívesebben eldobta volna a kameráját, és Jacques helyett is megalázottnak érezte magát, amiért ilyen végtelenül olcsó, szánalmas módon búcsúztatták el az öreget.

A torra már nem maradt.

Sorban elbúcsúzott a sír mellé sorfal szerűen felvonuló rokonoktól és ismerősöktől, aztán a nedves fűvön keresztül elindult a sóderrel felszórt ösvény felé.

* Részlet a Zselatinos ezüst című regényből

Az undoron kívül nem érzett semmit. A halállal szemben sosem voltak félelmei. Elvégre csak egy kép az is. Az élet? Az más.

Az életet egészében olyannak látta, s különösen így gondolta az elmúlt pár hét rádöbbenései után, mint egy hosszú, nyomorult és fárasztó tárgyalássorozat, aprólékos előkészítést a tulajdonképpeni fotózás előtt. Mindaz, ami lezajlik az exponáló gomb lenyomásától a tükörreflexes zárszerkezet kattanáig, már majdhogynem lényegtelen. Minden mást elterveztek előre, minden készen áll az utolsó lövésre. A megfelelő helyszín, a legalkalmasabb modell, az előre eltervezett ruha és smink, a hátterek, fényirányok és fényerők, mindenki pontosan ismer mindent, egy héttel az aktus előtt.

Amit viszont senki nem tud, hogy a kép hogy sikerül.

Az csakis Isten dolga lehet, gondolta, miután Olgától elváltak, s aznap éjszaka egészen hazáig ezen a felismerésen gondolkodott. Életében először mondta ki magának, hogy minden szándéka, tudása és figyelme ellenére is van, ami irányíthatatlanul van a sorsában jelen, s ez némi aggodalommal töltötte el, s most, hogy tempósan gyalogolt a kripták között, elviselhetetlen súllyal nehezedett rá.

Az Isten sosem jelent meg neki, sem az égen, sem a fotográfiáin: mások életének képein. Igen, gondolta, a lencsék és a negatív között a fény egészen önálló életet él. És csakis ez az önállóság, amiben megnyilatkozhat Isten. És Albert nem tudta, mi történik vele a fényképezőgépen belül. Sosem számolt vele.

Kiért a fák közül, és egy pillanatra megállt, hogy kinyissa ernyőjét. A fekete, impregnált vásznon halkán dobolt az eső.

Arra gondolt, hogy talán ezért nincsen már ereje fényképezőgépet venni a kezébe. Hiszen a képei egyszerű hamisítványok, és nem műrecek. Mert nem vette észre, hogy Isten nem a remekműben, nem az ábrázolás nagyszerűségében mutatkozik meg, pusztán a lehetőségben, hogy a mű lehet akár csodálatos is. Önállóan, tőle akár teljesen függetlenül.

Összegombolta a zakóját, és továbbindult.

A halál, gondolta, valóban nem más, mint egyszerű kép, egy tökéletes kompozíció, melyre hirtelen ráeszmélünk. Műalkotás. Amely műalkotás pár másodpercre előbukkanva a sötétségre kárhoztatott lélekből, valódi tudatára ébreszthetett egy öreg színészt, hogy leszámoljon mindazzal, amit egész élete során tudatnak nevezett. Elég egyetlen bevillanó emlék, ki tudja Jacques mire gondolhatott, gondolta, hogy megértsük, mindaz, ami most valóban történik velünk, kívül van a címlapok, a hírek, a dicsérő kritikák, a rajongástól és tisztelettől átitatott méltatások, a megható háborús riportok egész oldalas illusztrációin, azokon a pompás és kifejező tizenötötör húsz centiméteres fényképeken.

Hogy belássuk, nem vagyunk rajta a valóságon.

A sóderez út véget ért, és természetkövel kirakott járda vezetett tovább a sírok között. Hamarosan elérte a temető bejáratát. Útközben elállt az eső. Amikor kilépett a kanyargós hegyi útra, már sütött a nap. Összecuska ernyőjét, és feltette a napszemüvegét. Aztán elindult a szemközti kocsmá felé, hogy igyon valamit.

Polgár Csaba

A kocsmá két sírköves bódéja között foglalt helyet, s valószínűleg korábban maga is egy sírkőfaragónak szolgált műhelyül. A kocsmapult is egy márványlap, valószínűleg egy elrontott sírkő volt, a szélei csorbák, és hátborzongató módon egy évszám is olvasható volt a tetején: 1984. A kocsmáros nagybajszú, tagbaszakadt férfi volt, matróztrikóban és fekete zakóban.

Jobbára sírásók járhatnak ide, gondolta Albert, amikor benyitott. Lerázta ernyőjét, és a falnak támasztotta. Hat asztalt látott és két falra szerelt támaszkodót, melyek fölé tükröket szereltek. Az egész helyet padlótól plafonig lambéria borította, s valószínűleg nemrég lakkozhatták újra, mert a helyiséget átható vegyszerszag járta át. Két asztalnál gumicsizmás, munkásoverallos férfiak kártyáztak, négy hozzájuk hasonló öltözékű, de fiatalabb férfi a támaszkodóknál ivott. A márványlapra támaszkodva pedig három szabadidő ruhás, vattadzsekis idegen álldogált. Albert a pulthoz sietett, és kiszáradt szájjal hadarva egy pálinkát rendelt meg egy korsó sört.

A kocsmáros hosszan nézte, megigazította a zakóját, majd részvétteljes hangon azt mondta: - Csak üvegeset tudok.

Meg sem várta Albert választát, kitöltötte a pálinkát, aztán a mögötte álló hűtőből kivett egy palack sört, és mindkettőt Albert elé rakta. Hidegben nem jó menni, mondta. Hat lesz összesen, tette hozzá. Ha mást nem kér.

Albert megköszönte, és leszámolta a pénzt.

Én azt mondom mindenkinek, mondta a kocsmáros, várják ki a nyarat, ha már halni akarnak. A kártyázók felröhögtek, és az egyikük hevesen bólogatott. Télen robantani kéne a gödröt, mondta, most meg csak csúszik a kurva agyagtól.

A kocsmáros erre Albertre kacsintott, és azt mondta: – Megbocsásson, ha éppen most... Ilyenek ezek az állatok. Egyébként együtt érzek. Tulajdonképpen csak azért vagyok.

Albert azt mondta, nem bánja, igazán távoli ismerőse volt az illető, akit temettek. Nem azért jöttem ide, tette hozzá, hogy részvétet várjak.

Erre mindenki bólogatott, és ketten, hárman is Albert felé emelték a poharukat. Albert leült az egyik sarokasztalhoz, és a koszos műselyem függöny át nézte a temető bejárata előtti teret, melyet lassan egészen fényesen beolajozott a koradélutáni nap-sütés. Kedves emberek, gondolta.

A tér oldalában villamosmegálló látszott, üvegburája alatt pár feketébe öltözött alak várakozott. Amikor a szerelvény befutott, az ajtóhoz sorakoztak, s illedelmesen utat engedtek a csapatnyi érkező feketeruhásnak. Aztán felszálltak, és helyet foglaltak szépen a kocsik ablakainál. A leszállók meg elindultak a bejárat felé.

Albert lehajtotta a pálinkát, és végignézett a sírásókon. Igazán kedves emberek, gondolta ismét. Tudják értékelni a békét. Nem sietnek. Talán a munkájuk miatt, de megtanulták, hogy mennyi az elég, gondolta. Aztán az jutott eszébe, hogy tanuló korában lefényképezte volna őket. Ahogy sáros csizmában ülnek a műanyag abrosszal borított asztal előtt, és a nylonfüggöny csipkéje árnyékot barázdál a homlokukra. Vagy, ahogy körbeállják a sírt, és lefelé néznek, bele az optikába.

Olyan közel toporognak a halálhoz, gondolta, hogy bennük a részvét és a közöny egészen egyneművé töppedt.

Albert szólott, hogy kérne még egy pálinkát, és ahogy kiáltott, futólag az idegenekre nézett. Az egyikőjük elkapta a tekintetét, és bal keze mutatóujját a magasba emelve visszakibált valamit a maga nyelvén. Erre meg az egyik támaszkodónál álló fiatal sírásó emelte fel a hangját.

Az idegenek elé ugrott, és mellizmait megfeszítve azt kiáltotta: – Ne kiabálj te az én kocsmámban!

Ne kiabálj itt nekem, üvöltötte az alig tizennyolc éves gyerek, és jobb öklével a mellkasára vert. A porrá száradt sár szikrázó felhőként lobbant fel a besütő napfényben.

Minden egy pillanat alatt történt. Az idegen, ő sem volt több húsznál Albert becsülése szerint, ellökte a sírásót, és pengét rántott. Két társa az oldalát védve felállt jobb és bal oldalon. Erre már az összes sírásó talpra ugrott, és körbevették a három idegent. A késes előreugrott, és a fiatal sírásó gyomrába döfött. Az összecsuklott, és elesett. A többiek közül hárman azt fogták le, aki a késsel hadonászott, és az ég felé emelte a fejét, a többiek a másik kettőre rontottak. Egyet-egyét kettő lefogott, ketten-ketten meg ütötték. Minden egy pillanat alatt történt.

Mire a por eloszolhatott volna, négy véres alak fekiüdt a felbetonozott aljzaton. A kocsmáros telefonon már hívta a mentőt és a rendőrséget is. Mire Albert felocsúdott már a pálinkája is ott előtte az asztalon. Túl fogják élni, mondta a kocsmáros.

Előredőlt, hogy kilásson az ablakon, és azt mondta: – Túl fogják élni. Nem is értem, mi esett beléjük. Itt laknak a szomszédban, mindennap lejárnak ide. Már azt is megtanulták, hogy „kávét, de nem hidegen”. Nem értem, mondta a kocsmáros, olyan kedves emberek.

Albert a gyomron szúrta a fiúra nézett. Az egyik öreg sírásó egy ócska párnát gyömszölt a dereka alá, és a sebre szorította a pulóverét. De kurva meleg lett, mondta az öreg. A három idegent már összekötötték. A sírásók nem kímélték az arcukat. A késesnek a szeme sem látszott, csak a lila húsa. A napfény meredeken esett be az ablakon, vakító csíkot rajzolt a betonra, mely egészen a fiatal sírásó körüli sötét vértócsáig ért. Ennek a szikrázó fénysávnak derengésében álltak a többiek, mint komor kórus egy sír körül, és fejüket lehajtva várták, hogy történjen valami.

A sebesült mellett térdeplő öreg végigsimított a fiú fején, és azt mondta: – Sem életnek, sem halálnak nem parancsolunk.

Aztán kinézett a térre, hogy itt van-e már a mentő.

Az idegenek a fényes sáv Alberthez közelebb eső oldalán, megkötözött kézzel ültek a földön, zárt háromszög alakzatban. A sűrke betont bámulták.

Albert hosszan nézte a sebesült fiatal. Átlósan feküdt a kocsmában, a fénysugár meghosszabbításaként, fejjel Albert felé. A kocsmáros rágyújtott az egész társaság közepén, és értetlenkedve sóhajtozott.

Amikor a mentőorvos kinyitotta az ajtót, és nyomában a két ápolóval belépett a kocsmába, elmúlt az idill. A mentősök körbeállták a fiút, és a helyiségben jelenlévőkre ügyet sem vetve igyekeztek stabilizálni az állapotát. Mire hordágyra tették, kiértek a rendőrök is. Meg fog maradni a gyerek, mondta a mentőorvos a belépő őrmesternek, és a sebesülttel elindultak az esetkocsi felé. A temetőből egy nagyobb csoport sétált ki a tér felé, és szörnyülködve bámulták az összevérzett, hordágyon fekvő fiút. A kocsmáros előhozta a felmosót, de az őrmester még nem engedte takarítani. A rendőrök mindenkit kikérdeztek, Albertet is, aki semmire sem emlékezett. Az egyik rendőr lefényképezte a helyszínt, az idegeneket is, akik némán ültek a földön, és az anyanyelvükön sem voltak hajlandók bármit mondani. Amikor a rendőrök az egész procedúrával végeztek, kiterelték az idegeneket a téren parkoló járőr kocszig, a csuklójukról levágták a hevenyészve felkötött madzagot, és megbilincseltek őket. Beszállították őket az autóba, aztán lassú fordulással elkanyarodva megindultak lefelé a hegyről, a város felé.

Albert ivott egy korty sört.

Maguk fenemód bátrak, mondta a sírásóknak. Ha megengedik, egy italtra hadd hívjam meg mindnyájukat.

Mitől is félnénk, kérdezte az öreg, aki a pulóverét a gyerek sebére nyomta. Ezeknek, mondta, most nem a mi dolgunk kiásni a gödröt. Ezen páran felnevettek, és hátradőltek a szétszóródó napfényben.

A kocsmáros már feltakarította a vért. Lehajolt, és elövelt egy üveg italt. Az apám főzte, mondta. Már csak négy üveg van. Aztán kitöltött tizennégy féldecit. Egyet a sebesültnek. Azt az öreg kapta, aki ápolta, amíg a mentő kiért.

Por szállingózott a levegőben, és miután Albert kiitta a kupicát, arra gondolt, hogy amíg a mentők meg nem érkeztek, olyan csodálatos képet látott maga előtt, amit mindenképpen le kellett volna fotóznia.

PUSZTAY JÁNOS

Az Urál Aranya

ARANY JÁNOS VERSEI FINNUGOR NYELVEKEN

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Minden fénylik, ami Arany. Az ismert magyar közmondás kifordításával tudom legjobban jellemezni Arany költészetét, nyelvalkotó zsenijét. Sokan elmondták már, hogy Arany a legmagyarabb magyar költő, hogy Aranyt szinte lehetetlen lefordítani más nyelvekre, hogy Arany János nem magyarul írt, hanem „Aranyul”. Költészetének nyelve a magyar nyelv valószínűleg leggazdagabb tárháza.

Kérdés, van-e rá igény. Pro és contra hangoznak el vélemények, szükségünk van-e olyan szavakra, kifejezésekre, költői képekre, mint például az „Ösztövér kútágas hórihorgas gémmel”. Több kísérlet eredményét is olvashatjuk, amelyek arra irányulnak, hogy irodalmunk klasszikusainak a mai olvasó számára nehéznek megítélt – egyelőre még csak a prózai – műveit „olvasóbarátabb” stílusban közvetítsék. Így lesz például az *Egri csillagok* elején a két kisgyermek fürdőzésének lírai ábrázolásából egy kétmondatos összefoglalás:

„A patakban két gyermek fürdött, egy fiú meg egy leány. Nem illik tán, hogy együtt fürödnek, de ők ezt nem tudják: a fiú hétesztendős, a leányka két évvel is fiatalabb. Az erdőben jártak, patakra találtak. A nap tüzesen sütött. A víz egy vápában székérfordulathoz táncoskává szélesült. Tetszett nekik.

Először csak a lábukat mártogatták bele, azután beleereszkedtek térdig. Gergelynek megvizesegett a gatyácskája, hát ledobta. Aztán az ingét is ledobta. Egyszer csak ott lubickolt meztelen mind a kettő. Fürödhetnek: nem látja őket senki.

A pécsi út odább van, túl a fákon. Az erdőben nem jár senki. Ha valaki meglátná őket, lenne is nemulass! Mert a fiúcska csak hagyján – az nem úrfi; de a leányka a tekintetes Cecey Péter úrnak a leánykája – kisasszony – és úgy illant el hazulról, hogy senki sem látta. Még így csupaszon is látszik rajta, hogy úri galambka: fehér, mint a tej. Ahogy ugrándozik a vízben, két kis szőszke hajfonata röpköd a nyakán”.

Ehelyett a mai olvasó gyerek ezt kapja:

„A patakban két gyermek fürdött: egy fiú meg egy lány. Meztelenül lubickoltak, az erdő mélyén senki sem láthatta őket.” (Minya Károly: http://www.mnyknt.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1744:-tanitsuk-e-a-toldit-archaizmusok-az-elbeszel-koeltemenyben&catid=41:nyek-cikkek&Itemid=68)

Az eljárással – amely hasonlít a korábbi évtizedekből ismert *100 híres regényzanzásítására* – még akkor sem tudok egyetérteni, ha az ilyen „átiratok” Spiró György, Vitray Tamás és Vizi E. Szilveszter ajánlásával készülnek. Hogy az MTA egykori elnökének szakterületéből vegyem az analóg példát: eszerint az agyról is elég annyit tudni, hogy valami puha, barázdált anyag a koponyában. Ebből ugyanis semmit nem tudunk meg az agy működéséről, funkciójáról, mint ahogy a zanzásított átiratból sem az irodalmi mű értékeiről.

A nyelvi kultúra szoros kölcsönhatásban van az általános műveltséggel, mintegy tükrözi annak állapotát. Szubjektív – munkám révén elsősorban egyetemista fiatalokra kiterjedő – megfigyelésem alapján azt állapíthatom meg, hogy az anyanyelv használata elsilányosodik. Egyrészt egyetlen stílusba olvadnak össze a nyelvhasználat regiszterei, az egyetemi referátumokat gyakran ugyanolyan stílusban adják elő, mintha a haverokkal fecsegnének a kocsmában (legfeljebb a már-már kötőszavakként használatos trágár szavak hiányzanak – a menzán sorban álló diákok között azonban már azok sem), másrészt hihetetlen mértékben csökken az aktívan használt szavak száma. Ezek a hiányosságok a hallgatónak fel sem tűnnek, s ha szóba kerülnek, értetlenül állnak a kifogások előtt, hiszen kommunikáció a lecsupaszított nyelven is lehetséges. Nem akarok éppen az Arany János-émlékévkben arra javaslatot tenni, hogy állítsunk össze egy legfeljebb ezerszavas listát, amit mindenkinek el kell sajátítania, s annak alkalmazásával kell kommunikálnia. Valószínűleg elegendő volna, hiszen van egy-két olyan igénk, amelyik minden más igét is képes helyettesíteni, s nyilván találhatunk ugyanígy Jolly joker főnevet és melléknevet is.

És ezzel az ezer szóval állítsuk szembe Arany Jánosnak a verseiben használt több mint 24 ezer szavát (a prózai műveiben is használt szavakkal együtt ez a mennyiség meghaladja a harmincezret is).

Így azután nem csoda, ha a magyar irodalom klasszikusainak nyelvét nem vagy csak nehezen értik. A megoldás kulcsát illetően két álláspont áll egymással szemben. Az egyik, a hagyományos minőségelvű, azt képviseli, hogy a diákoknak – még a közoktatás keretein belül – eredetiben kell megismerkedniük a szépirodalmi művekkel, s venniük kell a fáradságot, hogy a mára elavult(nak tartott) fogalmi és szókészleti elemeket is megtanulják. A másik álláspont – úgymond – alkalmazkodik a kialakult helyzethez, s a diákok alacsony igény szintjére süllyeszti átírással a klasszikus irodalmi alkotásokat. Ha ez a gondolkodásmód egyre nagyobb teret nyer, akkor előbb-utóbb nem csak az irodalom, hanem például a matematika, fizika terén is alkalmazkodni kell a gyenge minőséghez.

Persze, a kérdést a mai technokrata (?) szellemű világban úgy is fel lehet tenni, kell-e egyáltalán az irodalom, szélesebben: szükség van-e művészetekre, humán tudományokra. Ismerek olyan felsőoktatási intézményt, amelynek vezetője kijelenti, könyvtárra nincs szükség, mert minden rajta van az interneten, ami meg nincs rajta,

arra nincs is szükség. Nyilvánvaló, hogy ez egyrészt nem igaz, másrészt meg kellene nézni, hogy a fiatalok mire használják az internetet (szinte biztosan kijelenthető, hogy nem a szépirodalommal való ismerkedésre).

Hogy hova vezet a szűklátókörű, a pillanatnyi hasznót hajszoló szemlélet – hosszú távon biztosan a romlásba, amelynek virágait legfeljebb csak Baudelaire-nél lehetne élvezni; bár azt is aligha, mivel az is szépirodalom – hacsak össze nem foglalja valamely lánglelkű posztmodern egy-két tömondatban.

De térjünk vissza Arany Jánoshoz.

ARANY JÁNOS FINNUGOR NYELVEKEN

Arany János műveit sok nyelvre lefordították, köztük a magyarral rokon finnugor nyelvekre is. Természetesnek vehetjük, hogy elsősorban a régi irodalmi hagyománnyal rendelkező észtek és finnek nyelvére.

Finn vonatkozásban legyen statisztikai szempontból elég annyi, hogy Arany Jánosnak 16 versét fordították le finnre, közülük négyet kétszer is, valamint a *Toldit* és a *Toldi estéjét*. A fordítások időbeli megoszlása 1881-től 1970-ig négy viszonylagos csúcspot mutat: az 1880-as években Genetz és Cajander fordításai, 1927-37 a *Toldi*, 1952 – Aira és Elvi Sinervo, 1970 – ToivoLyy; ezt követően nagyon esetleges módon két versfordítás jelent meg (SinikkaPohjola fordításában a *Bor vitéz*, majd a 12 legszebb magyar vers finnugor nyelvekre történő fordítási programjában a finnugor népek síófoki világkongresszusa tiszteletére EliisaPitkäsalo tette át finnre a *Szondi két apródját*).

Észt vonatkozásban: SanderLiivak fordításában jelent meg: az *Ágnes asszony*, a *Tengerihántás*, a *Mátyás anyja*, a *Walesi bárdok* és a *Szondi két apródja*, valamint a finnugor írókongresszusi kiadványban a *Mindvégig*.

Lényegesen rosszabbul áll a helyzet a fordításokkal az oroszországi finnugor nyelveken. Tudomásom szerint csak azt a két versét fordították le, amelyek a Fűzfa Balázs válogatta legszebb 50 magyar vers között szerepeltek, s amelyeket – a *Szondi két apródja*, *Mindvégig* – a 13. finnugor írókongresszus tiszteletére és alkalmából 2015-ben kiadtunk különböző finnugor nyelveken. Mindkét vers megjelent komi, komipermják, mari és udmurt nyelven, továbbá a *Szondivepszéül*, a *Mindvégig* pedig moksául is.

A Tartuban, ez év augusztusának végén megrendezett 14. finnugor írókongresszuson tartott megnyitó beszédemben egyebek között éppen arról szóltam, hogy tudatos, rendszeres munkával el kell érni, hogy a finnugor nyelvű népek megismerhessék egy-

más irodalmát. E téren nem csak a befogadó irodalmi közösséghez tartozó alkotóknak van szerepük és felelőségük, hanem a donor-népek alkotóinak, akár az írószövetségeiknek, irodalmár szakembereiknek is, hogy akarják-e népszerűsíteni irodalmukat, s hogy milyen műveket javasolnak fordítani. A javaslattevésre elsősorban az oroszországi finnugor népek esetében van szükség, mivel az ő irodalmáraik és alkotóik – tisztelet a kivételnek – magyarul nem vagy alig tudván, nem ismerhetik eredetiben a magyar irodalmat. A badacsonyi írókongresszus előtt mi nem csak javasoltunk fordításra magyar verseket és novellákat, hanem elkészítettük azok nagyon pontos orosz nyelvű nyersfordítását is, amelynek alapján megszülethettek a műfordítások. Egészen addig, amíg ki nem nevelődik egy magyarul is tudó irodalmár nemzedék, ez a célravezető eljárás.

A magyarul tudó irodalmár nemzedék kialakulásának pedig feltétele, hogy az ottani egyetemeken legyenek magyar lektorok. Nem véletlen, hogy éppen Izsevszkben vannak olyan szakemberek, akik szabadon olvasnak magyarul, mivel ez az egyetlen hely, ahova a magyar állam lektort küld. A lektor egyszersmind a magyar kultúra követe, a népek közötti kapcsolattartás fontos alakja.

NÉHÁNY SZÓ A FORDÍTÁSRÓL ÉS A FORDÍTÁSOKRÓL

S ezzel már el is jutottunk a fordítás kérdéséhez. Nem kívánok foglalkozni a fordítástudomány által vizsgált rengeteg elméleti és gyakorlati kérdéssel, az oroszországi finnugor nyelvű népek irodalmának oroszra – és az orosz közvetítő nyelven keresztül más nyelvekre – való fordításának szakmai és etikai kérdéseivel, csupán a versfordítások terén szerzett legfrissebb tapasztalataimról teszek említést.

Verset tartalmi és formai szempontból egyaránt hűen fordítani igen nagy kihívás, gyakran szinte megoldhatatlan vállalkozás. Ezért is van – kissé elnagyoltan jellemezve a helyzetet – kétféle hozzáállás a fordításhoz: az egyik szerint elég törekedni a tartalmi hűségre, figyelmen kívül hagyva a fordítandó vers formai sajátosságait (rímképlet, szótagszám, ritmus stb.), míg a másik szerint törekedni kell az eredeti költemény formai sajátosságainak megőrzésére is a fordítás során (lásd a Nyugat költőinek műfordításait). A badacsonyi írókongresszus alkalmából kiadott antológiák munkálatai során mindkét megoldásra volt példa. Az elretentő megoldás Kosztolányi Dezső *Hajnali részegség* című versének egyik finnugor nyelvre történő fordítása volt. Az eredeti költemény virtuóz formai megoldásai egy sematikus, azonos szótagszámú, négysoros versszakokra osztott, *abab* rímképletű fordítássá silányultak, s amikor ennek az eljárásnak hibás voltára felhívtam a fordító figyelmét (aki előtt a pontos orosz nyelvű nyersfordításon kívül ott volt az eredeti vers is), azt a választ kaptam, hogy az ő népük csak a szabályos formájú verseket fogadja el művészi alkotásnak. Ez a magyarázat további problémákat vet fel, amelyek érintik a műveltséget, az irodalom ízlésformáló szerepét. Nem hiszem, hogy kérdés volna: a közízlés hasson-e az iroda-

lomra vagy az irodalom a közzítésre. Mindenesetre eltekintettem a fordítás közzétételétől.

Szakmailag rendkívül izgalmas ugyanazon vers több fordítási változatának összevetése. Arany versei közül az *Ágnes asszonynak*, a *Bor vitéznek*, a *walesi bárdoknak* és a *Családi körnek* van két finn fordítása.

Vessük alá összehasonlító vizsgálatnak a *Bor vitéz* két fordítását. A *Bor vitézt* előbb Arvid Genetz (1881), majd 120 évvel később Sinikka Pohjola (2001) ültette át finn nyelvre. Nézzük meg, hogyan viszonyul a *Bor vitéz* két fordítása az eredetihez (és akár egymáshoz is):

A kvantitatív elemzés összefoglaló táblázata

	Arany	Genetz	Pohjola
szóelőfordulás*	228	190	198
egyedi szó	106	92	92
szóelőfordulás/egyedi szó	2,15	2,06	2,15
1x előforduló szó	13	12	12
2x előforduló szó	80	71	70
3x előforduló szó	1	3	1
4x előforduló szó	9	4	6
5x előforduló szó	2	1	1
6x előforduló szó	1	1	1
8x előforduló szó			1

* a 228 szóelőforduláson kívül 27 névelő; névelővel együtt 107 egyedi szó; a szóelőfordulás/egyedi szó arányt a névelő nélkül számoltam.

Feltűnően nagy a szóelőfordulás és az egyedi szavak mennyisége közti különbség az eredeti és a finn nyelvű fordítás között. Már ebből is lehet következtetni a fordítás minőségére. Az eredeti jelzős szerkezetét nem egyszer egyszerű főnévvel adják vissza, s mivel sok sor ismétlődik, így ez az eltérés máris jelentős különbséget eredményez a szóelőfordulásban. Néhány példa:

Vak homály ül bécen, völgyön

G: *Usmaanupuulaakso, vuori* 'kődbe merül völgy, hegy'

P: *hämypeittäävuolet, laaksot* 'homály borítja a hegyeket, völgyeket'
a fordításból hiányzik a *vak* jelző

Bor vitéz kap jó lovára

G: *Ritar' lausuuratsahilta* 'a lovag szól a lóhátról'
teljesen eltér a fordítás

P: *Ratsunselkään Bor nythyppää* 'ló hátára ugrik most Bor'

hiányzik a jó jelző

„Isten hozzád, édes hölgyem!”

G: „*Terveeksjää, munimpen' nuori!*” 'Isten veled, ifjú szűzem!'

P: „*Herranhaltuun, armahani!*” 'Isten veled (tkp. az Úr oltalmába), kedvesem!”

hiányzik az édes jelző

A verstani jegyek tekintetében mindkét fordító megőrizte az eredeti költemény 8 szótagos sorait. Genetznél megfigyelhető, hogy a kívánt szótagszám biztosítása érdekében gyakran elhagyja a töszó vagy akár a ragozott szó utolsó magánhangzóját, pl. *ritar'* a *ritari*, *piil'* a *piili*, *impen'* az *impeni*, *murheest'* a *murheesta*, *synkk'* a *synkkä* helyett.

Genetz az *abab* rímképletet is követi, de rímei gyakran kezdetlegesek, feltűnően sok a ragrím, amivel az eredetiben nem találkozunk:

- Sg3 alakot és így a rímet is a régies/nyelvjárási-*pi* raggal képi (*jääpi* – *ryskyttääpi* stb.)

- *-hen* régies raggal: *kulmakkehen* – *kaatunehen*

- 2. infinitívus (=határozói igenév): *kuumotellen* – *siunaellen*

- elatívus: *vuoristosta* – *rauniosta*.

Szóvégi magánhangzó-elhagyás Pohjola fordításában csak egyszer fordul elő (*vuokses* a *vuoksesi* helyett). A rímképletre viszont egyáltalán nem fordít figyelmet. Többségben vannak a rímtelen versszakok, pl. mindjárt az első:

Päivänsädesumunhukkuu,

hämpeittäävuoret, laaksot.

Ratsunselkään Bor nythyppää,

„Herranhaltuun, armahani!”

Rím helyett néha gyenge asszonáncot találunk, pl. *tiellä* – *kyynelissä*, esetlegesen meg-lévő rímei is gyengék: *puistaa* – *laukkaa*.

A Szondi két apródja finnugor nyelvű fordításainak kvantitatív elemzése

A továbbiakban a *Szondi két apródja* című vers finnugor nyelvekre történt fordításainak kvantitatív elemzését mutatom be.

Összehasonlító táblázat

nyelv	szóelőfordulás*	egyedi szavak száma	szóelőfordulás/ egyedi szó	legalább 2x (%)	csak egyszer (%)
magyar	397	293	1,35	54 (18,43%)	239 (81,56%)
észt	448	294	1,52	52 (17,68%)	242 (82,31%)
finn	335	242	1,38	50 (20,66%)	192 (79,33%)
komi	399	257	1,55	68 (26,45%)	189 (73,54%)
komi-permják	344	235	1,46	64 (27,23%)	171 (72,76%)
udmurt	429	286	1,50	68 (23,77%)	218 (76,22%)
mari	351	255	1,37	54 (21,17%)	201 (78,82%)
vepsze	408	255	1,60	64 (25,09%)	191 (74,90%)

*a határozott névelő nélkül

Sorrendek

Szóelőfordulás

– észt	448
– udmurt	429
– vepsze	408
– komi	399
magyar	397
– mari	351
– komi-permják	344
– finn	335

Egyedi szavak száma

– észt	294
– magyar	293
– udmurt	286
– komi	275
– mari	255
– vepsze	255
– finn	242
– komi-permják	235

Szóelőfordulás/egyedi szavak aránya

– magyar	1,35
– mari	1,37
– finn	1,38
– komi-permják	1,46
– udmurt	1,50

– ész	1,52
– komi	1,55
– vepsze	1,60

Legalább kétszer előforduló szavak aránya (%)

– ész	17,68
– magyar	18,43
– finn	20,66
– mari	21,17
– udmurt	23,77
– vepsze	25,09
– komi	26,45
– komi-permják	27,23

Csak egyszer előforduló szavak aránya (%)

– ész	82,31
– magyar	81,56
– finn	79,33
– mari	78,82
– udmurt	76,22
– vepsze	74,90
– komi	73,54
– komi-permják	72,76

Lehet-e a mennyiségi elemzés alapján ítéletet mondani a fordítás minőségéről? Feltevélesem szerint legalább részben – igen.

Ha az eredetihez képest a fordításban alacsony az egyszer előforduló szavak aránya, ha a fordításban magas a legalább kétszer előforduló szavak aránya,

ha a fordításban alacsony az egyedi szavak száma,

ha a fordításban szóelőfordulás/egyedi szavak aránya lényegesen magasabb, mint az eredetiben

mindezek a sajátosságok sejtetnek valamit a fordítás minőségéről.

Ehhez járulnak a fordítás formai sajátosságait mutató adatok, például a tárgyalt verssel kapcsolatban

az eredeti vers rímképletének megőrzése,

sorok szótagszámának megőrzése.

A szótagszám és a rímképlet vizsgálatának összefoglaló táblázata

	sorok szótagszáma			
	1. sor	2. sor	3. sor	4. sor
Arany	11	12	11	9
észt	11	12	11	10/9
finn	12/10/14	11/10/9/12	10/11/12	10/9/11
komi	10	11	10	11
mari	10/9/11	10/11	10/9/11	8/10
udmurt	12/14/10/16/11/13	12/13/11	12/10/13/14/8	11/12/10/14
vepsze	10/11/12	11/12/10/9/13	10/12/11	11/13/9/10

A sorok szótagszámát illetően az észt fordítás áll a legközelebb az eredetihez. A komi fordítás is szabályos, de a sorok szótagszáma eltér az eredeti költeményétől.

tisztá	rím		
	asszonánc	ragrím	nincs
35	-	3	-
12	22	3	1
16*	12	3	7
24**	3	1	10
17	6	6	9
16	11	3	8
12***	16	3	7

*ebből 3 szóismétlés

** ebből 3 szóismétlés

*** ebből 1 szóismétlés

Nehezebb fordítói feladat volt a rímképlet követése. Arany Jánosnál mind a 38 rímpár tiszta rím, s ebből mindössze 3 a ragrím. A tiszta rímetek illetően a komi fordítás tiszta rímpárja áll a fordítások között az első helyen, bár a teljesítményt rontja, hogy 10 sorpárban egyáltalán nincs sem rím, sem asszonánc. Ha összeadjuk a tiszta rímpárokat és az asszonánc-párokat, akkor a fordítások között az észt a legsikerültebb, annál is inkább, mivel csak egyetlen rímtelen párt tartalmaz.

BEFEJEZŐ MEGJEGYZÉSEK

Ahhoz, hogy egy nép irodalma mások számára is elérhető legyen, kétoldalú együttműködésre van szükség, a befogadó és a donor együttműködésére.

Az oroszországi finnugor népek helyzetét, irodalmáraik érdeklődését és nyelvtudását illetően elsősorban nekünk kell aktívabbá válnunk, s javaslatokat tennünk a magyarról fordítandó művekre. Emellett rendszeresen kellene fordítói szemináriu-

mokat szerveznünk, amelyeken a fordítók elmélyíthetik magyar nyelvi tudásukat, szakavatott előadók közreműködésével ismerkedhetnek a magyar irodalommal, s nem utolsósorban megismerkedhetnek a műfordítástudomány elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Ez lehet a záloga annak, hogy irodalmunk legértékesebb alkotásai méltó fordításban kerülnek az olvasó kezébe.

Ugyanakkor jó volna, ha ez nem egyirányú utca volna, hanem mi is hasonló szervezetséggel cselekedhetnénk nyelvrokonaink irodalmának megismerésében, megismertetésében, kiküszöbölve a ma még uralkodó esetlegességet. Meggyőződésem, hogy ezáltal szellemiekben kölcsönösen gyarapszunk.

Salamon Nándor

TÓTH CSABA

Az idő megállítása

GONDOLATOK GARAS KÁLMÁN ÚJ PORTRÉFOTÓI
KAPCSÁN

„A fotográfia hajnalán természetes volt, hogy míg elkészült egy kép, percekig mozdatatlannak kellett lenni, megállt az idő. Azonban az őseMBER is, amikor a barlangfestményeit készítette megállította az időt, úgy ábrázolta az elejteni szándékozott vadakat. Tehát a képzőművészet évezredekken keresztül állóképekben gondolkodott, és minden maradandó műben megállította az időt. Garas Kálmán is ezt teszi legújabb fotográfiáin, emberi arcokat merevít le az örökkévalóságnak, hisz akinek arcképét ismerjük, azt nem feledjük el. Ezt már az egyiptomi halotti portrék készítői és megrendelői is így gondolták.” – Ezzel a fülszöveggel ajánlottam Garas Kálmán kiállítását a Művelődési és Sportház ismertetőjében. De most kicsit korrigálnám a címet: „Az idő megragadása”. Időben élni, időben létezni, Heideggertől tudjuk egyet jelent. Az idő a lét valósága és a lét az idő valósága. Ezzel szembesülni emberi voltunk megnyilvánulása, ennek megragadása a művészet manifesztációja.

Létezésünk titokzatos szövetét felmutatni csak a művészet képes, létezésünk alap időegysége pedig az emberélet. Az emberábrázolás tehát ezért egyidős az emberrel, mert azon keresztül egy emberen túlmutató létszintbe vagyunk képesek betekinteni, még ha „tükör által homályosan” is. A művészet égi és földi tükör.

A tükör és a lencse is optikai eszköz, így máris a fotográfiánál vagyunk. A fényíró egy eszköz, egy masinéria, de nevezzük inkább gépnek, hisz ma minden gép körülöttünk, már nem a természetben élünk, hanem a gépekben, lassan a házuk a lakásunk is egy gép, illetve gép - gép hátán. A gépek gyorsabban és olcsóbban tudják elvégezni azt, amit az ember évezredekig időt nem kímélve korábban elvégzett. Minden embert, minden munkát gépekkel pótolunk, az ember-lét kiveszőben van.

Két ember találkozása az életben lehet véletlen, lehet sorsszerű, lehet triviális és lehet szertartásos is. Ha közülük egyik művész, akkor nagyobb az esélye a szertartásos találkozásoknak, hisz a művész a kultusz embere, létrehozója, hordozója, közvetítője. Azonban ha két művész találkozik, akkor biztosak lehetünk abban, hogy a létezés misztériumával, az időmegragadásával van dolgunk.

Az egyik művész e találkozásokkor egy optikai eszközt emel a szeme elé, ami megörökíti ezt a találkozást az utókorra. Ennek lehetünk harmadik emberként tanúi Garas Kálmán fotográfiáin. Garas Kálmán azonban már nem létezik e találkozások dokumentumain, helyébe mi lépünk, mi szembesülünk azzal a bizonyos harmadik személlyel, aki többnyire művész, író, látó ember, az időt megragadni képes ember.

Megragadja a műalkotásban, hangban, szóban, képben, szoborban. Ha két ilyen ember találkozik, akkor ez a megragadási pillanat, állapot, vagy képesség, átszáll-, át ruházódik a harmadik személyre, ezért lebilincselők a valódi műalkotások. Ezért

gravitálnak, magukhoz vonzanak, elragadnak és elragadtatnak. Ahogy szintén Heidegger mondja: „a műalkotásban az igazság működésbe jön” (a filozófia nyelvén az igazság és a valóság ismét csak szinonimák).

Van azonban Garas Kálmán fotográfiáinak egy másik csoportja, amikor a művész nem egy másik művésszel találkozik, hanem a közönséggel, hisz a művészet ősi közösségi létforma, rituálé. Így a nagybetűs közönség szentté válik, hisz a mágia része, sőt alanya.

Egy képzőművész a kiállítás-megnyitókön, egy író a könyvbemutatókon, felolvasói esteken, egy színész a világot jelentő deszkákon, egy előadóművész, egy karmester a koncertteremben találkozik a közönséggel. Ilyenkor Garas Kálmán elvegyül a közönség közt, szinte inkognitóban van jelen, de szerepe, feladat ugyanaz, mind a személyes találkozásakor, dokumentálja a lét és az idő megragadását. Igen, egy portréban, mert a portré a lét és idő mértékegysége is egyben. Mert a portré az ikonból, az istenarcból származik, valóságosan és jelképesen is. A valódi művészet, az örök művészet ezért antropomorf, még ha jelen esetben egy gép is a kép-létrehozó, illetve egy gép az eszköz, a közvetítő a szem, a gondolat és a kéz között.

Megtéveszthet bennünket a grandiózus névsor, akiket a fotókon látunk, de ne a neveket nézzük, inkább az arcokat, az arckifejezéseket, a lélekjelenlétet, a fényeket, a világosakat és sötéteket, a tónusfokozatokat, a képkivágást, a kompozíciót, a látó és értelmező szemet. Mert e képek nem a nevektől lesznek, szépek, hatásosak, felejthetetlenek, csakis az utóbbi jellemzők miatt.

Így jutunk el a mesterséghez, a Heideggeri „kézműves tradícióhoz”, a valódi művészet egyetlen és mérhető kritériumához. A mesterség megszerzéséhez szerény alázat és szorgalom szükségeltetik. „Dolgozni csak szépen, ahogy a csillag megy az égen...”

Ezen a téren is csak tanulhatunk Garas Kálmántól, az idő megragadásának mesterétől.

Füzfa Balázs

II. RÉSZ

Ha már a slágerek világába tévedtünk, vetnék egy pillantást a kétségkívül rangelső *Most múlik pontosan* szövegére. A zenét most hagyjuk, azt magam is átütő erejűnek érzem. Hanem az a páratlanul zagyva szöveg! Nem is értem. A befogadó már-már azt gyanítja, ő maga háborodott meg. Itt van mindjárt az elejéről ez a nyelvtan alatti mondat: „Szaladjon kifelé belőlem gondoltam egyetlen”. Ez mi? Megfejtés beküldendő? Aztán egy elsuhanó madarat kell látnunk, „tátongó szívében szögesdróttal”. Az meg hogyan került oda? Hacsak neki nem repült szegényke már korábban a szögesdrótnak, s magával nem szakította egy darabkáját. Akkor meg aligha fog suhangatni, és fészket rakni sem lesz igen nagy kedve. A „csőrében szalmaszál” hozzátoldás ugyanis még ezt a szándékát is el akarná hitetni velünk. Aztán ez a madár „landol egy almafán”, holott egy madár ilyet tenni nem szokott, legfeljebb egy gépmadár. A madár csak úgy parasztosan *leszáll* valamely fa ágára. Ámde mivégre kell neki ez a fa? „Almabort szeretne inhalálni.” Hogy az almafa mindjárt bort is teremni nem tud, oda se neki, ő nem tágit attól, hogy ezen az alkalmas helyen bort inhaláljon. A befogadó itt már kételkedni kezd saját, az inhalálás mibenlétét illető ismeretében is. Eddig úgy tudta sok-sok náthát leküzdő gyerekkorából, az inhalálás nem más, mint a kamillatea gőzének belélegzése. Felüti ezért az *inhalálás* szócikknél az értelmező szótárt, és megnyugszik. Most már biztos benne, hogy a szerző a következő sor végét megcsillagozza, és lábjegyzetben közli: „Aki már itt rájött arra, hogy vakszöveggel van dolga, vagyis átverés az egész, kap egy szem cukrot!” De nem. Az ép ésszel fel nem fogható szöveg meg se rezdülve megy tovább. Megtudjuk még, hogy a beszélő, illetve a daloló egy „foltos indián lovon vágatna választottjával az éjben”, csak azt nem, hogy az a különös szerzet honnan galoppozna ide. Nehogy már hülyén haljunk meg, értesülhetünk továbbá arról, szerencsére még idejében, hogy „egy táltos szív remeg a konyhakésben”. Pusztuljak el, ha értem, de ennél szemléltetlenebb képet ábécénk negyvennégy betűje még nem rakott elém. Ám ne hagyjuk homályban azt se, hogy dalolónk otthona „kópokol”, s a talpa alatt „sár és ingovány” van. Eztán már örökre eldöntendő, kínzó kérdés marad, hogy az az otthon akkor most a száraz kősvivatag, avagy épp ellenkezőleg, a szittyós lápvidék. Nem folytatom. Tudom én, nem vagyok tuskó, hogy művészi igényű szövegben bakugrások is elérhetnek, és mindenféle nyelvi fűszerek is kavarghatnak a kondérban, példának okáért „kelhet lila dalra is a kirakatban egy nyakkendő”. Hogy miért? Ennek kifejtése igen hosszúra nyúlna, most nem is bocsátkoznék bele, beérem a kevesebb. Úgyhogy mindössze annyit üzenek tőlem telhető illedelemmel a dalszöveg írójának: „Az bizony egészen más kávéház, drága barátocskám!”

*

Kitűnő, valaha csodafiatalként induló írónk, Márton László szerint illenék végre belátnunk és kimondanunk, hogy a mi jó Petőfi Sándorunk a ma uralgó ordas eszmék virtigli előfutára. Nagyon sok van a rovásán ennek a szélsőséges tanításoknak hódoló, forrófejű költőnek! Itt van mindjárt az a megbocsáthatatlan vétke, hogy lelkesen üdvözli és ünnepli az utcai lincseléseket. Bizonyítékot? „Lamberg szívében kés, Latour nyakán kötél... Hatalmas kezdesz lenni végre, nép!” Aztán meg: elvadult gyűlölettől fűtve gyilkosságra buzdít, vagyis odaadó híve a halálbüntetésnek. Corpus delictit? „Akasszátok föl a királyokat!” Továbbá: megvetéssel szól más nemzet fiairól, zabolátlan sovínisztaként ront rájuk. Okmányt ide is? „Mit nem beszél az a német, az istennyila ütné meg!”

Hallottunk már efféléket, kiképzettek vagyunk. Eleinte még azt gondoltuk fölgaskodó haragunkban, ilyesmiket csak egy hétpróbás gazfickó vagy irodalmi kapcabetyár tud világgá kiabálni. Aztán már enyhítettünk a szigoron, és azt mondtuk, ilyen jellegzetesen emeletes marhaságokat csak egy nagyon pallérozott agyvelő préselhet ki magából, más halandóknak erre nemigen lehet meghívása. Mára pedig olyan unalmassá vált ez az egész lármás hajcihő, hogy már kigúnyolni sincs miért. Észjátékosunk persze jól tudja, hogy 1848-ban nem 2010-et írtak, és a parancsuralmi monarchia sem az a független köztársaság, ahonnan ő most beszél. Nyilván azt is tudja, hogy kockázatos a mostani magaslatról mai mércénkkel közelíteni másfél századdal korábbi dolgokhoz, de mit neki! Ő elszántan kivonja kardját, hiszen vértben áll, áhítatosan tisztelt és hön szeretett liberális kútfőkből merítette sokszor megpróbált tudományát. Nem is áll meg becsvágya a félúton, e divatozó elmebajnokság nyerőesélyes versenyzőjeként még emeli is a tétet. Újabban már arra sem rest, hogy súlyos szemrehányással illesse, kioktatólag megdorgálja Radnótit ezért a soráért: „ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj”. Szerinte ugyanis a második világháború szörnykorszakában a költőnek kitörő örömmel és teli torkú üdvívalgással kellett volna fogadnia a szövetséges repülőgépek fejünkre dobott, baráti bombáit! Ehhez már csakugyan nincs mit hozzáfűzni.

*

Néha kedvem szottyán versértésből vizsgáztatni irodalombarátokat. Három Aranyidézetet teszek eléjük, mondanák meg, hogyan kell érteni őket!

A *Toldi*ből: „Felült Lackó a béresek nyakára.” (A László-napi rekkenő hőség rájuk nehezedett, eltikkasztotta, munkára alkalmatlanná tette őket.)

Az *Ágnes asszony*ből: „Maradozó csattanással fehér sulyka messze villog.” (Némi távolságból, mondjuk, a patak hídjáról nézzük a vizes ruhát sulykoló Ágnes asszonyt, s mivel a fény és a hang más-más sebességgel terjed, előbb látjuk a sulyok villanását, mintsem a csattanását is hallanánk.)

A *Híd-avatás*ből: „[A fiú] néz a *visszás* csillagokba.” (Lefele, a mélybe néz, az éjszakai égbolt folyóvízben tükröződő csillagaira.)

A végbizonyítvány többnyire lesújtó. Ha tízből kettő is akad, aki mindhárom megfejtéssel elő tud állni, az már egészen kiugró, feljegyzésre érdemes siker.

*

Egy vicc a daliás időkben. Érdemdús szovjet filozófus, mélyen enlelkébe nézve, miközben kitüntetéseit rakosgatja, morgolódik magában: „Itt van például ez az Immanuel Kant. Az még hagyján, hogy őkegyelme nem volt marxista, de hát ennek farka sem volt, mégis milyen korszakos dolgokat talált ki! Én meg, mint élenjáró, kiképzett marxista, csak ülök itt az irdatlan nagy farkammal, és nem jut eszembe semmi...”

*

Azt kérdezi tőlem Bertók Laci, szerintem Petőfi egy korai helyzetdálában, a *Szeget szeggel* címűben ki a fene az a „néni”, akit a kisfiú, a beszélő emleget. Ez csakugyan fogas kérdés, itt most alighanem egy másfél százada pöffeszkedő szövegromlás csíphetünk fülön. A „néni” ugyanis már a következő sorban kiderül, hogy az a kisfiú idősebb nőtestvére, vagyis néneje, őt tehát „néninek” neveznie képtelenség. Végül közös bölcsességgel arra jutunk, hogy Petőfi a „nénéhez” szót a prozódia parancsára írhatta alkalmilag úgy: „nénehez”, mint ahogy Arany is írja a „nélkül”-t „ne'kül”-nek, s ezt javíthatta ki, nem értvén a dolgot, sűrű fejcsóválások közepette a korrektor, vagy olvashatta félre a nyomdai szedő. S lett belőle mindörökre „nénihez”. Ó, ti buzgó mindentudói a költők körül koslató iparnak!

*

Jeles irodalomtörténészünk, Czigány Lóránt a fejébe vette, hogy végére jár egy mindmáig fel nem fedett, nemzedékeket izgató titoknak. Az eredeti *Toldi* kiforgatott, obszécán átíratáról van szó. A maga idejében kézről kézre adott, gépiratos, számtalan változatban terjedő mű körülállásaira szeretett volna végre a tudomány eszközeivel fényt deríteni. A feladat csöppet sem volt egyszerű. Ő maga még gimnazistaként találkozott először a kamaszok mindenkor mohó kíváncsiságával és kirobbanó röhögéseivel kísért épületes szöveggel, de magáról az elmeműről, a tiltott gyümölcsről senki nem tudott semmit. Már akkor is sűrű homály borította a keletkezési idejét és körülményeit, a kétségkívül művelt és költői vénával is megáldott névtelen szerző kilétét, de legfőképp azt, hogy a számtalan, egymástól több ponton is jelentősen eltérő jegyeket mutató variánsok közül melyik lehet az eredeti, az igazi. Ebben a rengetegben kellett neki tudósi felkészültséggel, jó szimatú találatkonysággal és intuitív lélekkel rendet vágni. A mű megfogadásának pillanata jó eséllyel megbecsülhető. Igen nagy a valószínűsége annak, hogy egy kisdíák szimpla nyelvbottlása – „szik sarja” helyett „sík szarja” – gyűjtötte be az ihlet diadalmas rakétáit. A kezdő sor ezzel megadatott, mintegy felkínálta magát.

Márpedig Füst Milán is elárulta egyszer, hogy mindenkor az egész vers indulatmenetét kijelölő kezdő sor eljövételét várta, mert azt csak az égiektől kaphatja az ember, a többit, a folytatást a költő már megcsinálja. A kezdő sor tehát készen érkezett, és ezzel a kocka el volt vetve. Innen már nem volt visszaút. Nem ugyan névvel és pontos laccímmel, de a szerző kilétét is szinte holtbiztosan be lehetett mérni. Egy felekezeti iskolában tanító paptanár lehet az illető, aki jó okkal rejtőzik olyan makacsul az anonimitás mögé. A tudósi felderítésnek ezzel még korántsem szakadt vége, de két értékes támponthez már hozzájutottunk, a pohár már csak félig üres. A neheze azonban még csak ezután jött.

A számtalan helyről beszerzett, mindennemű szövegromlástól, elírástól és félrehallástól, prozódiai hibáktól tarkálló szövegváltozatok egybegyúrása. Vissza kellett következtetni az ősforrásra, ki kellett valahogy találni, argumentumokkal is alátámasztva, az eredeti művet. Ez a helyreállító munka már átlagon felüli kreativitást, szakmai hozzáértést és mérlegelő tájékozottságot kívánt. Czigány Lóránt barátunk becsületére legyen mondva, hogy példásan megfelelt ezeknek a kívánalmaknak. Még óvatosságból is jelesre vizsgázott. Először csak az opuszhoz rendelt, szikrázóan elmés előtanulmányát jelentette meg a Kortársban, feltárva benne munkálkodása minden örömét és buktatóját. Már ettől is azt remélte, hogy elindítja vele a lavinát. Érkeztek is egyre-másra szerkesztőségünkbe a mindenféle újabb, eddig még nem látott, később hasznosítható szövegvariánsok, a magukat bennfentesnek feltüntetető vélekedések, személyes élménybeszámolók és megdönthetetlennek mondott tényadatok. Most már igazán ideje lett, hogy irodalomtudósunk megalkossa a maga meggyőzőnek hitt, erős lábakon álló kompozit változatát, azaz magát a feltételezett eredeti művet. Csak ezután jelentette meg könyv alakban, a hozzácsapott, bőségesen érvelő-magyarozó műhelytanulmányával egyetemben, *Pajzán Toldi* címmel. Nota bene, az a *pajzán* némiképp az angolban honos, innenező beszédmód terméke, mert az ideillő jelző sokkal inkább a *trágár*, az *obszcén* vagy a *pornográf* lehetne, de kicsire nem néztünk. A fő az, hogy most már, a második menetben bízni lehetett a még újabb civil föllángolásban, mivelhogy olyan titok aligha létezik, amit csak egyvalaki őriz. Sajnos, amit tudósunk leginkább reményelt és ambicionált volna, hogy megkerül végre a mindmáig rejtőzködő szerző, abban csalatkoznia kellett. Érkeztek ugyan szép számmal ígéretesnek látszó bejelentkezések, de a nyomozás mindannyiszor holtpontra jutott, a szálak nem vezettek sehová. Ezek a beavatottak a maguk egyszerinek mondott bizonyítékukkal csak egy-egy újabb szövegromlásos változattal szaporították a már meglevő kollektiót. Némelyikük fennen lobogtatott gépiratába elég volt csak belepillantani, s már tudni lehetett, nem ő a mi várva várt, eszményi ügyfelünk. Ha olyan sorokba botlott a szemünk, hogy Pisa helyett „Föllálló dorongja Pizza tornyát verte”, ulánus helyett „Előront szavára tíz cseh urbánus”, vagy Nagyfalú helyett „nagy falú” állt a papíron, már nem is volt miről beszélni. Még egy magát igazinak füllentő álszerző is kibontakozott a gomolygó ködből, váltig állítván, hogy az ő úri személyében az eredeti, az ősforrás poétájával esik most megtiszteltető találkozásunk. Csak hát – túl azon, hogy kora szerint őszentsége a mű keletkezése idején, 1940 tájáán legfeljebb a játszótéren lapátolgatta kis vödörckéjébe a

homokot, de talán még nem is élt – a magával hozott, ősi tizenkettesben írt versezetében is ott csúfoskodtak, egymás sarkába hágyva, a hol tizenegy, hol meg tizenhárom szótagú sorok. Rá kellett szögezni erre is a koporsófedelelet.

Csalódás? Kárba vesztett munka? Teljes bukás? Igaz, ami igaz, a vállalkozás olyannyira vágyott célját, vajha ráakadna az eredeti szerzőre mutató hiteles adatra, végül is nem érte el. Nincs mit szépíteni rajta, ez a titok talán már végérvényesen, mindörökre a zsákban marad. De én, aki mindvégig tanúja és részlegesen közreműködője is lehettem ennek a lázas processzusnak, mégis kiválasztottnak érzem magam, mindmáig hálával emlékszem vissza rá. Harcok árán vett multság, szívdobogtató férfimunka volt!

*

Európai Unió. Ide igyekeztünk mi olyan „elvetemült daccal”? Aligha véletlen, hogy éppen a *Pajzán Toldi*ből kölcsönöztem ezt a hülyeség határát súroló, mulattató szöveget. Brüsszel ma már, csak a vak nem látja, a végső elhülyülés állapotában leledzik, és mindinkább a politikai pornográfia világába tart. De hát milyen is lehetne egy kórosan felpuffedt szervezet, amelynek főfejese, igazodási pontja egy részeges adócsaló, alfejese meg egy érettségi bizonyítványig sem elvergődő, külzetében a templomi utálatosképre hajazó borzadály, telve még jó adag rosszindulattal is? Aztán a többi mind, a magasán díjazott parlamenti képviselők siserehada. Nézzük őket, és elrémül bennünk a lélek, a vér. Egyikük, bizonyára tág határú gondoljai közt őrlődve, olyan hosszan és akkorát ásít, hogy a fél ülésterem a szájába férne. A másik meg az orrát túrja, ugyancsak a nyílt színen, és nem süllyed el vele a padló alá. Micsoda szedett-vedett társaság ez, honnan szalajtották őket ide? Ezek lennének a mi vágyott példaképeink, ezek a hölgyek és urak? Akik fennen hirdetik magukról, hogy ők az európai értékek letéteményesei, de a fülük botját sem mozdítják, ha némelyek kirekesztő nyelvtörvényt vagy kisebbséget mindenestül bűnösnek mondó dekrétumot panaszolnak?

A nagy jogvédők! Valamelyik harcra kész amazon, a zöld vagy szoclib frakcióból, aki el nem mulasztja világgá kürtölni, noha erre a kutya sem kíváncsi, miszerint ő büszke lesbikus, feláll, és miután minden bizonyíték nélkül acsarog egyet országunk ellen, felteszi a messze zengő kérdést: „Mit zúgolódnak a magyarok, mi bajuk van nekik Szlovákiában? Egyáltalán, hogyan kerültek ők oda, befogadott ötvenhatos menekültek, vagy mi?” Mármint az ezer éve őshonos hungarusok hogyan kerültek a húsz-egynehány esztendő Szlovákiába. Micsoda lefegyverző tudás, a kitekintő ismeretek micsoda tárháza! Csakis ilyen gondviselőknak kell a földrészt, az egész szövődményes Európát kormányozni! Az ellenérv, amire persze nem érkezik cáfolat, gyöngéden leperog róla. Az mind nem számít. Csak az számít, amit ő hazudik.

Úgy fest, nagyon jó dolog a kisantanthoz tartozni, még most, száz év múltán is. Ha újra megszülethetnék, magam is csak kisantantos lennék. Nekik, akik akkor a nyugati hatalmak jóvoltából túlnyerhették magukat, ma is minden előny és védelem ősi jusson jár, nekünk meg legfeljebb a füle ha jut.

Jó orrom volt nekem már a legelején. Valahogy szagról éreztem, nem azért fogadnak tárt karokkal minket, hogy nekünk jó legyen, hanem hogy nekik legyen jó. Most aztán, immár tartósan itt ragadva, főhet a mi kis fejecskénk, hogy hova meg merre. Akár ki is slisszolhatnánk, eltűnhetnénk innen a balféken. Nyilván meg kellene adnunk az árát, de ha Norvégiát, Svájcot és most már az Egyesült Királyságot is nézzük, csak-csak eltengődnek ők valahogyan a maguk keserű kenyérének. A brit gazdálkodók még fel is lélegezhetnek, hogy eztán már nem kell az uborka görbületének meg a tyúkok boldogságának nehéz veretű gondjával viaskodniuk. Elméletileg előttünk is nyitva az út. Kigázolhatnánk mi is egy jó kis lódulással, ha ugyan lenne hova. Ha lenne valahol egy ennél jottányival is különb alakulat, akihez odalökődhetnénk. Ámde égen-földön ilyen nincs sehol. Így hát abcúg az álmoknak, a mi osztályrészünk egyhamar aligha változik. Velünk csak mindenkori útitársunk, a jól fejlett, szép és tartalmas reménytelenség marad, őt kell nekünk, mielőtt kiinnánk a bürokpoharat, teljes szívvel szeretnünk és megbecsülnünk, belé kell már ezután kapaskodnunk. Ebben legalább van jártasságunk, nem is kevés.

*

Egy József, a Balaton festője mondta egyszer: „Nagyon sok mindent el kell hagyni egy képből ahhoz, hogy ne legyen üres.”

*

Milyen jó, hogy kiveszett, elhalt szavaink közül is jó néhányat megőriz, más formában, más alakba rejtve, mintegy zárványként, a nyelvi emlékezet! Ha azt mondjuk, *rakoncátlan* vagy *talpalatnyi*, abból megtudhatjuk, hogy volt valaha *rakonca* és *talpalat* szavunk is. A rakonca a szekeret tartotta össze, hogy szét ne düljön, ne legyen *szilaj*, *elszabadult*, *szertelen*, a talpalat meg nyilván azt a kis talpnyomnyi helyet nevezhette néven, amit csupasz lábunk vagy a lábbelink hagy a homokban. De ugyanígy kapjuk fel a fejünket, ha azt halljuk, hogy *lekoz mált* az étel. Hát volt valaha *kozma* szavunk is, amiből ezt az igét képezték? Kellott lennie, hiszen ez a szó tulajdonnévként ma is létezik, s eredetileg nyilván az odaégett, a lábas alján ragadt ételmaradékot jelentette. Úgy lehet, a napvilágra kibújó, új szavak egyre-másra visszamatatnak az eltűnt régiekre, a szülőanyák a porontyaik által küldik nekünk üzeneteiket.

*

Hát megértük ezt is. Százéves lett a Nyugat. Ez a legenda világába emelt folyóirat ma is úgy ül magas trónusán, mintha kivülről mások nem is léteztek volna. Mindmáig úgy beszélnek róla, mint a felkelő napról, melynek fénye elhalványított maga körül minden csillagot. Természetesen a centenáriumi ünneplés is – a maga rajongásos körítéssel és feltétlen hódolatával – ennek szellemében fogant. Hogyan is eshetett

volna másként? Tudjuk jól, már szárba szökken legendát kiigazítani lehetetlen, meddő kísérlet. Pedig elég csak néhány Nyugat-számot szűz szemmel, részrehajló hevület nélkül elolvasni, és a legenda foszladozni kezd. Legalábbis fűzhető hozzá egy-két vajon. Mert ebben a folyóiratban nemcsak a kor nagyjai szerepeltek, költővé avattak itt Reichard Piroskától Bohuniczky Szeffiig másokat is. A jó szemű, biztos ítéletű Osvát Ernő, a szerkesztők szerkesztője még ki is állt értük, védelmezvén saját elmezavaros döntéseit, remekléseknek kiáltva ki az említett hölgyek zöngeményeit. Osvát Ernő, a nagy Osvát! Ő, roppant szemüvegével, még külön legenda is a legendán belül. Akinek nem Kosztolányi Dezső vagy Tóth Árpád, hanem a középszerű, olvashatatlan Gellért Oszkár volt a legnagyobb élő költő! Akinek főműve a pályakezdő Babits Mihályhoz írt szerkesztői levelének ez a fényes mondata: „Küldje el összes műveit.” Egyébiránt a magát Nyugat-utódnak valló Holmi, ez a színvonalasan unalmas, ezoterikus folyóirat, melyre az élet sara rá nem fröccsent soha – mintegy a felhabosított centenáriumi lelkendezés csúcspontjaként – közölt is egy irdatlan terjedelmű dolgozatot erről az egy szál mondatról. Ebben az elmebaj határán járó opuszban a szerző azt bizonygatja jobb ügyszó méltó buzgalommal, hogy páratlan mestermű akadt a kezébe, merthogy a levél feladója nem azt írja, mint minden más földlakó írta, hogy „verseit”, hanem azt, hogy „műveit”. Hát maga a Nyugat is csak ettől, ennyitől lenne különb a kor valamennyi folyóiratánál, ebben állna egyedülvaló nagysága? Hitem szerint a gordiuszi csomót Kis Pintér Imre vágta át, amikor egyszer azt mondta nekem: „Nem ez a folyóirat, hanem az irodalom volt akkor nagy!” Mi okból dülleszkedik hát végül is külön talapzaton, mivel rangosabb az összes többinél? Maradna magnak a folyvást emlegetett, úgynevezett haladó szellemisége. Azzal meg az a baj, hogy ha azt az időben meghosszabbítanánk, akkor nagyjából egy dicstelenül kimúlt, eszdeész nevű alakulatnál kötnénk ki. Az pedig, köztünk szólva, nem is olyan nagy etwas. Inkább egészen kicsi etwas.

*

Papírjaim közt kotorászva néha rég elfeledett, egészen érdekes dolgok akadnak a kezembe. Másoknak, kívülállóknak talán nem mondanának semmit, de én, ha úgy nézem őket, mint a múlt, a saját múltam egy-egy kövületét, szinte elérzékenyülök tőlük. Leletek ezek, nekem legalábbis, becses leletek a kicsorbult s végleg elsüllyedt időből, bármilyen röpkék és esetlegesek máskülönben. Például azok az átíratok, amelyeket egyetemistaként a bölcsészkar előadótermében Vitányi Palival gyártottunk szakmányban kitartó amőbázásaink egy-egy ritka szünetében, pihentetésül. A feladat abban állt, hogy jól ismert verskezdő sorokat kellett átfordítani prózába, valamely előre kijelölt modorban. Álljon itt néhány találomra kimarkolt darab a számomra már nemes rozsdával ékült hülyüléseink közül:

Hivatalosan: Személyem irányváltozását eszközöltem az élelmiszerek fogyasztásképpessé tételére használatos helyiség felé, ezenközben tűzszerszámomat célzatos szándékkal működésre készítettem, hogy élvezetemre szánt mérgező kapásnövényemet ily módon izzásba hozva dohányzási szükségletemet realizáljam,

pontosabban szólva ezen tervezett tevékenységem kivitelezése előállhatott volna, amennyiben a megvalósultság ténye ezt időközben nem teszi már szükségtelessé. („Befordultam a konyhára, rágyújtottam a pipára...”)

Népiesen: Mondom, kutyagoltunk az én párommal azon a cudar földúton, húzta a vállamat a kas, izzadok ám fenemód, szidom az anyja keservit, oszt nicsak, egyszerre mi lesz itt: csoda! Tátom a számat, mert hát micsoda egy dolog ez, hadd nézzem! Olyanféle ez a setét út egy szempillantás ideje alatt, akár a grófkisasszonyok tejbe mártott arculatja! A kőkemény föld tiszta egy puha paplan, és nemhogy fekete lenne, hanem olyan fehér az, mint a leesett hó! A rosseb, aki megérti... („Előttünk már hamyassá vált az út...”)

Tudományosan: Saját tulajdonomat képező hús-, zsír-, valamint bőrfeldolgozó iparunknak alapanyagot szolgáltató jószágok egész csoportozata olyan jószágok csoportozata, melynek az illető jószágot többek között kocsonyakészítéshez felhasználható (ezenfelül újévi szerencsekívánatok közben említésre kerülő) testrésze női hajak átalakítását célzó művelet eredményeképp létrejött alakzattal bír. („Az én falkám olyan falka, ondolálva van a farka...”)

Filozofikusan: Legyen ideológiád, állj ki veled, te polgári nacionalista eszmék által determinált és annak realizálására egyedül hivatott szubsztancia, a társadalmi viszonyok összessége, kinek haladó attribútuma – mely képes a valóság megváltoztatására hic et nunc – egy nemzethez való tartozás. („Talpra magyar, hí a haza!”)

Vagy amit Babics Lacival, abszurdoid barátommal játszottunk egyre-másra, ő azóta már Báró László néven publikál kitűnő novellákat. Markáns jelentéstartalmú címre és előre megadott sorvégi rímekre kellett valamilyen épkezláb verset írni. Hát igen, mert ugyebár „Korlátok közt válik el a mester” – mondotta már Goethe János Farkas is. A sok közül egyet találtam meg, ennél nekem jutott a feladat, hogy az üresen hagyott részeket kitöltsem.

A kivilágított kastélyóra

*Áll a homlokzaton, megmutat
csukott arcokban idő-utat,
a barnaságban messze világol,
s a jelen időből kilábol.
Tekintete szinte oson
a közeli s távoli orom
testére, s mint kihalt
templomok csúcsíve, égbe inal.*

Nem valami nagy durranás az egész, ráadásul az utolsó rímpár képtelenül rossz, de hát csak játszottunk, s ha egyszer ez volt megadva!

Aztán van itt, nagy csodálkozásomra, egy majdnem valódi vers, amire már egyáltalán nem emlékeztem. Ezt felkérésre, Farkas Laci, Új Írás-beli tanult kollégám

hatvanadik születésnapjára kellett határidőre összeütnöm. Szerintem ez az alkalomra kivajúdott opusz már egészen csinosra sikeredett, ma sem hiszem, hogy bármilyen ítélszék előtt szégyenkeznem kellene miatta.

*Jó Farkas úr (jámbor, de nem házi),
megköszönt most Tárnok-Farkasházi,
ebadta az istenadtát – quasi.*

*Lombozván élé a hatvan évek,
kísérti már a bős mesterséget:
enmentségeül szakaszt le Téged.*

*Bár cókémója – tudja jól a balga –
Új Íráséktól régen kirakva,
rímet ró érted a Kortárs fattya.*

*Hizlalja hát híredet e pár szó:
éljen a szikár ulticsatázó,
morcolt szemöldű redaktor László!*

Milyen megindító limlomok ezek – ennyi év távolából!

*

Öreg barátom meséli, hogy Dudus, alias Kollár Béla, a Thália színház érdemes epizodistája egy alkalommal azzal az indítvánnyal fordult Kazimir Károlyhoz, a teátrum igazgató-főrendezőjéhez, nagy hatalmú egyeduráchoz, hogy a *Csusingura*, a *Karagöz* meg a *Máhabharata* és hasonlókat dramatizálása után legfőbb ideje volna végre már egy magyar hőskölteményt is színre vinni. Itt van például a *Toldi*, a mi Arany Jánosunk műve, az milyen jó anyag lehetne! Kazimir menten fellelkesült az ötlettől, s jutalmul mindjárt fel is ajánlotta Dudusnak, hogy válasszon magának szerepet, mit szeretne benne ő eljátszani. „Én a Második Szöcskét” – mondta erre Dudus. A kérdésre meg, hogy miért, azt válaszolta: „Hát mert az már az első felvonás közepe táján kitikkad, és én mehetek haza a picsába.”

*

Ha mondjuk oroszból fordítunk, az ilyen mondatok okozhatnak fejtörést: „Kiteljesedett a félelem.” Hogyan kell ezt a mi nyelvünkre áttenni? A magyar rosszul tűri az efféle fogalmiságot, a magyar mindent látni szeretne! „Nőttön-nőtt a félelem.” Ez már egészen jó, ez már magyarul van, mindnyájunknak ismerős. De mehetünk-e még tovább? Legyünk merészebbek, adjunk neki egy kis lírai gurulatot is: „Dagadt a félelem kovása.” Ez az! Erre a magyar olvasó már mind a tíz ujját megnyalná. Ebbe

a változatba ugyanis egy kis többletjelentés is belopózik, rámutatván, de csak rejtve, hogy a félelem esetleg nem sokáig marad meg magában. Ne legyünk gyávák, ha magyarul kell megszólalnunk, vessük harcba bátran anyanyelvünk minden kínálkozó leleményét és furfangját!

*

Duz-Hotyimirszkij, korának neves, de korszakalkotónak éppen nem nevezhető sakk mestere könyvet írt *Aljechin rossz lépései* címmel. Mikor a tűhegyre vettet megkérdezték, miként vélekedik erről, a játszmát csak elvétve veszítő világbajnok, nem túlságos érdeklődést mutatva a tárgy iránt, csupán annyit mormogott válaszul, hogy ő is szeretett volna könyvet írni *Duz-Hotyimirszkij jó lépései* címmel, de nem talált hozzá elég anyagot. Ez a kis történet jól szemlélteti a valódi nagyság és magabízó bírálója mindenkori viszonyát. Természetesen Aljechin játszmáiban is akadtak gyengébb lépések, a kritikusnak tehát e részből igazsága vagy. Csakhogy ezek az apró szövési hibák egy olyan átfogó, minden lehető kimenetellel számot vető, hosszú lejáratú terv, senki által még csak elképzelni sem mert, csodálatos színvilágú szöttes kidolgozása során keletkeztek, amihez a buzgó ítéző, a szorgos hibakereső esze föl nem érhetett. Ez már csak így marad mindörökre. Mert hiába igaz minden levadászott részlet, ha más nótát fúj az egész!

*

Waldapfel József, Tolnai Gábor meg a többiek előadásainak béketűrő végighallgatása, ötévi tartós stúdium és tudományos igényű kutakodás, töbttucatnyi kollokvium sikeres abszolválása után sem tekinthetném magamat egyetemet végző embernek, ha nem akadtam volna rá véletlenségből Németh G. Béla verselemző szemináriumára. Alighanem ez maradt meg a bölcsészkaron elvesztegetett fél évtized egyetlen hozadékának. Itt tanultam meg, hogyan kell sorról sorra araszolva, elemző módon hozzányúlni egy vershez, behatolni rejtettebb bugyraiba, fölfejtteni a bonyolult szövet rétegeit s mintázatát, eljutva végül a belső szervekig, egészen a lüktető szívig.

Jól termő földbe hullott adjunktus urunk tanításának magja. Harmadik-negyedik összejövetelünkre már tudtuk a leckét, egész kis tudós kompániává nőttük ki magunkat. Birtokába jutván a bölcsek kövének sorra-rendre hoztuk megfellebbezhetetlen ítéleteinket, csak úgy röpködtek a levegőben a mindenféle minősítések. Mi aztán nem ijedtünk meg a saját árnyékunktól! Leszedtük a keresztvizet Nemes Nagy Ágnesről, és égbe emeltük Pilinszky Jánost. Kimondtuk bátran, hogy József Attila *Iszonyat* című verse, a rettenetmotívumok mértéktelen halmozása mián, mehet a lomtárba, de miheztartás végett azt is mindjárt hozzáfűztük, hogy ez egy nagy költő rossz verse, és Demény Ottónak persze a főműve lehetne.

Különösen emlékezetembe vésődött egy másik vers kegyetlen kivesézése. Akkortájt látott napvilágot Nagy László azóta híressé lett, de már a maga idejében is

hódolókat szerző, rekordsebességgel elterjedt, emblematikus verse, a *Ki viszi át a Szerelmet*. Ez aztán megkapta tőlünk a magáét! Mert ugyebár – hogy a legelején kezdjük – mi dolog az a mindent lerontó „ki imád tücsökhegedűt?”-féle ragaszték a „Létem ha végleg lemerült” erős felütése után? Ma is látom, hogy mentorunk itt egy pillanatra megáll az olvasásban, és szemöldökét felvonva azt kérdi: „Nem giccs ez?” Mindjárt utána meg a „Lángot ki lehel deres ágra?” ítéltetett kimódoltnak. Nem járt jobban a „Ki feszül föl a szivárványra?” sor sem, ezt egyöntetűen üres képnek ítéltük. Minden vétket betetézett azonban a „káromkodásból katedrális” kitétel, ami szemünkben egyenesen a rég letűnt romantika csekély hitelű bömbölésével volt egyenlő. A következő sort – „ki rettentí a keselyút!” – ismét meggyőzőnek találtuk, ám a verset lezáró sorpárral – „S ki viszi át fogában tartva a Szerelmet a túlsó partra!” – megint csak meggyűlt a bajunk. Mert ez a berekesztés ugyan nagy erővel idézi elénk az árvíz idején kicsinyét menekítő anyaállat valós képét, miféle túlsó partról beszél? Hiszen nem egyik partról a másikra, hanem csak az elérendő partra igyekszik. S a kifogásoknak ezzel még mindig nem szakadt vége. Máig fülemben cseng tanító urunk utolsó mondata, amivel az amúgy is ízekre szedett, romjaiban heverő versnek megadta a kegyelemdőfést is, ezzel: „A nagybetűvel írt Szerelmet pedig ma már csak a bakfislányok gondolhatják komolyan!”

Meg lehattunk elégedve magunkkal – azt hiszem, némi okkal. Nyilaink egytől egyig célba találtak, sokkal több volt ez, mint csupán rosszmájú kötözködés. Most, immár évtizedekkel utána sem gondolhatom ezt másképp. Mégis, noha felsorakoztatott igazságaink külön-külön ma is megállnák a helyüket, mindezzel mi – megannyi szépreményű, magabiztos kis Duz-Hotyimirszkij – bizonyára csak jól eltaláltuk szarva közt a tögyit. Mert például ez a Nagy László-vers, az egésze, minden jogos kritikai észrevétellel dacolva, ma is megszólal, ma is jó egészségben éli világát, miközben a mi akkori kifogásaink, nagy fájdalmára a világnak, már réges-régen a múlt lerakatában roszdásodnak és enyésznek.

*

Marno János esszékötetében olvasom, hogy Isten immáron halott, és az ő oszló teteme maga a táguló világegyetem! Ettől aztán mindenkinek leeshet az álla. Ilyen tudományon túli, bivalyerős képet is csak egy nagy költő tud vizionálni.

*

Olvasom Kertész Imre valamelyik jegyzetében, hogy Magyarországon neki kihúzták a lába alól a talajt. Az állítás tartalmát, bár lehetne, most nem bolygatnám. Szíve joga, ha lelke is rajta. Csak hát előtte meg azt írta, hogy megütötte a szemét valami. Nincs itt egy kis anyanyelvi bizonytalanság? Kikristályosodott szerkezeteink nem hatravakra születtek, mögöttük mindig a tényleges valóság aranyfedezete áll. *Szönyeget* lehet kihúzni valakinek a lába alól, a talaj meg *kicsúszik* alóla, földrengéskor. Ugyanígy a *fülünket* ütheti meg valami, nem a szemünket. Az olvasó feszengve javítja ki

magában a hibát. Tudom én, hogy mindannyian hibázunk, és hogy nyelvhelyességből sosem elég, de azért egy ilyen magasan díjazott írótól ennél többet, akár még mintaadást is várnánk.

Nézzük akkor az irodalmi berkekben legtekintélyesebbnek számító, nemzetközi elismeréssel jutalmazott regényét! „Ma nem mentem iskolába.” Ez a *Sorstalanság* kezdő mondata. Egy ilyen felütés nem tréfadolog, innen már ez a mondat parancsol. Az író ezzel végérvényesen és megmásíthatatlanul kijelölte a regény téridejét és elbeszélője személyét. Egy tizenöt éves fiú mondja el történetét saját szavaival, Budapesten, majd pedig az auschwitz-i haláltáborban, még hozzá az események szinkron idejében. De itt saját szavak még nyomokban sincsenek, egy felnőtt beszél helyette. Teheti az író éppenséggel ezt is, kiléphet a valóságos időkeretből, és distancírozva, immár érett fővel is visszaemlékezhet kamaszkori önmaga kálváriájára, ám akkor szíveskednék regényindító mondatát átírni erre: „Aznap nem mentem iskolába.” De mi, telhetetlen és gyarló olvasók még ebben az esetben is vágynánk arra, hogy a felnőtt szövegén legalább néhol, karakteres pontokon derengjen át valamiképp a kamasz fiú személyisége, észjárása és szóhasználata. Ehelyett egy soha, senki nem hallotta, fogyaszthatatlanul művi nyelven előadott történettel fizet ki bennünket. Ezt, miközben kérkedni szeretnénk vele, nehéz neki megbocsátani. Hiszen itt, pontosan itt van a legfőbb baj, hogy a bal lábával ír. Hogy nincs szerelmes viszonyban magával a matériával, a működése anyagát nyújtó szavakkal! A szavak nemcsak jelentést hordoznak, testük is van, ízük, illatuk, dallamuk és felidéző erejük. Kertész erről, éppen erről semmit sem tud, az ő szavai mindenkor csak szótári alakjukban szolgálnak. Antiírónak mondanám.

Márai Sándor már 1953-as naplóbejegyzésében arról ír, Churchill akkor friss irodalmi Nobel-díja ürügyén, hogy a Nobel-asztaltársaság megbukott, már néhány előző döntése következtében, amilyen egy ismeretlennek megmaradt chilei költőnő vagy Grazia Deledda felékesítése, és hogy „afféle szabadkőműves, rotariánus bratyizás” segíthetett némely díjazottat ehhez a kitüntetéshez. Én ezt nem tudom, de azt igen, hogy Kertész Imre a kitüntetés előtt honi mezőnyünkben se nagyon fért bele a kánon szerinti első tizenkettőbe. A nagy hír felröppenésekor még azt is gondolták sokan, nem egészen véletlenül, hogy a másik Kertész, az Ákos keresztnevű nyerte el a hón áhított díjat.

*

A metrón utazom, és már vagy ötödjére hallom a gépi hang figyelmeztetését: „Az ajtók záródnak!” Épp azon tűnődöm méla reményvesztettséggel, mikor árulja el valaki nekik, székesfővárosunk legfelsőbb közlekedési hatóságának az idevaló helyes szórendet. Aztán a Batthyány téri megállóhoz érve történik valami. Váltás lehet a vezérállásban, ezt hallani a mikrofonon át a mindenféle zörejekből. Másik vezető nyomul be a fülkébe, s tüstént elhangzik a szokott figyelmeztetés is, de azt most kivételesen nem a gépi hang mondja be, hanem a helyét kapkodva elfoglaló, új kocsivezető. S hallhatjuk tőle a cég fennállása óta talán először elhangzó, várva várt

szózatot: „Záródnak az ajtók!” Nagyon siethetett szegény, nem volt ideje mérlegelni, a bűnös mondat csak úgy kiszaladt a száján! Leszűrhetünk ebből bármit is? Például azt, hogy ha nem figyelünk oda, akkor természetes magyarsággal beszélünk, ám ha összeül egy hivatalos rangra emelt, tudós bizottság, hogy minden okosságát latba vetve meghozza a maga jól megfontolt, kiérlelt döntését, akkor jaj nekünk?

*

Könnyű annak írni, aki nem tud. De aki tud, annak kutya nehéz.

*

A játékos rímek versenyében ezzel a remeklésével Vargha Balázsé a páлма: „Hevítheted őszig Etelt. Hőszigetelt.”

*

Most végre megértettem, mi is az a gravitáció. Azt eddig is tudtuk, hogy az égitestek olyasformán húzzák-vonzzák egymást, mint például a mágnes a vasat. Csakhogy ez még nem minden, mert ebben az esetben nem lenne rend a világűrben, a testek nem haladhatnának olyan jámboran a maguk útján, mint teszik azt időtlen idők óta, hanem durván egymásba csapódnának. A dolog nyitja abban áll, hogy a térben minden, ami nincs felfüggesztve vagy alátámasztva, önsúlyánál fogva zuhan. Az égitestek tehát a vég nélküli, örökös zuhanás állapotában vannak. Ez a zuhanás azonban csupán egy meghajlított, elcsavart térben történhet meg. A tér ugyanis nem üres, mint gyalogos eszünkkel képzelnénk, nyüzsög benne az anyag, és nem is mindenütt sima, mert a nagyobb tömegű testek helyel-közzel elgörbíthetik. Ezek a görbületek aztán mintegy falat emelnek a kisebb tömegű, zuhanó testnek, s ily módon eltérítik, keringési pályára kényszerítik. A kisebb tömegű égitest, például a Hold, a Föld által meghajlított-elcsavart térben, a Föld pedig a Nap által meghajlított-elcsavart térben zuhan. Így születik meg az egész világegyetemben ható törvény, amit gravitációnak, tömegvonzásnak nevezünk. Az pedig maga a testek közönséges zuhanása a meghajlított-elcsavart térben.

Ezt magyarázom éppen a fiamnak egy rákoskeresztúri játszóházban, amikor kicsi úrnőm, a hároméves Laura hirtelen ötlettől hajtva beszalad a kör alakú ugrálószőnyeg ketrecébe, középre. S mintha csak felszólításra tenné, csodás szemléltetését nyújtja az elhangzottaknak! A gumiszőnyeg, a tér benyomódik-elhajlik alatta, s a korábban oda bedobált, mozdulatlanul álló kislabdák, a bolygók máris eszeveszett futásba kezdenek körülötte, a Nap körül. Eltátottuk a szánkat! Egészen ritka eset, hogy a gyakorlat ilyen szépszerével alámuzsikáljon a teóriának.

(Befejező rész a következő számban)